

รายงานการวิจัยฉบับความก้าวหน้า

เรื่อง

ทำวทั้ง ๔ ฤ๓ษีทั้ง ๖ : การศึกษาแนวคิด การได้มาและการใช้อำนาจ
และกระบวนการเรียนรู้สู่วิถีปฏิบัติ

The 4 Lords and the 6 Hermits: a study of the idea of obtaining and
applying authority as well as the method of putting
knowledge into practice

พระมหากีรติ วรกิตติ (ฉัตรแก้ว)
พระมหาบวรวิทย์ รตนโชโต (อายุมัน)
พระพิชญพล สุวณฺรฐโป (รูปทอง)

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

วิทยาลัยสงฆ์นครลำปาง

พ.ศ. ๒๕๖๗

ได้รับเงินอุดหนุนการวิจัยจากมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

วิทยาลัยสงฆ์นครลำปาง

รายงานการวิจัยฉบับความก้าวหน้า

เรื่อง

ท้าวทั้ง ๔ ฤๅษีทั้ง ๖ : การศึกษาแนวคิด การได้มาและการใช้อำนาจ
และกระบวนการเรียนรู้สู่วิถีปฏิบัติ

The 4 Lords and the 6 Hermits: a study of the idea of obtaining and
applying authority as well as the method of putting
knowledge into practice

พระมหากীরติ วรกิตติ (ฉัตรแก้ว)
พระมหาบวรวิทย์ รตนโชโต (อายุมัน)
พระพิชณฺพล สุวณฺณรูป (รูปทอง)

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วิทยาลัยสงฆ์นครลำปาง
พ.ศ. ๒๕๖๗

ได้รับเงินอุดหนุนการวิจัยจากมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วิทยาลัยสงฆ์นครลำปาง

(ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย)

Research progress report

The 4 Lords and the 6 Hermits: a study of the idea of obtaining and applying authority as well as the method of putting knowledge into practice

By

Phramaha Keerati Warakitti (Chatkeaw)
Phramaha Bovornvit Ratanachoto (Aryumun)
PhraPisnupol Suvannarupo (Rooptong)

Mahachulalongkornrajavidyalaya University
Lampang Buddhist College

B.E. 2567

Research Project Funded by
Mahachulalongkornrajavidyalaya University
(Copyright Mahachulalongkornrajavidyalaya University)

สารบัญ

เรื่อง	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย.....	ก
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ.....	ข
กิตติกรรมประกาศ.....	ค
สารบัญ.....	ง
สารบัญตาราง.....	ฉ
คำอธิบายสัญลักษณ์และคำย่อ.....	ช
บทที่ ๑ บทนำ.....	๑
๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา.....	๑
๑.๒ วัตถุประสงค์ของการวิจัย.....	๓
๑.๓ ปัญหาการวิจัย.....	๓
๑.๔ ขอบเขตของการวิจัย.....	๓
๑.๕ นิยามศัพท์ที่ใช้ในการวิจัย.....	๔
๑.๖ กรอบแนวคิดการวิจัย.....	๕
๑.๗ ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ.....	๕
บทที่ ๒ แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	๖
๒.๑ แนวคิดเกี่ยวกับประเพณี.....	๖
๒.๒ แนวคิดเกี่ยวกับวัฒนธรรม.....	๒๕
๒.๓ แนวคิดเกี่ยวกับความเชื่อท้องถิ่น.....	๔๕
๒.๔ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	๖๒
บทที่ ๓ วิธีดำเนินการวิจัย.....	๗๑
๓.๑ รูปแบบการวิจัย.....	๗๑
๓.๒ พื้นที่การวิจัย และประชากร.....	๗๒
๓.๓ เครื่องมือการวิจัย.....	๗๒
๓.๔ การเก็บรวบรวมข้อมูล.....	๗๖
๓.๕ การวิเคราะห์ข้อมูล.....	๗๗

๓.๖ สรุปกระบวนการวิจัย๗๘

บทที่ ๔ ผลการศึกษาวิจัย.....

- ๔.๑ ผลการศึกษาตามวัตถุประสงค์ข้อที่ ๑ แนวคิดเกี่ยวกับท้าวทั้ง ๔ ฤๅษีทั้ง ๖
- ๔.๒ ผลการศึกษาตามวัตถุประสงค์ข้อที่ ๒ วิเคราะห์การได้มาและการใช้อำนาจของท้าวทั้ง ๔ ฤๅษีทั้ง ๖
- ๔.๓ ผลการศึกษาตามวัตถุประสงค์ข้อที่ ๓ กระบวนการเรียนรู้และส่งเสริมวิถีปฏิบัติเกี่ยวกับท้าวทั้ง ๔ ฤๅษีทั้ง ๖
- ๔.๔ องค์ความรู้จากงานวิจัย

บทที่ ๕ สรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ.....

- ๕.๑ สรุปผลการวิจัย.....
- ๕.๒ อภิปรายผลการวิจัย.....
- ๕.๒ ข้อเสนอแนะในการวิจัย.....

บรรณานุกรม.....

ภาคผนวก.....

- ภาคผนวก ก บทความการวิจัย.....
- ภาคผนวก ข กิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการนำผลจากการวิจัยไปใช้ประโยชน์.....
- ภาคผนวก ค ตารางเปรียบเทียบวัตถุประสงค์ กิจกรรมที่วางแผนไว้.....
- ภาคผนวก ง หนังสือขอความอนุเคราะห์เก็บข้อมูลในพื้นที่
- แบบประเมินเกี่ยวกับกระบวนการเรียนรู้และส่งเสริมวิถีปฏิบัติ เกี่ยวกับท้าวทั้ง ๔ ฤๅษีทั้ง ๖
- ภาคผนวก จ ประมวลภาพกิจกรรมการวิจัย.....
- ภาคผนวก ช แบบสรุปโครงการวิจัย.....

ประวัติผู้วิจัย.....

บทที่ ๑

บทนำ

๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ภาคเหนือของประเทศไทยมีวัฒนธรรมและวรรณกรรมเฉพาะตัว อันส่งผลให้เกิดพัฒนาการทางวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องด้านต่าง ๆ ทั้งภูมิภาคนี้อย่างกว้างขวาง หากแต่ความมั่งคั่งทางคัมภีร์ใบลานยังคงได้รับการค้นคว้าวิจัยน้อยมากเนื่องจากขาดการเข้าถึง แม้ว่าแหล่งข้อมูลปฐมภูมิมีอยู่อย่างมากมายก็ตาม นอกจากคัมภีร์ใบลานในท้องถิ่นที่เกี่ยวข้องกับประเพณีทางพุทธศาสนานิกายเถรวาท แล้วก็ยังมีวรรณกรรมและงานเขียนทางประวัติศาสตร์ท้องถิ่นอีกจำนวนมาก รวมถึงชิ้นงานเกี่ยวกับความสัมพันธ์ทางสังคม กฎหมายจารีตประเพณี ตำราโหราศาสตร์ เวทมนต์ ตำนานและพิธีกรรมต่าง ๆ ไวยากรณ์และอักษรศาสตร์ ตลอดจนกวีนิพนธ์และเรื่องมหากาพย์ นิทานพื้นบ้านและนิยายรัก คัมภีร์ใบลานส่วนมากเป็นคัมภีร์นอกนิบาต ซึ่งประกอบด้วยวรรณกรรมที่ใช้พรรณนาโวหาร โดยเฉพาะชาดก ซึ่งเชื่อว่าโดยมากมีต้นกำเนิดมาจากประเพณีพื้นถิ่นของภูมิภาคเอเชียอาคเนย์ เนื้อหาในคัมภีร์ใบลานมีทั้งภาษาล้านนา ไทยเขิน ไทยลื้อ ลาว ไทยใหญ่ พม่าและภาษาบาลี จารึกด้วยอักษรหลากหลาย^๑

จังหวัดลำปาง เป็นจังหวัดที่มีความเก่าแก่และมีความสำคัญทางประวัติศาสตร์มาแล้วไม่น้อยกว่า ๑,๓๐๐ ปี ตั้งแต่สมัยทริภุญชัย (พระนางจามเทวี) เป็นต้นมา คือ ราวพุทธศตวรรษที่ ๑๓ ชื่อของเมืองเขลางค์อันเป็นเมืองในยุคแรก ๆ และเมืองนครลำปาง ปรากฏอยู่ในหลักฐานทางประวัติศาสตร์หลายแห่ง ทั้งจากตำนานศิลาจารึกพงศาวดาร และจากคำที่นิยมเรียกกันโดยทั่วไปอย่างแพร่หลาย ได้แก่ตำนานจามเทวี ชินกาลบาลีปกรณ์ ตำนานมูลศาสนา ตำนานพื้นเมืองเชียงใหม่ ตำนานเจ้าเจ็ดตน พงศาวดารโยนก คำว่า "ละกอน" หรือ "ละคร" (นคร) เป็นชื่อสามัญของเมืองเขลางค์ที่นิยมเรียกกันอย่างแพร่หลาย ทั้งในตำนานและภาษาพูดโดยทั่วไป แม้แต่จังหวัดใกล้เคียงเช่นแพร่ น่าน เชียงราย ลำพูน เชียงใหม่ มักจะเรียกขานลำปางว่า "จาวละกอน" ซึ่งหมายถึง ชาวนคร คำว่าละกอนมีชื่อทางภาษาบาลีว่า เรียกว่า "เขลางค์" เช่นเดียวกับ ละพुरหรือลำพูน ซึ่งทางภาษาบาลีเรียกว่า "ทริภุญชัย"และเรียกลำปางว่า "ลัมภักปะปะ" ดังนั้น เมืองละกอนจึงหมายถึง บริเวณอันเป็น

^๑ วรรณกรรมล้านนา, [ออนไลน์]. แหล่งที่มา : <http://lannamanuscripts.net/> [๒๘ เมษายน ๒๕๖๗].

ที่ตั้งของเมืองเขลางค์ คือเมืองโบราณรูปหอยสังข์ ซึ่งตั้งอยู่บริเวณฝั่งตะวันตกของแม่น้ำวัง อยู่ในตำบลเวียงเหนือ อำเภอเมืองลำปาง จังหวัดลำปาง ส่วนคำว่า"ลำปาง" เป็นชื่อที่ปรากฏหลักฐานอย่างชัดแจ้งในตำนานพระธาตุลำปางหลวง ซึ่งมีชื่อเรียกเป็นภาษาบาลีว่า "ลัมภักปนคร" ตั้งอยู่บริเวณลำปางหลวง อำเภอเกาะคา จังหวัดลำปาง อยู่ห่างจากตัวเมืองลำปางไปทางทิศใต้ตามแม่น้ำวัง ประมาณ ๑๖ กิโลเมตร อันเป็นที่ตั้งของวัดพระธาตุลำปางหลวงในปัจจุบัน ตัวเมืองลัมภักปนครมีพื้นที่ประมาณ ๒๐๐ ไร่

ตามตำนาน วัดพระธาตุลำปางหลวง (ฉบับสาขาสมาคม เพื่อการรักษาสมบัติวัฒนธรรมประจำจังหวัดลำปาง) ได้กล่าวถึงเรื่องราวของเมืองลำปางไว้ว่า"พระพุทธเจ้าได้เสด็จด้วยลำดับบ้านใหญ่เมืองน้อย ทั้งหลาย พระพุทธเจ้าโปรดบ้านอันหนึ่งชื่อ ลัมภการวัน พระพุทธเจ้านั่งอยู่เหนือดอยม่อนน้อย สูงสะหน้อย ยังมีลัวะ ชื่ออ้ายคอน มันหันพระพุทธเจ้า เอน้ำฝิ่งใส่กระบอกไม้ป้างมาหื้อทานแก่พระพุทธเจ้า กับหมากพ้าว ๔ ลูก พระพุทธเจ้ายืนบอกน้ำฝิ่งหื้อแก่มหาอนนต์ถอกตกปากบาตร พระพุทธเจ้าฉันแล้ว ชัดบอกไม้ไปตกหนเหนือ แล้วพระพุทธเจ้าทำนายว่า สถานที่นี้จักเป็นเมืองอันหนึ่งชื่อ "ลัมภางค์" ดังนั้นนามเมืองลำปาง จึงหมายถึงชื่อของเมืองอันเป็นที่ตั้งของพระธาตุลำปางหลวงในปัจจุบัน^๒

ท้าวทั้ง ๔ ฤๅษีทั้ง ๖ เป็นกระบวนกรทางแนวคิดที่เชื่อมโยงในมิติทางศาสนาและวัฒนธรรม ในสังคมล้านนามักนิยมถือปฏิบัติสืบมา โดยเฉพาะในเขตพื้นที่จังหวัดลำปาง ซึ่งมีแนวคิดที่ต่างไปจากพื้นที่อื่น ได้แก่ ฤๅษีทั้ง ๖ อันบ่งบอกถึงความเป็นอัตลักษณ์เฉพาะถิ่น แนวคิด คตินิยมทางสังคม ที่สืบเนื่องจากอดีตมาสู่ปัจจุบัน นับเป็น แบบแผนหรือข้อปฏิบัติตามความเชื่อที่ผสมผสานไปด้วยกระบวนกรทางแนวคิดอันหลากหลายเข้าด้วยกัน ความเชื่อดั้งเดิมของชาวล้านนา มีแนวคิดพื้นฐานเกี่ยวกับเรื่องผีผสมผสานกับความเป็นพุทธได้อย่างลงตัว เสมือนหนึ่งว่าผีและพุทธร่วมกันสร้างโลกทัศน์ให้ชาวล้านนามีรูปแบบเฉพาะของตนเอง

ดังนั้นในการศึกษารั้ครั้งนี้ ได้มุ่งไปในประเด็นหลักเกี่ยวกับท้าวทั้ง ๔ ฤๅษีทั้ง ๖ กล่าวถึงการได้มาซึ่งอำนาจของท้าวทั้ง ๔ ฤๅษีทั้ง ๖ กล่าวถึง การใช้อำนาจของท้าวทั้ง ๔ ฤๅษีทั้ง ๖ ในการคุ้มครองดูแลผู้ดำเนินในศีลาจารวัตร คุ้มครองป้องกันเคหสถาน ถวายอารักขาพระพุทธองค์ พุทธสาวก และพระพุทธศาสนา ดูแลปกป้องคุ้มครองการงานให้สำเร็จด้วยดี ดูแลรักษาความเรียบร้อยของโลกมนุษย์และโลกทิพย์ สามารถนำมาสู่การส่งเสริมการปฏิบัติตามแนวคิดได้อย่างเหมาะสม

^๒ ประวัติความเป็นมาของจังหวัดลำปาง, [ออนไลน์]. แหล่งที่มา : <http://datacenter.lpgpeo.info> [๒๘ เมษายน ๒๕๖๗].

๑.๒ วัตถุประสงค์การวิจัย

- ๑.๒.๑ เพื่อศึกษาแนวคิดเกี่ยวกับท้าวทั้ง ๔ ฤๅษีทั้ง ๖
- ๑.๒.๒ เพื่อศึกษาวิเคราะห์การได้มาและการใช้อำนาจของท้าวทั้ง ๔ ฤๅษีทั้ง ๖
- ๑.๒.๓ เพื่อสร้างกระบวนการเรียนรู้และส่งเสริมสู่วิถีปฏิบัติ เกี่ยวกับท้าวทั้ง ๔ ฤๅษีทั้ง ๖

๑.๓ ปัญหาการวิจัย

- ๑.๓.๑ แนวคิดเกี่ยวกับท้าวทั้ง ๔ ฤๅษีทั้ง ๖ มีอย่างไรบ้าง
- ๑.๓.๒ การได้มาและการใช้อำนาจของท้าวทั้ง ๔ ฤๅษีทั้ง ๖ มีอย่างไรบ้าง
- ๑.๓.๓ กระบวนการเรียนรู้และส่งเสริมสู่วิถีปฏิบัติ เกี่ยวกับท้าวทั้ง ๔ ฤๅษีทั้ง ๖ มี
อย่างไรบ้าง

๑.๔ ขอบเขตการวิจัย

การทำวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยได้กำหนดขอบเขตของการศึกษาค้นคว้าและเก็บรวบรวมข้อมูล
ในประเด็นต่างๆ ดังต่อไปนี้

๑.๔.๑ ขอบเขตด้านเนื้อหา

การวิจัยนี้ได้ศึกษาถึงแนวคิดเกี่ยวกับท้าวทั้ง ๔ ฤๅษีทั้ง ๖ ในจังหวัดลำปาง

๑.๔.๒ ขอบเขตด้านเอกสาร

ผู้วิจัยได้กำหนดขอบเขตของเอกสารที่จะศึกษา ดังต่อไปนี้

- ๑) เอกสารปฐมภูมิ คัมภีร์พระไตรปิฎกภาษาไทยฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
๒๕๓๙
- ๒) เอกสารทุติยภูมิ คัมภีร์โบราณล้านนาในจังหวัดลำปาง ได้แก่
 - ๑) คัมภีร์โบราณล้านนา วัดปงสนุกเหนือ ตำบลเวียงเหนือ อำเภอเมือง
จังหวัดลำปาง
 - ๒) คัมภีร์โบราณล้านนา วัดประตู่ต้นผึ้ง ตำบลเวียงเหนือ อำเภอเมือง
จังหวัดลำปาง

๓) คัมภีร์โบราณล้านนา วัดไหล่หิน ตำบลไหล่หิน อำเภอเกาะคา จังหวัด
ลำปาง

๔) คัมภีร์โบราณล้านนา วัดพระธาตุลำปางหลวง อำเภอเกาะคา จังหวัด
ลำปาง

๑.๔.๓ ขอบเขตด้านพื้นที่และประชากร

งานวิจัยนี้ได้กำหนดขอบเขตของการศึกษาเฉพาะในจังหวัดลำปาง ได้แก่

๑. การวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ จำนวน ๓๐ รูป/
คน ประกอบด้วย

๑) พระสงฆ์ จำนวน ๑๐ รูป

๒) นักวิชาการท้องถิ่น และนักวิชาการสถาบันการศึกษา จำนวน ๑๐ คน

๓) ประชาชนชาวบ้าน จำนวน ๑๐ คน

๒. การวิจัยในเชิงปริมาณ (Quantitative Research) ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง โดย
เป็นการสุ่มกลุ่มตัวอย่างจำนวน ๑๐๐ รูป/คน ประกอบด้วย

๑) พระสงฆ์ในพื้นที่จังหวัดลำปาง จำนวน ๕๐ รูป

๒) ประชาชนในพื้นที่จังหวัดลำปาง จำนวน ๕๐ คน

๑.๕ นิยามศัพท์ที่ใช้ในการวิจัย

๑.๕.๑ **ท้าวทั้ง ๔** หมายถึง เทวดาทั้ง ๔ ตามคติจักรวาลวิทยาในศาสนาพุทธ ในสวรรค์
ชั้น จาตุมาหาราชิกา ได้แก่ ท้าวเวสวัณ หรือ ท้าวภูเวร รักษาโลกด้านทิศเหนือ ทำหน้าที่ปกครองยักษ์
ท้าววิรุฬหก รักษาโลกด้านทิศใต้ ทำหน้าที่ปกครองกุมภภัณฑ์ ท้าววิรูปักษ์ รักษาโลกด้านทิศตะวันตก
ทำหน้าที่ปกครองนาค ท้าวธตรฐ รักษาโลกด้านทิศตะวันออก ทำหน้าที่ปกครองคนธรรพ์

๑.๕.๒ **ฤๅษีทั้ง ๖** หมายถึง นักบวช หรือผู้ทรงศีล ในบริบทตามความเชื่อของชาวลำปาง
คือ พระภิกษุที่บำเพ็ญสมณธรรม อาศัยในป่า หรือภูเขา มี ๖ รูป ได้แก่

องค์ที่ ๑ เป็นผู้ให้รักษายังต้นศรีมหาโพธิ์ วัดศรีล้อม

องค์ที่ ๒ เป็นผู้รักษายังพระมหาชินะธาตุเจ้า วัดม่อนคีรีชัย

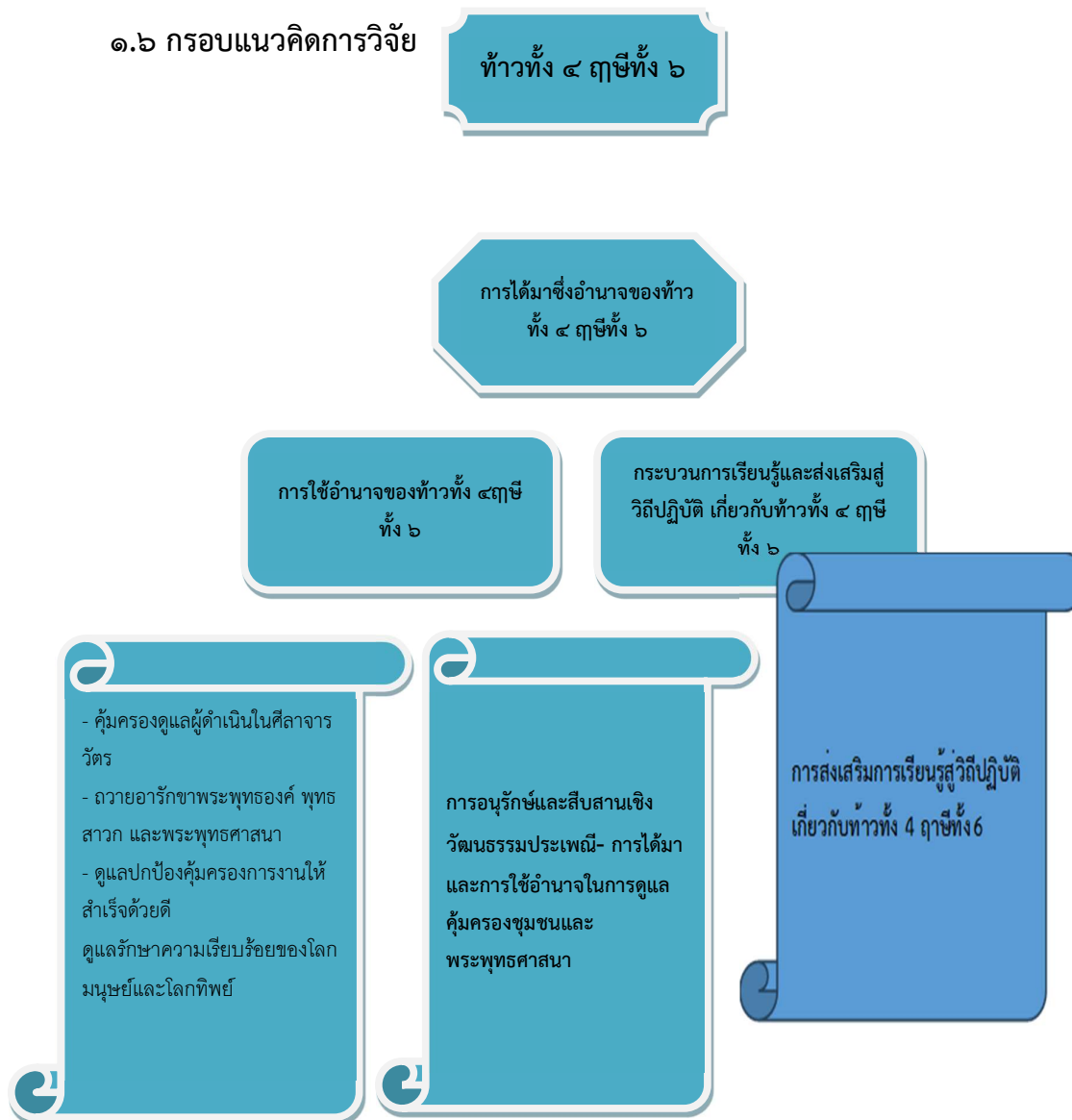
องค์ที่ ๓ เป็นผู้รักษายังพระมหาชินะธาตุเจ้า พระธาตุดอยแฝด

องค์ที่ ๔ สุเทวฤๅษี เป็นผู้รักษายังพระมหาชินะธาตุเจ้า วัดพระธาตุดอยสุเทพ

องค์ที่ ๕ สุพรหมฤๅษี เป็นผู้รักษายังพระมหาชินะธาตุเจ้า ดอยยัสสะกิตติ (เขลางค์
บรรพต วัดม่อนพระยาแช่)

องค์ที่ ๖ สุรักขิตฤๅษี เป็นผู้รักษาวัดผาปอง ไกล้วัดช่างแต้ม

๑.๖ กรอบแนวคิดการวิจัย

๑.๗ ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

- ๑.๗.๑ ได้ทราบถึงแนวคิดเกี่ยวกับท้าวทั้ง ๔ ฤๅษีทั้ง ๖
- ๑.๗.๒ ได้ทราบถึงการได้มาและการใช้อำนาจของท้าวทั้ง ๔ ฤๅษีทั้ง ๖
- ๑.๗.๓ ได้ทราบถึงกระบวนการเรียนรู้และส่งเสริมสู่วิถีปฏิบัติ เกี่ยวกับท้าวทั้ง ๔ ฤๅษีทั้ง ๖
- ๑.๗.๔ ได้ส่งเสริมการเรียนรู้เกี่ยวกับแนวคิดเกี่ยวกับท้าวทั้ง ๔ ฤๅษีทั้ง ๖

บทที่ ๒

แนวคิด ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ในการศึกษา กระบวนการได้มาและการใช้อำนาจของท้าวทั้ง ๔ ฤษีทั้ง ๖ ที่มีอิทธิพลต่อการ อาศัยแนวคิดและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ดังต่อไปนี้

๒.๑ แนวคิดเกี่ยวกับประเพณี

๒.๒ แนวคิดเกี่ยวกับวัฒนธรรม

๒.๓. แนวคิดเกี่ยวกับความเชื่อท้องถิ่น

๒.๔ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

๒.๑ แนวคิดเกี่ยวกับประเพณี

๒.๑.๑ ที่มาของแนวคิด

ประเพณี (Tradition) เป็นกิจกรรมที่ได้ถือสืบทอดและปฏิบัติสืบทอดกันมาอย่างยาวนาน ที่มีอัตลักษณ์ หรือ เอกลักษณ์เฉพาะและมีบทบาทที่สำคัญในสังคม เช่น ศาสนา ภาษา วัฒนธรรม ศิลปกรรม ความเชื่อ กฎระเบียบ การแต่งกาย การกิน การพูด เป็นต้น ที่เป็นจุดกำเนิดหรือบ่อเกิดของวัฒนธรรมทางสังคมของเชื้อชาติ ศาสนาต่างๆ กลายเป็นประเพณีประจำชาติ ภาค หรือท้องถิ่น โดยถูกถ่ายทอดเป็นมรดกทางสังคมที่ล้ำค่าสืบทอดกันมาอย่างยาวนาน หากประเพณีไหนที่ตืออยู่แล้วก็อนุรักษ์ หรือรักษาไว้ให้เป็นวัฒนธรรมประจำชาติ หากไม่ดีก็ปรับปรุง เปลี่ยนแปลงหรือแก้ไขไปตามเวลา ตามยุคและสมัย ซึ่งประเพณีต่าง ๆ นั้นมักได้รับอิทธิพลมาจากสิ่งแวดล้อมภายนอกที่เข้าสู่สังคม โดยที่ผู้คนรับเอาแนวทางหรือแบบอย่างการปฏิบัติที่มีความหลากหลายเข้ามาประยุกต์ใช้หรือมีบทบาทในการดำรงชีวิต

ประเพณีจึงเรียกได้ว่าเป็น วิถีแห่งการดำเนินชีวิตของสังคม โดยเฉพาะศาสนา เปรียบเสมือนรากฐานสำคัญหล่อหลอมวิถีชีวิตและ ประเพณีไทย มาอย่างยาวนาน โดยเฉพาะ ศาสนาพุทธ นับถือเป็นศาสนาประจำชาติไทยที่มีอิทธิพลต่อ วัฒนธรรม ประเพณี ความเชื่อ ค่านิยม และ การดำเนินชีวิต ของคนไทยในทุกมิติ เช่น วัดวาอารามต่างๆ ในประเทศไทย นั้น เป็นศูนย์กลาง จิตวิญญาณ สถานที่ประกอบ พิธีกรรมเช่น การทำบุญ การตักบาตร การบวช การแต่งงาน การศพ ล้วนมี หลักธรรม คติสอนใจ แฝงอยู่ ช่วยให้คนไทยดำรงชีวิตด้วย สติ ความเคารพ ความรับผิดชอบ อีกทั้งเป็นศูนย์กลางการศึกษา การอบรมสั่งสอน การเผย

แม้ศาสนาสถาปัตยกรรมของวัดไทยที่สะท้อน ความงดงาม ความประณีต ความเชื่อ ค่านิยม และ ภูมิปัญญา ของคนไทยตั้งแต่อดีตจนถึงยุคปัจจุบัน^๓

คำว่า "ประเพณี (Tradition)" และ "พิธีกรรม (Rite)" มักถูกใช้สับสน หลายครั้งปรากฏร่วมกัน แฝงความหมายที่เชื่อมโยงกัน แต่แท้จริงแล้ว ทั้งสองคำมีความแตกต่างกันน่าสนใจ **ประเพณี** เปรียบเสมือนสายน้ำหล่อเลี้ยงวิถีชีวิต มรดกทางวัฒนธรรมที่สืบทอดมายาวนาน สะท้อน ค่านิยม ความเชื่อ และภูมิปัญญา สะท้อนผ่านวิถีชีวิต ประเพณีอาจหมายถึง การแต่งกาย อาหาร ภาษา การละเล่น เทศกาล หรือแม้กระทั่งความสัมพันธ์ทางสังคม ล้วนเป็นองค์ประกอบที่หล่อหลอม เอกลักษณ์ของกลุ่มชน ส่วน พิธีกรรม กลับมีลักษณะเฉพาะเจาะจง มักเป็นกิจกรรมที่จัดขึ้นในโอกาส พิเศษ มีรูปแบบวิธีการที่กำหนดไว้ชัดเจน มุ่งหวังผลลัพธ์ที่คาดหวัง พิธีกรรมอาจเป็นส่วนหนึ่งของ ประเพณี แต่ไม่ใช่ทั้งหมด ตัวอย่างพิธีกรรมที่พบเห็นได้ทั่วไป เช่น พิธีกรรมทางศาสนา พิธีกรรม แต่งงาน พิธีกรรมการรับขวัญเด็ก พิธีกรรมความเชื่อต่างๆ^๔

จากความหมายข้างต้น ประเพณี คือ กิจกรรม แนวการปฏิบัติ การกระทำ หรือความ ประพฤติที่เป็นไปในทิศทางเดียวกันของกลุ่มชน ที่ได้รับมรดกทางปัญญาจากบรรพบุรุษอันแสดงถึง ความเจริญงอกงามของกลุ่มชนนั้นๆมนุษย์แต่ละกลุ่ม ต่างมีรากเหง้า วัฒนธรรม ประเพณี และวิถีชีวิต ที่สืบทอดกันมายาวนาน สิ่งเหล่านี้เปรียบเสมือนมรดกทางวัฒนธรรมอันล้ำค่า สะท้อนให้เห็นถึง เอกลักษณ์ อัตลักษณ์ และความแตกต่างที่หล่อหลอมให้แต่ละกลุ่มชนมีความเป็นตัวของตัวเอง ทว่า โลกในปัจจุบันหมุนไปอย่างรวดเร็ว กระแสโลกาภิวัตน์พัดพาผู้คนจากทั่วทุกมุมโลกมาพบปะเชื่อมโยง ผ่านระบบการสื่อสาร เทคโนโลยี และการค้าขาย สิ่งเหล่านี้เปิดโอกาสให้ผู้คนได้เรียนรู้ แลกเปลี่ยน วัฒนธรรม ประเพณี และวิถีชีวิตของกันและกัน อย่างไรก็ตาม ผลกระทบจากโลกาภิวัตน์ไม่ได้ส่งผลดี เสมอไป บางครั้งประเพณีท้องถิ่นบางประเพณีอาจเผชิญกับความเสื่อมโทรม ขาดการพัฒนา ปรับตัว ไม่ทันกับยุคสมัย ถูกมองว่าล้าสมัย ไร้ค่า และด้อยพัฒนา เมื่อเทียบกับวัฒนธรรมตะวันตกหรือ วัฒนธรรมสมัยใหม่ที่ดูสะดวกสบาย ทันสมัย น่าสนใจผลลัพธ์ที่ได้คือ ผู้คนเริ่มละทิ้งประเพณีดั้งเดิม หันมาใฝ่หา วัฒนธรรมจากภายนอก พยายามเลียนแบบ วิถีชีวิต และค่านิยมของต่างชาติ จนสูญเสีย เอกลักษณ์ ความเป็นตัวตน และอัตลักษณ์ของตนเองไปในที่สุด

การผสมผสานทางวัฒนธรรมเป็นสิ่งที่ดี แต่สิ่งสำคัญคือ เราต้องรักษาสมดุลระหว่าง การ เปิดรับสิ่งใหม่ กับการสืบทอดมรดกทางวัฒนธรรม เช่น ปลูกฝังจิตสำนึกให้คนรุ่นใหม่เห็นคุณค่าของ ประเพณี โดยให้การศึกษา การสอน และกิจกรรมต่างๆ ที่ส่งเสริมให้คนรุ่นใหม่เข้าใจ รู้จัก และซึมซับ

^๓ประเพณี, [ออนไลน์]. แหล่งที่มา : <http://th.wikipedia.org> [๑๑พฤษภาคม ๒๕๖๗]

^๔ แสงอรุณ กนกพงศ์ชัย. วัฒนธรรมในสังคมไทย. (กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๘),

คุณค่าของประเพณี วัฒนธรรม ภูมิปัญญาท้องถิ่น จะช่วยให้พวกเขารู้สึกภาคภูมิใจ หวังแทน และสืบทอดมรดกทางวัฒนธรรมต่อไป การพัฒนาประเพณีให้สอดคล้องกับยุคสมัยโดย มีการปรับประเพณีให้เข้ากับวิถีชีวิตสมัยใหม่ โดยไม่สูญเสียแก่นแท้ จะช่วยให้ประเพณีมีชีวิตชีวา ดึงดูดใจคนรุ่นใหม่ และสามารถอยู่คู่สังคมไทยต่อไปได้ การสนับสนุนและส่งเสริมให้มีการใช้ประเพณีในชีวิตประจำวันโดยมีการนำประเพณีมาประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวัน เช่น การแต่งกาย การกิน ประเพณีการทักทาย จะช่วยให้ประเพณีกลายเป็นส่วนหนึ่งของชีวิต และสร้างความเข้าใจที่ถูกต้องเกี่ยวกับวัฒนธรรมโดยมีการให้ความรู้ ความเข้าใจ เกี่ยวกับวัฒนธรรม ประเพณี ของแต่ละกลุ่มชน จะช่วยลดอคติ การเหยียดหยาม และส่งเสริมให้เกิดความเคารพซึ่งกันและกัน โลกาวัดันเป็นสิ่งที่ไม่หลีกเลี่ยงไม่ได้ แต่เราสามารถเลือกที่จะเรียนรู้ เปิดรับ สิ่งใหม่ ควบคู่ไปกับการรักษา สืบทอด และพัฒนา มรดกทางวัฒนธรรม ประเพณี ของตนเอง การรักษาสสมดุลระหว่างอดีต ปัจจุบัน และอนาคต จะช่วยให้สังคมไทยมีเอกลักษณ์ ความเป็นตัวตน และสามารถดำรงอยู่ในยุคโลกาวัตันได้อย่างมั่นคงและยั่งยืน

ในการศึกษาครั้งนี้ ผู้วิจัย มีจุดประสงค์ศึกษาแนวคิดเกี่ยวกับกับการบูชา ท้าวทั้ง ๔ ฤๅษี ทั้ง ๖ ที่มีอิทธิพลหรือบทบาทสำคัญต่อวิถีชีวิต ชาวล้านนาที่มีความเคารพนับถือท้าวจตุโลกบาลเป็นอย่างมาก ในการประกอบพิธีกรรมต่างๆ จะต้องมีพิธีอัญเชิญท้าวจตุโลกบาล เพื่อขอความคุ้มครอง เช่น การสร้างบ้านใหม่ ก่อนเข้าอยู่บ้านใหม่ จะมีพิธีขึ้นบ้านใหม่ ซึ่งต้องมีพิธีอัญเชิญท้าวจตุโลกบาลมาก่อน การเปิดร้านใหม่ ก่อนเปิดร้าน จะมีพิธีอัญเชิญท้าวจตุโลกบาลเพื่อขอความคุ้มครองกิจการ พิธีกรรมทางศาสนาหรือ งานสำคัญๆทางศาสนา เช่น งานตั้งธรรมหลวง (เทศน์มหาชาติ) งานทำบุญสงฆ์น้ำพระธาตุ (เจดีย์) หรืองานทำบุญเกี่ยวกับเสนาสนะต่างๆภายในวัด ล้วนต้องมีพิธีอัญเชิญท้าวจตุโลกบาล หรือที่ชาวล้านนาเรียกว่า พิธีขึ้นท้าวทั้ง ๔ ก่อนเริ่มพิธีกรรมอื่นๆ ตามความเคารพ นับถือ ศรัทธา และความเชื่อ เพื่อเป็นแนวทางแห่งการศึกษา โดยมีเนื้อหาของแนวคิดดังต่อไปนี้

๒.๑.๒ ความหมาย

ประเพณีมีบ่อเกิดมาจากสภาพสังคม ธรรมชาติ ทัศนคติ เอกลักษณ์ ค่านิยม โดยความเชื่อของคนในสังคมต่อสิ่งที่มีอำนาจเหนือมนุษย์นั้นๆ เช่น อำนาจของดินฟ้าอากาศและเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นโดยไม่ทราบสาเหตุต่างๆ ฉะนั้นเมื่อเวลาเกิดภัยพิบัติขึ้น มนุษย์จึงต้องอ่อนวอนร้องขอในสิ่งที่ตนคิดว่าจะช่วยได้พอภัยนั้นผ่านพ้นไป แล้ว มนุษย์ก็แสดงความรู้คุณต่อสิ่งนั้นๆด้วยการทำพิธีบูชา เพื่อเป็นสิริมงคลแก่ตนเอง ตามความเชื่อ ความรู้ของตน เมื่อความประพุดตินั้นคนส่วนรวมสังคมยึดถือปฏิบัติเป็นธรรมเนียม หรือเป็นระเบียบแบบแผน และทำงานเป็นพิมพ์เดียวกัน สืบต่อกันจนกลายเป็นประเพณีของสังคมนั้นๆ

ประเพณีและวัฒนธรรม เมื่อว่าโดยเนื้อความก็เป็นสิ่งอย่างเดียวกัน คือ เป็นสิ่งที่ไม่ใช่มีอยู่ในธรรมชาติโดยตรง แต่เป็นสิ่งที่สังคม หรือคนในส่วนรวมร่วมกันสร้างให้มีขึ้น แล้วถ่ายทอดให้แก่กันได้ด้วยลักษณะและวิธีการต่างๆ โดยเนื้อหาของประเพณี และวัฒนธรรมที่อยู่ในจิตใจของ

ประชาชนเกี่ยวกับเรื่องความคิดเห็น ความรู้สึก ความเชื่อ ซึ่งสะสมและสืบทอดร่วมกันมานานใน ส่วนรวม จนเกิดความเคยชิน เรียกว่า นิสัยสังคมหรือประเพณี

นักวิชาการได้ให้ความหมายของประเพณีไว้หลากหลาย ขึ้นอยู่กับมุมมองและบริบททาง วัฒนธรรม ตัวอย่างความหมายของประเพณีขึ้นชั้นต่ำทั้ง ๔ ฤกษ์ทั้ง ๖ มี มี วัตถุประสงค์เพื่อเป็นการ แสดงความเคารพต่อธรรมชาติที่สะท้อนให้เห็นถึงความเชื่อของชาวล้านนาที่เคารพต่อพลังอำนาจของ ธรรมชาติ โดยเฉพาะการเปลี่ยนแปลงของฤดูกาล การขอบคุณที่เป็นการแสดงออกถึงความขอบคุณ ต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์และบรรพบุรุษที่ประทานความอุดมสมบูรณ์และความร่มเย็นแก่ผู้คน การขอพร เป็น การขอพรให้พืชพรรณงอกงาม ปศุสัตว์ขยายพันธุ์ และผู้คนมีสุขภาพแข็งแรง และการเสริมสร้างความ สามัคคี ถือว่าเป็นโอกาสให้ผู้คนในชุมชนได้มารวมตัวกัน ร่วมแรงร่วมใจประกอบพิธีกรรม สร้างความ สามัคคีและความสัมพันธ์อันดีต่อกัน ความสัมพันธ์กับวิถีชีวิตชาวล้านนา ซึ่งประเพณีขึ้นชั้นต่ำทั้ง ๔ ฤกษ์ทั้ง ๖ มีความสัมพันธ์อย่างใกล้ชิดกับวิถีชีวิตชาวล้านนา ดังนี้

๑) ด้านความเชื่อ ประเพณีนี้สะท้อนให้เห็นถึงความเชื่อของชาวล้านนาเกี่ยวกับโลก ทัศน์ ศาสนา และค่านิยมต่างๆ เช่น ในเรื่องของโลกทัศน์ นั้น ประเพณีนี้มีความเชื่อเรื่องการเวียนว่าย ตายเกิด เช่น พิธีเผาศพ สะท้อนให้เห็นถึงความเชื่อเรื่องการเวียนว่ายตายเกิด ชาวล้านนาเชื่อว่าชีวิต หลังความตายมีอยู่จริง และวิญญาณของผู้ตายจะไปเกิดใหม่ตามกฎแห่งกรรม ความเชื่อเรื่องผีป๋ายา ตายาย เช่นการเซ่นไหว้บรรพบุรุษ สะท้อนให้เห็นถึงความเชื่อเรื่องผีป๋ายาตายาย ชาวล้านนาเชื่อว่า วิญญาณของบรรพบุรุษยังคงอยู่คอยดูแลลูกหลาน และความเชื่อเรื่องพลังอำนาจเหนือธรรมชาติ เช่น การบูชาต้นไม้ใหญ่ สะท้อนให้เห็นถึงความเชื่อเรื่องพลังอำนาจเหนือธรรมชาติ ชาวล้านนาเชื่อว่า ธรรมชาติมีพลังอำนาจที่สามารถส่งผลต่อชีวิตของมนุษย์

ในเรื่องของศาสนา เช่น ศาสนาพุทธ ประเพณีหลายประเภทผสมผสานความเชื่อทาง พุทธศาสนาเข้าไว้ด้วยกัน เช่น การทำบุญตักบาตร การสวดมนต์ สะท้อนให้เห็นถึงอิทธิพลของศาสนา พุทธที่มีต่อชาวล้านนา และ ความเชื่อเรื่องของค่านิยมเช่น ความกตัญญู ที่มุ่งเน้นต่อบรรพบุรุษ เช่น การเซ่นไหว้บรรพบุรุษ สะท้อนให้เห็นถึงค่านิยมที่ให้ความสำคัญกับครอบครัวและบรรพบุรุษ ความ เคารพที่ต้องแสดงความเคารพต่อผู้อาวุโส เช่น การไหว้ผู้ใหญ่ สะท้อนให้เห็นถึงค่านิยมที่ ให้ความสำคัญกับผู้ใหญ่และผู้อาวุโส และความสามัคคีในชุมชน เช่น การร่วมทำกิจกรรมประเพณีต่างๆ สะท้อนให้เห็นถึงค่านิยมที่ให้ความสำคัญกับการอยู่ร่วมกันอย่างสันติ

๒) ด้านสังคม ประเพณีนี้เป็นกิจกรรมทางสังคมที่สำคัญที่เปรียบเสมือนกิจกรรมที่หล่อ หลอมความสัมพันธ์และความสามัคคีให้กับสมาชิกในชุมชน เป็นเสมือนสายใยที่เชื่อมโยงผู้คนเข้าไว้ ด้วยกัน ผ่านประสบการณ์ร่วม ความเชื่อ และค่านิยมที่สืบทอดกันมา การมีส่วนร่วมในประเพณีนี้ ช่วยให้ เกิดความผูกพันระหว่างสมาชิกในชุมชนได้มีโอกาสพบปะ พูดคุย แลกเปลี่ยน เรียนรู้ และทำ กิจกรรมร่วมกัน สร้างความคุ้นเคย เกิดความสามัคคี โดยทุกคนร่วมแรงร่วมใจ ช่วยเหลือเกื้อกูล

เอื้อเพื่อเผื่อแผ่ ช่วยให้เกิดความภาคภูมิใจใน ประเพณีท้องถิ่นเป็นสิ่งที่บ่งบอกถึงเอกลักษณ์ ภูมิปัญญา และวัฒนธรรม อีกทั้งช่วยให้เกิดความเข้าใจ ในรากเหง้า ประวัติศาสตร์ และค่านิยมของชุมชน อีกทั้งช่วยให้เกิดความมีส่วนร่วมโดยเปิดโอกาสให้ทุกคนมีส่วนร่วม รู้สึกเป็นส่วนหนึ่งของชุมชน โดยสรุปแล้ว ประเพณีนี้เปรียบเสมือนหัวใจที่ยึดโยงสมาชิกในชุมชนให้เป็นหนึ่งเดียว หล่อหลอมให้เกิดความสัมพันธ์ที่เหนียวแน่น เอื้ออาทร และพร้อมที่จะร่วมมือกันพัฒนาชุมชนให้เจริญก้าวหน้าต่อไป

๓) ด้านเศรษฐกิจ ประเพณีนี้เกี่ยวข้องกับกิจกรรมทางการเกษตร สะท้อนให้เห็นถึงความสำคัญของการเกษตรต่อวิถีชีวิตชาวล้านนา ที่เกี่ยวข้องและผูกพันกับกิจกรรมทางการเกษตร สะท้อนให้เห็นถึงบทบาทสำคัญของภาคเกษตรกรรมที่มีต่อวิถีชีวิตและเศรษฐกิจของคนในภูมิภาคนี้ ตัวอย่างที่ชัดเจนคือ ประเพณี "การทำขวัญข้าว" ซึ่งเป็นพิธีกรรมที่จัดขึ้นเพื่อขอขมาลาเจ้าที่เจ้าทาง และแสดงความเคารพต่อพระแม่โพสพ เทพเจ้าแห่งข้าวเปลือก สะท้อนให้เห็นถึงความเชื่อและความศรัทธาที่มีต่อข้าว ซึ่งเป็นพืชผลทางการเกษตรหลักที่หล่อเลี้ยงชีวิตคนล้านนามาช้านาน ประเพณี "การแข่งเรือยาว" อีกหนึ่งประเพณีสำคัญของภาคเหนือ ก็มีความเกี่ยวข้องกับการเกษตรเช่นกัน โดยเรือที่ใช้แข่งขันมักทำมาจากไม้สัก ซึ่งเป็นไม้เนื้อแข็งที่ได้จากป่าไม้ แสดงให้เห็นถึงความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรธรรมชาติในอดีต ที่เอื้ออำนวยต่อการเกษตรกรรมและวิถีชีวิตของผู้คน นอกจากนี้ ยังมีประเพณีอื่นๆ อีกมากมายที่เกี่ยวข้องกับการเกษตร เช่น ประเพณี "การตีเหล็ก" ที่ใช้สำหรับผลิตเครื่องมือการเกษตร ประเพณี "การทอผ้า" ที่ใช้เส้นใยจากพืชผลทางการเกษตร เช่น ฝ้าย ป่าน ใยหม่อน สะท้อนให้เห็นถึงภูมิปัญญาและความเชี่ยวชาญของคนล้านนาในการนำทรัพยากรธรรมชาติมาใช้ประโยชน์ โดยสรุป ประเพณีล้านนาเหล่านี้ ล้วนสะท้อนให้เห็นถึงความสำคัญของการเกษตรต่อวิถีชีวิตและเศรษฐกิจของคนในภูมิภาคนี้ ภาคเกษตรกรรมมีบทบาทสำคัญในการหล่อเลี้ยงชีวิตผู้คน สร้างงาน สร้างรายได้ และเป็นรากฐานสำคัญของวัฒนธรรมประเพณีอันล้ำค่า อีกทั้งยังสะท้อนให้เห็นถึงความสัมพันธ์อันแนบแน่นระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติได้อย่างชัดเจน

๔) ด้านวัฒนธรรม ประเพณีอันล้ำค่านี้เปรียบเสมือนชุมทรัพย์ทางวัฒนธรรมที่สืบทอดมายาวนานจากบรรพบุรุษชาวล้านนา เป็นสิ่งที่บ่งบอกถึงเอกลักษณ์อันโดดเด่นและภูมิปัญญาอันล้ำค่าของท้องถิ่น สะท้อนให้เห็นถึงวิถีชีวิต ความเชื่อ และค่านิยมที่สั่งสมผ่านกาลเวลาซึ่งประเพณีนี้เปรียบเสมือนสายใยที่ผูกโยงคนในชุมชนเข้าไว้ด้วยกัน ส่งเสริมความสามัคคี ร่วมแรงร่วมใจ และสร้างความอบอุ่นให้กับสังคม การมีส่วนร่วมในประเพณีนี้ จึงเป็นเสมือนการหล่อหลอมอัตลักษณ์ให้กับคนรุ่นใหม่ ปลุกฝังให้พวกเขามีความภาคภูมิใจในวัฒนธรรมท้องถิ่น เข้าใจรากเหง้า และร่วมสืบสานมรดกทางวัฒนธรรมล้านนาอันล้ำค่านี้ต่อไป

พจนานุกรมราชบัณฑิตยสถาน ฉบับปี พ.ศ. ๒๕๕๔ ได้ให้ความหมาย คำว่าประเพณี^๔ หมายถึง ขนบธรรมเนียม แบบแผนที่คนในสังคมยึดถือปฏิบัติสืบต่อกันมา เป็นเวลานานจนกลายเป็นแบบแผนหรือพิมพ์เดียวกัน พระยาอนูมานราชชน ปราชญ์ผู้เปี่ยมด้วยภูมิปัญญาได้กล่าวไว้ว่า "ประเพณี" เป็นดั่ง สายธารอันหล่อเลี้ยงสังคม มรดกทางวัฒนธรรมที่สืบทอดกันมายาวนาน ประกอบด้วยความเชื่อ ความคิด ค่านิยม ทศนคติ ศีลธรรม จารีต ระเบียบแบบแผน และวิธีการกระทำหรือประกอบพิธีกรรมในโอกาสต่างๆ ซึ่งหลอมรวมเป็นวิถีชีวิตอันเป็นเอกลักษณ์ ประเพณีและพิธีกรรม มิใช่แค่กิจกรรมที่ปฏิบัติสืบต่อกันมา แต่แฝงไว้ด้วยคุณค่าอันล้ำลึก ที่เป็นเข็มทิศนำทางให้สังคมดำรงอยู่ด้วยความกลมกลืน มั่นคง และยั่งยืน ดังนี้ คือ

๑) เสริมสร้างเอกลักษณ์และความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันที่หล่อหลอมให้สมาชิกในสังคมมีความรู้สึกเป็นหนึ่งเดียว ร่วมใจ ร่วมแรง ร่วมน้ำใจ ผูกพันกันด้วยสายใยแห่งวัฒนธรรม

๒) สืบทอดภูมิปัญญาและศาสตร์อันล้ำค่า ประเพณีเปรียบเสมือนคลังความรู้ที่บรรพบุรุษภูมิปัญญาและศาสตร์อันล้ำค่าจากรุ่นสู่รุ่น ถ่ายทอดผ่านการปฏิบัติสืบต่อกันมา

๓) ส่งเสริมคุณธรรม จริยธรรม และค่านิยมที่ดีงาม: ประเพณีหลายอย่างสอนให้เรายึดมั่นในคุณธรรม จริยธรรม รู้จักผิดชอบชั่วดี เคารพผู้ใหญ่ เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ส่งเสริมความสัมพันธ์อันดีงามในสังคม

๔) รักษาสมดุลทางนิเวศและสิ่งแวดล้อม ประเพณีหลายอย่างสอดคล้องกับธรรมชาติ สะท้อนภูมิปัญญาในการอยู่ร่วมกับธรรมชาติอย่างกลมกลืน รักษาสมดุลของระบบนิเวศ และ

๕) ส่งเสริมการท่องเที่ยวและเศรษฐกิจ: ประเพณีอันงดงามดึงดูดนักท่องเที่ยวจากทั่วโลก กระตุ้นเศรษฐกิจ สร้างรายได้ให้กับชุมชน แม้สังคมจะเปลี่ยนแปลงไปตามกาลเวลา แต่ประเพณีและพิธีกรรมยังคงมีความสำคัญ เปรียบเสมือนรากฐานอันมั่นคงหล่อเลี้ยงให้สังคมดำรงอยู่ด้วยความยั่งยืน^๖ ดังคำกล่าวของ เสถียร โกเศศ^๗ ที่ได้อธิบายความหมายของประเพณีว่า หมายถึง ความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันในการให้ความร่วมมือกันในการดำเนินการเกี่ยวกับกิจกรรมต่างๆ ที่เกิดขึ้นในชุมชนอย่างต่อเนื่อง เมื่อการปฏิบัติหรือให้ความร่วมมือเหล่านั้นเกิดขึ้นซ้ำๆ จนกลายเป็นความเคยชิน ก็กลายเป็น นิสัย โดยไม่รู้ตัว นิสัยนี้แบ่งออกเป็น ๒ ประเภท กล่าวคือ ๑) นิสัยสันดาน หรือ อุปนิสัย ที่เป็นพื้นฐานที่ติดตัวมาแต่กำเนิด ๒) นิสัย หรือ ประเพณี คือสิ่งที่เกิดขึ้น

^๔ ราชบัณฑิตยสถาน,พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๕๒, (กรุงเทพฯ: โอเดียนสโตร์ส, ๒๕๕๙), หน้า ๗๖.

^๖ ภารดี มหาขันธ์, พื้นฐานอารยธรรมไทย,พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพฯ: พรินตติ้งเฮาส์, ๒๕๔๔), หน้า ๑๒๖.

^๗ เสถียร โกเศศ, ประเพณีเนื่องในการเกิดและประเพณีในการตาย, (พระนคร : สมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย, ๒๕๐๕), หน้า๑๕.

ภายหลัง โดยการเอาแบบอย่างหรือแนวทางปฏิบัติจากคนรอบข้าง ดังนั้น ประเพณีไทย หมายถึง "นิสัยสังคมของคนชาวไทย" ซึ่งได้รับการสืบทอดกันมาแต่โบราณกาล ประเพณีเหล่านี้แบ่งออกเป็น ๒ ประเภท กล่าวคือ ๑) ประเพณีเดิม หรือ ประเพณีปรัมปราอันเป็นสิ่งที่สืบทอดกันมาโดยไม่เปลี่ยนแปลง และ ๒) ประเพณีใหม่ คือสิ่งที่เกิดขึ้นภายหลังจากการผสมผสานวัฒนธรรมจากภายนอก

จึงอาจกล่าวได้ว่า ประเพณีไทยเปรียบเป็น มรดกทางวัฒนธรรมที่ล้ำค่า สะท้อนให้เห็นถึงภูมิปัญญา ความเชื่อ ค่านิยม และวิถีชีวิตของคนไทย ประเพณีเหล่านี้มีบทบาทสำคัญในการหล่อหลอมให้คนไทยมีความสามัคคี รู้จักหน้าที่ รู้จักเคารพผู้ใหญ่ และรักษาเอกลักษณ์ของชาติ อย่างไรก็ตาม ประเพณีบางประเพณีอาจไม่สอดคล้องกับยุคสมัยที่เปลี่ยนแปลงไป สังคมไทยจึงจำเป็นต้องมีการ พิจารณาและปรับเปลี่ยนประเพณี ให้เหมาะสมกับบริบทของปัจจุบัน โดยคงไว้ซึ่งแก่นแท้และสาระสำคัญของประเพณี ดังนั้น การรักษาและสืบทอดประเพณีไทย จึงเป็นหน้าที่ของทุกคนในสังคม โดยเฉพาะคนรุ่นใหม่ ควรมีความตระหนักและความเข้าใจ ในคุณค่าของประเพณีไทย ร่วมใจกัน รณรงค์และเผยแพร่ ประเพณีอันดีงาม อันเป็น รากเหง้า ของสังคมไทย เพื่อคงไว้ซึ่งเอกลักษณ์และภูมิปัญญาของชาติ

อย่างไรก็ตาม ประเพณีบางอย่างอาจ ขัดต่อหลักศีลธรรม กฎหมาย หรือ บริบททางสังคม ที่เปลี่ยนแปลงไป การพิจารณาอย่างรอบคอบ วิเคราะห์อย่างมีวิจารณญาณ จึงเป็นสิ่งสำคัญ เพื่อปรับเปลี่ยน พัฒนา หรือ ยกเลิก ประเพณีที่ไม่เหมาะสม ท้ายที่สุด การรักษาประเพณีที่ดีงามควบคู่ไป กับการพัฒนา โดยการปรับเปลี่ยน ให้สอดคล้องกับยุคสมัยที่คนส่วนใหญ่ปฏิบัติสืบทอดกันมาเป็นแบบอย่างเดียวกัน หรือเป็นระเบียบแบบแผนที่ถือว่าถูกต้องหรือเป็นที่ยอมรับของคนส่วนใหญ่ที่ได้ปฏิบัติสืบทอดกันมา^๔

ประเพณี หมายถึง เรื่องความประพฤติของกลุ่มชนที่ถือเป็นแบบแผนสืบทอดกันมานาน สะท้อนให้เห็นถึงพลังของ กฎเกณฑ์ ที่กำหนดพฤติกรรมของบุคคลที่อาศัยอยู่ในท่ามกลางสังคม ที่เปรียบดั่ง เข็มทิศ ที่ ชี้แนะแนวทางการดำเนินชีวิต เต็มไปด้วยภูมิปัญญาอันล้ำค่าที่สั่งสมจากบรรพบุรุษ การปฏิบัติตามประเพณี ถือว่า เป็น การแสดงความเคารพ ต่อบรรพบุรุษ สืบสานอัตลักษณ์อันงดงามของชาติ ในขณะเดียวกัน ประเพณีก็อาจเปรียบได้เหมือน ต้นไม้ที่มีชีวิต ที่เจริญเติบโตเปลี่ยนแปลง ปรับตัวไปตามกาลเวลา หน้าที่ของเรา ในฐานะลูกหลาน จึงมิใช่เพียงแค่ การ

^๔ ประจวบ เอี่ยมผู้ช่วย, ศิลปะกรรมและวัฒนธรรมท้องถิ่น. (กรุงเทพมหานคร : สถาบันราชภัฏสวนสุนันทา, ๒๕๕๒), หน้า๑๘๑.

รักษา ประเพณีไว้ แต่ควร พัฒนา ประเพณีให้สอดคล้องกับยุคสมัย การสืบทอดประเพณี เป็นการหล่อหลอม เยาวชนให้เติบโตเป็นผู้ใหญ่ที่มีคุณภาพ รู้จักหน้าที่ต่อตนเอง ครอบครัว และสังคม^๔

อาจกล่าวได้ว่า ประเพณี เปรียบเสมือนสายน้ำหล่อเลี้ยงวัฒนธรรมให้คงอยู่ เป็นวิถีชีวิตที่สืบทอดผ่านกาลเวลา ผ่านภูมิปัญญาและความเชื่อของผู้คนในสังคม ที่มีแนวทางปฏิบัติที่ต่อกันและกันที่อาศัยอยู่ในสังคมหนึ่ง ๆ ยึดถือปฏิบัติสืบต่อกันมา แต่ละประเพณีล้วนมีความสำคัญและคุณค่าแตกต่างกัน เช่น จารีตประเพณี เป็นประเพณีที่มีความสำคัญที่ผู้คนในสังคมต้องยึดถือ ปฏิบัติเกี่ยวข้องกับเรื่องศีลธรรม จริยธรรม หากใครฝ่าฝืนถือว่าเป็นผู้กระทำผิดและจะต้องถูกสังคมลงโทษ ด้วยกลไกในการลงโทษผู้กระทำผิดอย่างเหมาะสม โดยคำนึงถึงความร้ายแรงของความผิด เจตนาของผู้กระทำผิด ผลกระทบต่อผู้กระทำผิด และผลกระทบต่อสังคมเป็นหลัก

สรุปได้ว่า ประเพณีนั้น เป็น รากเหง้าที่หล่อเลี้ยงให้สังคมดำรงอยู่ เป็นสิ่งที่แสดงถึงเอกลักษณ์และภูมิปัญญาของผู้คนในท้องถิ่น สะท้อนให้เห็นถึงวิถีชีวิต ความเชื่อ ค่านิยม และวัฒนธรรม ดังนั้น การรักษาและสืบทอดประเพณี เป็นสิ่งสำคัญที่ควรกระทำ เพราะเป็นการรักษามรดกทางวัฒนธรรม ภูมิปัญญาอันล้ำค่า และเอกลักษณ์ของท้องถิ่นอย่างไรก็ตาม ประเพณีบางอย่างอาจไม่สอดคล้องกับยุคสมัย ควรมีการปรับเปลี่ยนให้เหมาะสมกับบริบทของสังคม แต่สิ่งสำคัญคือต้องคำนึงถึงรากเหง้า วัฒนธรรม และภูมิปัญญาของท้องถิ่นควบคู่ไปด้วย ทั้งนี้การเรียนรู้และเข้าใจประเพณี ช่วยให้เราเข้าใจวัฒนธรรม วิถีชีวิต ความเชื่อ และค่านิยมของผู้คนในสังคม ส่งเสริมให้เกิดความสามัคคี กลมเกลียว และความเคารพซึ่งกันและกัน โดยมีส่วนร่วมในการรักษาและสืบทอดประเพณีอันดีงามของท้องถิ่น ส่งต่อมรดกทางวัฒนธรรมอันล้ำค่านี้ให้กับสังคมสืบต่อไป

๒.๑.๓ หลักการสำคัญของประเพณี

ประเพณีเปรียบเสมือนมรดกทางวัฒนธรรมที่สืบทอดกันมายาวนาน ซึ่งหล่อหลอมให้สังคมมีความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ประเพณีแต่ละประเพณีล้วนมีหลักการสำคัญที่เป็นรากฐานและแก่นแท้ของประเพณีนั้นๆ หลักการเหล่านี้มีบทบาทสำคัญในการชี้นำพฤติกรรม ความคิด และค่านิยมของผู้คนในสังคม

ประเพณีหลายประเพณีมีรากฐานมาจาก ความเชื่อ หลากหลายรูปแบบ ไม่ว่าจะเป็น ความเชื่อทางศาสนา ศรัทธาใน สิ่งเหนือธรรมชาติ หรือ ค่านิยมทางจริยธรรม ล้วนเป็นแรงจูงใจสำคัญที่ขับเคลื่อนให้ผู้คนปฏิบัติตามประเพณีเหล่านั้น เช่น ประเพณีช่วยส่งเสริมค่านิยมที่ดีงาม เช่น ความกตัญญู ความเคารพผู้ใหญ่ ความสามัคคี และความซื่อสัตย์ ค่านิยมเหล่านี้หล่อหลอมให้ผู้คนใน

^๔ อุดม เขยกีรวงศ์ และคณะ, การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ. (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์แสงดาว, ๒๕๔๘)

สังคมมีพฤติกรรมที่ดีงาม กฎเกณฑ์ ที่ชัดเจน กำหนดวิธีการปฏิบัติที่ถูกต้อง กฎเกณฑ์เหล่านี้ช่วยให้ ประเพณีคงอยู่และเป็นไปอย่างถูกต้อง รวมถึงสัญลักษณ์ ที่สื่อความหมายช่วยให้ผู้คนจดจำและเข้าใจ ประเพณีได้ง่ายขึ้น หรือ พิธีกรรม ที่เป็นส่วนสำคัญของประเพณี เป็นการแสดงออกถึงความเคารพ ความศรัทธา และความกตัญญู พิธีกรรมยังช่วยสร้างความสามัคคีในหมู่คน

ประเพณี เปรียบเสมือนเข็มทิศนำทางให้ผู้คนในสังคม ที่ชี้ทางเดินให้ผู้คนสามารถ ดำรงชีวิตอย่างมีคุณธรรม มีความสุข และมีความสามัคคี ตัวอย่างหลักการสำคัญของประเพณีเช่น

ประเพณีสงกรานต์ที่มุ่งเน้นความเชื่อเรื่องการชำระล้างสิ่งสกปรก ส่งเสริมค่านิยมความ กตัญญู เคารพผู้ใหญ่ และความสามัคคี มีกฎเกณฑ์เกี่ยวกับการเล่นน้ำ ห้ามเล่นน้ำรดผู้สูงอายุ สัญลักษณ์ของประเพณีคือ น้ำ แป้ง และดอกไม้ พิธีกรรมสำคัญคือ การสรงน้ำพระ รดน้ำดำหัวผู้ใหญ่ และการเล่นน้ำเป็นต้น

ประเพณีลอยกระทงที่เน้นความเชื่อเรื่องการขอขมาลาโทษจากพระแม่คงคา ส่งเสริม ค่านิยมความกตัญญู เคารพธรรมชาติ และความสามัคคี มีกฎเกณฑ์เกี่ยวกับการทำกระทง ห้ามใส่ขยะ ลงในแม่น้ำ สัญลักษณ์ของประเพณีคือ กระทง เทียน และดอกไม้ พิธีกรรมสำคัญคือ การลอยกระทง เป็นต้น

นอกจากนี้ ประเพณี ยังมีบทบาทสำคัญในการส่งเสริมการท่องเที่ยว เศรษฐกิจ และ วัฒนธรรม ประเพณีต่างๆ ดึงดูดนักท่องเที่ยวจากทั่วโลก สร้างรายได้ให้กับชุมชน และช่วยให้ วัฒนธรรมไทยคงอยู่สืบไป จึงอาจกล่าวได้ว่าประเพณีมีบทบาทสำคัญในชีวิตของผู้คน หลักการสำคัญ ของประเพณีช่วยให้ผู้คนดำรงชีวิตอย่างมีคุณธรรม มีความสุข และมีความสามัคคี รวมถึงบทบาท สำคัญในการส่งเสริมการท่องเที่ยว เศรษฐกิจ และวัฒนธรรม

ความสำคัญของขนบธรรมเนียมประเพณีไทย

วัฒนธรรมประเพณีของชาติ ล้วนแสดงให้เห็นความคิด ความเชื่อ ที่สะท้อนถึงวิธีการ ดำเนินชีวิต ความเป็นมา ความสำคัญ ซึ่งล้วนเป็นส่วนหนึ่งของอารยธรรมไทย ดังนั้น ขนบธรรมเนียม ประเพณีไทยจึง มีความสำคัญ พอสรุปได้ ดังนี้

๑. ความเป็นสิริมงคล ขนบธรรมเนียมประเพณีไทยนั้น ล้วน ล้วนผูกพันกับ ความเชื่อ เรื่องความเป็นสิริมงคล ที่สืบทอดกันมายาวนาน ผ่านอิทธิพลของ พระพุทธศาสนา ศาสนาพราหมณ์ และพิธีกรรมต่างๆ

พระพุทธศาสนา หล่อหลอมความคิด ความเชื่อ และค่านิยมของคนไทย ผ่านหลักธรรม คำสอนที่เน้น การทำความดี การละเว้นความชั่ว และ การฝึกฝนจิตใจ ส่งผลให้เกิดประเพณีที่ มุ่งเน้น การสร้างบุญกุศล การอุทิศส่วนกุศล และ การดำรงชีวิตด้วยความสงบ ศาสนาพราหมณ์ นำ อิทธิพลความเชื่อเรื่อง เทวดา สิ่งศักดิ์สิทธิ์ และพิธีกรรมเข้ามาผสมผสานกับวัฒนธรรมไทย ส่งผลให้ เกิดประเพณีที่เน้น การขอพร การบูชา และ การตอบแทนสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ความเชื่อเรื่องความเป็นสิริ

มงคล ยังส่งผลต่อ วิถีชีวิต ของคนไทยในหลายๆ ด้านเช่น การตั้งชื่อที่มักตั้งชื่อที่สื่อถึงความเป็นสิริมงคล เชื่อว่าจะส่งผลดีต่อชีวิต การแต่งกาย ที่มักสวมใส่เสื้อผ้าสีสดใส เชื่อว่าจะนำโชคลาภมาให้ หรือการเลือกเลข มักเลือกเลขมงคล หรือนำโชค เชื่อว่าจะช่วยให้ประสบความสำเร็จ เป็นต้น

๒. ความสามัคคี บ่มเพาะจิตใจแห่งการเสียสละ ขนบธรรมเนียมประเพณีเปรียบเสมือนรากฐานอันแข็งแกร่งที่หล่อหลอมจิตใจให้รู้จักเสียสละ สังเกตได้จากงานบุญต่างๆ ที่เต็มไปด้วยพลังแห่งความสามัคคี ผู้คนร่วมมือร่วมใจกันด้วยความตั้งใจ บรรยากาศแห่งการเสียสละปรากฏชัดผ่านกิจกรรมต่างๆ ตัวอย่างที่เห็นได้ชัดคือ พิธีชนทรายเข้าวัด ภาพผู้คนร่วมแรงร่วมใจชนทรายเพื่อบรรจุในพระเจดีย์ สะท้อนถึงความสามัคคีและความเสียสละเพื่อส่วนรวม เช่นเดียวกับ การก่อเจดีย์ทราย ที่ให้ความร่วมมือ ร่วมใจ แสดงออกถึงความรักเคารพและศรัทธา

๓. การมีสัมมาคารวะ ถือเป็นขนบธรรมเนียมประเพณีไทยที่มีคุณสมบัติอันล้ำค่าที่สืบทอดมายาวนานในสังคมไทย เปรียบเสมือนมนต์เสน่ห์ที่ บ่งบอกถึง ความอ่อนน้อม อ่อนโยน และ ความมีมารยาท ของคนไทย การแสดงสัมมาคารวะ ผ่านท่วงท่ากิริยาที่สุภาพ อ่อนหวาน สะท้อนให้เห็นถึง หัวใจที่อ่อนโยน เต็มไปด้วย ความเคารพ ต่อบุคคลที่เราพบเจอ ไม่ว่าจะเป็นการไหว้ การยกมือไหว้ การโค้งคำนับ ล้วนเป็นการแสดงออกถึง ความมีวัฒนธรรม ที่ดีงาม ที่สะท้อนให้เห็นถึง ความงดงาม ในจิตใจ และ ความเป็นไทย

๔. ขนบธรรมเนียมประเพณีไทย เปรียบเสมือนมรดกทางวัฒนธรรมอันล้ำค่าที่หล่อหลอมให้คนไทยดำรงชีวิตอย่างมีกรอบเกณฑ์ที่ดีงาม สะท้อนถึงภูมิปัญญาและความเชื่ออันสืบทอดมายาวนาน ผ่านรูปแบบการปฏิบัติที่เปี่ยมไปด้วยคุณค่าและความหมาย ขนบธรรมเนียมประเพณีเปรียบดังเครื่องมือกำหนดทิศทางให้คนไทยดำรงชีวิตอย่างถูกต้องเหมาะสม รู้จักกาลเทศะ เคารพผู้ใหญ่ เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ และอยู่ร่วมกันอย่างสงบสุข สะท้อนให้เห็นถึงความเป็นไทยที่เต็มเปี่ยมไปด้วยความเมตตา กรุณา และความเอื้ออาทร

๕. ขนบธรรมเนียมประเพณีในแต่ละท้องถิ่น แม้แต่ละภูมิภาคของประเทศไทยจะมีขนบธรรมเนียมประเพณี วัฒนธรรม ภาษา และวิถีชีวิตที่แตกต่างกัน แต่สิ่งที่หล่อหลอมรวมพวกเราให้เป็นหนึ่งเดียว คือหัวใจแห่งความเป็นไทย ความเป็นชาติเดียวกัน และสามารถแบ่งออกถึงความเปี่ยมมาของชาติได้ รากเหง้า นี้หล่อหลอมให้คนไทยมีความเชื่อ ศรัทธา ประเพณี และค่านิยมที่คล้ายคลึงกัน เช่น การเคารพผู้ใหญ่ การมีน้ำใจเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ การรักษาศีลธรรม และความศรัทธาในพระพุทธศาสนา^{๑๐}

^{๑๐} ขนบธรรมเนียมประเพณี, [ออนไลน์] แหล่งที่มา: <http://www.digitalschool.club> [๑๔ พฤษภาคม ๒๕๖๓].

๒.๑.๔ ประเภทของประเพณี

ประเพณี เปรียบเสมือนมรดกทางวัฒนธรรมอันล้ำค่าที่สืบทอดผ่านกาลเวลา เป็นสิ่งที่บ่งบอกถึงเอกลักษณ์ วิถีชีวิต ความเชื่อ และค่านิยมของผู้คนในสังคม ซึ่งประเพณี แต่ละประเภทล้วนมีความสำคัญและหน้าที่แตกต่างกัน บางก็เกี่ยวข้องกับศีลธรรม จริยธรรม บางก็เกี่ยวข้องกับความเชื่อ บางก็เกี่ยวข้องกับวิถีชีวิต บางก็เกี่ยวข้องกับสถาบัน การเรียนรู้และเข้าใจประเภทของประเพณีช่วยให้เราเข้าใจวัฒนธรรมไทยได้อย่างลึกซึ้งยิ่งขึ้น ส่งเสริมให้เกิดความสามัคคี กลมเกลียว และความเคารพซึ่งกันและกัน ดังนั้น ประเพณีอันดีงามของท้องถิ่น จึงควรได้รับการรักษาและสืบทอด เพื่อส่งต่อมรดกทางวัฒนธรรมอันล้ำค่านี้ให้กับรุ่นต่อไป

รายละเอียดของประเพณี อาจแยกได้ เป็น ๒ ประเภท กล่าวคือ ประเพณีเกี่ยวกับชีวิต และ ประเพณีเกี่ยวกับเทศกาล

๑. ประเพณีส่วนบุคคล หรือประเพณีเกี่ยวกับชีวิตซึ่งเป็นประเพณีเกี่ยวกับการส่งเสริมความเป็นสิริมงคลแก่ชีวิตตั้งแต่เกิดจนตาย ได้แก่

ประเพณีการเกิด การบวชการแต่งงาน การตาย การทำบุญในโอกาสต่าง ๆ เช่น ประเพณีการเกิด เป็นเรื่องสังคมไทยให้ความสำคัญ แล้วแต่ความเชื่อของบุคคลหรือสังคม ที่ตนอยู่ ซึ่งแต่เดิมคนเชื่อ ในสิ่งลึกลับ พิธีกรรมจึงมีตั้งแต่ ตั้งครุรงจนถึงคลอดเพื่อป้องกันภัยอันตรายจากทารก เช่น ทำขวัญเดือน โขนผมไฟ พิธีลงอุตู่ชื่อ ปูเปเลเด็ก โขนจุก (ถ้าไว้จุก) เป็นต้น

ประเพณีการบวช ถือเป็นสิ่งที่อบรมสั่งสอนให้เป็นคนดี ตลอดจนทดแทนบุญคุณ พ่อแม่ ผู้ให้กำเนิด ตัวผู้บวชเอง ก็มีโอกาส ได้ศึกษาธรรมวินัย เช่นการบรรพชาคือการบวชเณร ต้องเป็นเด็กชายที่มีอายุตั้งแต่ ๗ ขวบขึ้นไป การอุปสมบท คือ การบวชพระ ชายที่บวชต้องมีอายุครบ ๒๐ ปี บริบูรณ์

ประเพณีการแต่งงาน เกิดขึ้นภายหลังผู้ชายบวชเรียนแล้ว เพราะถือว่าได้รับการอบรม มาดีแล้ว เมื่อเลือกหาหญิงตามสมควรแก่ฐานะ ฝ่ายชายก็ให้ผู้ใหญ่ไปสู่ขอฝ่ายหญิง ขั้นตอนต่าง ๆ ก็เป็นการ หาฤกษ์หายาม พิธีหมั้น พิธีแห่ขันหมาก การรดน้ำประสาทร การำบุญเลี้ยงพระ พิธีส่งตัวเจ้าสาว เป็นต้น การประกอบพิธีต่าง ๆ ก็เพื่อความ เป็นมงคลให้ชีวิตสมรสอยู่กันอย่างมีความสุข

ประเพณีการเผาศพ ตามคติของพระพุทธศาสนา ถือว่าร่างกายมนุษย์ประกอบด้วยธาตุ ๔ คือ ดิน (เนื้อ หนัง กระดูก) น้ำ (เลือด เหงื่อ น้ำลาย) ลม (อากาศหายใจเข้า-ออก) และไฟ (ความร้อนความอบอุ่นในตัวเรา) ดังนั้น เมื่อสิ้นชีวิตแล้ว สังขารที่เหลือจึงไม่มีประโยชน์อันใด การเผาเสียจึงเป็นสิ่งที่ ผู้ที่อยู่เบื้องหลังไม่ห่วงใย โดยมากมักเก็บศพไว้ทำบุญให้ทานชั่วคราว เพื่อบรรเทาความโศกเศร้า โดยปกติมักทำการเผา ๑๐๐ วันแล้ว เพราะได้ทำบุญให้ทานครบถ้วนตามที่ควรแล้ว

๒. ประเพณีเกี่ยวกับสังคม หรือประเพณีส่วนรวม เป็นประเพณีที่ประชาชนส่วนใหญ่ในสังคมถือปฏิบัติ ได้แก่ ประเพณีทำบุญขึ้นบ้านใหม่ ประเพณี สงกรานต์ ประเพณีสำคัญทางพระพุทธศาสนา เป็นต้น ประเพณีส่วนรวมที่คนไทยส่วนมากยังนิยมปฏิบัติกันเช่น

ประเพณีสงกรานต์ เป็นประเพณีที่กำเนิดมาจากประเทศอินเดีย เป็นประเพณีเฉลิมฉลองการ เริ่มต้นปีใหม่ ไทยเราใช้กันมาตั้งแต่สมัย สุโขทัย เป็นราชธานี วันที่เริ่มต้นปีใหม่คือวันที่ ๑๓ เมษายนของทุกปีถือปฏิบัติจนถึงปี พ.ศ. ๒๔๘๓ รัฐบาล จึง ได้กำหนด ให้วันที่ ๑ มกราคม เป็นวันปีใหม่ ในวันสงกรานต์จะมีการ ทำบุญ ตักบาตร ปล่อยนก ปล่อยปลาสงน้ำพระพุทธรูปพระสงฆ์รดน้ำดำหัวผู้ใหญ่การเล่นสาดน้ำกัน การเล่นกีฬาพื้นเมือง ปัจจุบันยังเป็น ประเพณีนิยมเพื่อความบันเทิงสนุกสนาน ได้เยี่ยมพ่อแม่ ญาติพี่น้อง

ประเพณีเข้าพรรษา สืบเนื่องจากอินเดียสมัยโบราณ กำหนดให้พระสงฆ์ที่จาริกไปยังสถานที่ ต่างๆ กลับมายังสำนักของอาจารย์ในฤดูฝน เพราะลำบากแก่การจาริก ยังได้ทบทวนความรู้ อุบาสก อุบาสิกา ได้ทำบุญถวายผ้าอาบน้ำฝน ถวายต้นเทียน เพื่อให้พระสงฆ์ใช้ในพรรษา ชาวไทยถือนิยมปฏิบัติกรเข้าพรรษา แรกี้ คือปุริมพรรษา เริ่มตั้งแต่แรม ๑ ค่ำ เดือน ๘ จนถึงขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๑๑

ประเพณีทอดกฐิน ทอดผ้าเมื่อพ้นพรรษาแล้วจะมีประเพณีถวายผ้าพระกฐินแก่พระสงฆ์ เพื่อผลัดเปลี่ยนกับชุดเดิม ซึ่งถือปฏิบัติกันมาตั้งแต่สมัยสุโขทัย การทอดกฐิน เริ่มตั้งแต่ วันแรม๑ ค่ำ เดือน ๑๑ จนถึงกลางเดือน ๑๒ รวมเวลา ๑ เดือน จะทอดก่อน หรือหลังนี้ก็ได้^{๑๑}

ประจวบ เอี่ยมผู้ช่วย^{๑๒}กล่าวถึงประเภทของประเพณีไว้ว่า ประเพณี แบ่งอย่างกว้าง เป็น ๓ ประเภท ดังนี้

๑. จารีตประเพณีเป็นข้อกำหนดทางศีลธรรม ซึ่งทุกคนจะต้องปฏิบัติตามหากไม่ปฏิบัติหรือฝ่าฝืนก็ถือเป็นความผิด เป็นความชั่ว ถูกสังคมลงโทษด้วยการกล่าวหาว่าเป็นคนนอกกรีตไม่มีใครคบค้าสมาคมด้วย ทั้งนี้เพราะสังคมได้กำหนดจารีตประเพณีขึ้น เพื่อเป็นปัจจัยให้คนมีศีลธรรมประพฤติอยู่ในกรอบที่สังคมเห็นว่ามีความดี และเป็นสิ่งที่ตั้งงามช่วยให้สังคมมีความสุขความเจริญและคนโดยรวมมีสวัสดิภาพ

๒. ขนบประเพณี คือระเบียบแบบแผนที่กำหนดไว้ เป็นระเบียบแบบแผนการปฏิบัติที่กำหนดไว้โดยตรงและโดยปริยาย โดยตรงคือ ความเป็นระเบียบและพิธีการที่ชัดเจน ส่วนโดยปริยาย

^{๑๑} ขนบธรรมเนียมประเพณี, [ออนไลน์] แหล่งที่มา: <http://www.digitalschool.club> [๑๔ พฤษภาคม ๒๕๖๗].

^{๑๒} ประจวบ เอี่ยมผู้ช่วย, ศิลปะกรรมและวัฒนธรรมท้องถิ่น. (กรุงเทพมหานคร : สถาบันราชภัฏสวนสุนันทา, ๒๕๔๒), หน้า๑๘๓.

คือ เป็นที่รู้จักกันเองว่าควรประพฤติปฏิบัติอย่างไร ส่วนใหญ่จะมีหน่วยของสังคมที่เป็นสถาบันเป็นผู้วางระเบียบแบบแผน ดูแลการประพฤติปฏิบัติและถ่ายทอดในหมู่สมาชิก

๓. ธรรมเนียมประเพณี คือ เป็นการประพฤติปฏิบัติโดยทั่ว ๆ ไป ที่ไม่มีระเบียบแบบแผนกำหนดไม่มีผิดไม่มีถูก ส่วนใหญ่เป็นกิจกรรมารยาทในการกิน การพูด การแต่งตัว และการกระทำต่าง ๆ ซึ่งเป็นเรื่องของความนิยมของหมู่คณะว่ายึดถือเรื่องใดอย่างไร และจะอบรมสั่งสอนว่าสิ่งใดควรปฏิบัติ หรืออาจถูกถ่ายทอดด้วยการปฏิบัติตามๆกัน

อานนท์ อภาภิรมณ์^{๑๓} กล่าวถึงประเภทของประเพณีไว้ว่า ประเพณีไทยสามารถแบ่งออกได้เป็น ๓ ประเภท ดังนี้

๑. ขนบประเพณี (Institution) คือ ประเพณีที่สร้างขึ้นเป็นหลักสำหรับการประพฤติปฏิบัติเป็นส่วนรวม ซึ่งก็มีทั้งทางตรงและทางอ้อม เช่น ประเพณีงานแต่งงาน ประเพณีงานบวช เป็นต้น

๒. จารีตประเพณี (Mores) คือ ประเพณีที่มีต่อความสวัสดิภาพของสังคมและมีลักษณะบังคับให้สมาชิกของสังคมต้องปฏิบัติหรืองดเว้นปฏิบัติ จารีตประเพณีเป็นเรื่องของความประพฤติที่เกี่ยวข้องกับความรู้สึกผิดถูกทางศีลธรรม

๓. ธรรมเนียมประเพณี (Convention) คือ ประเพณีที่นิยมปฏิบัติกันโดยทั่วไปจนเป็นเรื่องธรรมดา บางครั้งใครปฏิบัติหรือไม่ปฏิบัติก็ได้ คนที่ละเลยไม่ปฏิบัติอาจถูกดูหมิ่นว่าเป็นคน ไม่มีมารยาท เป็นผู้ขาดการศึกษาหรือเสียสมบัติผู้ดี ธรรมเนียมประเพณีเป็นเรื่องที่นิยมและถือกันเป็นธรรมเนียมสืบกันมาในหมู่คณะ

ชนิษฐา จิตชนะกุล^{๑๔} จำแนกประเภทของประเพณี ไว้ ๓ ประเภท ดังนี้

๑. จารีตประเพณีหรือกฎศีลธรรม หมายถึง สิ่งที่สังคมใดสังคมหนึ่งยึดถือและปฏิบัติสืบกันมาอย่างต่อเนื่องและมั่นคงเป็นเรื่องของความผิดถูกและมีเรื่องของศีลธรรมเข้ามาร่วมด้วยดังนั้นสมาชิกในสังคมต้องทำ ผู้ใดฝ่าฝืนถือว่าผิดเป็นชั่วจะต้องถูกตำหนิหรือต้องได้รับการลงโทษจากคนในสังคมนั้น เช่น ลูกหลานต้องเลี้ยงดูพ่อแม่เมื่อยามแก่เฒ่าถ้าใครไม่เลี้ยงดูถือว่าเป็นคนเนรคุณหรือลูกอกตัญญู จารีตประเพณีของแต่ละสังคมนั้นไม่เหมือนกัน เพราะมีค่านิยมที่ยึดถือต่างกัน การเอาจารีตประเพณีของตนไปเปรียบเทียบกับคนอื่น แล้วตัดสินว่าดีหรือเลวกว่าของตนนั้นย่อมเป็นสิ่งที่ไม่ถูกต้อง เพราะสภาพสังคมสิ่งแวดล้อม ตลอดจนความเชื่อของแต่ละสังคมย่อมแตกต่างกันไป

๒. ขนบประเพณีหรือสถาบัน หมายถึง ระเบียบแบบแผนที่สังคมได้กำหนดไว้แล้วปฏิบัติสืบต่อกันมาทั้งโดยทางตรงและทางอ้อม ทางตรง ได้แก่ ประเพณีที่มีการกำหนดเป็นระเบียบแบบ

^{๑๓} อานนท์ อภาภิรมณ์, สังคม วัฒนธรรมและประเพณีไทย, พิมพ์ครั้งที่ 2, (กรุงเทพฯ: โอเดียนสโตร์, ๒๕๒๕), หน้า ๑๐๓.

^{๑๔} ชนิษฐา จิตชนะกุล, คติชนวิทยา. (กรุงเทพมหานคร: โอเดียนสโตร์, ๒๕๔๕) หน้า ๑๗๒.

แผนในการปฏิบัติอย่างชัดเจนว่าคุณต้องปฏิบัติอย่างไร เช่นสถาบันโรงเรียนมีโรงเรียนมีผู้สอน มีผู้เรียน มีระเบียบการสมัคร การเข้าเรียน การสอบไล่ เป็นต้น ทางอ้อม ได้แก่ ประเพณีที่รู้จักกันโดยทั่วไป โดยไม่ได้วางระเบียบไว้แน่นอนแต่ปฏิบัติไปตามคำบอกเล่าหรือตัวอย่างจากที่ผู้ใหญ่หรือบุคคลในสังคมปฏิบัติ เช่น ประเพณีเกี่ยวกับการเกิด ประเพณีเกี่ยวกับการตาย การแต่งงาน ซึ่งเป็นประเพณีเกี่ยวกับชีวิตหรือประเพณีที่เกี่ยวกับเทศกาล การขึ้นบ้านใหม่ ตรุษ สารท เป็นต้น

๓. ธรรมเนียมประเพณีหมายถึง ประเพณีเกี่ยวกับเรื่องธรรมดาที่ทุกคนควรทำมีความผิดถูกเหมือนจารีตประเพณีเป็นแนวทางปฏิบัติที่ทุกคนปฏิบัติกันทั่วไป จนเกิดความเคยชินและไม่รู้สึกเป็นภาระหน้าที่ เพราะเป็นสิ่งที่มีความหมายและใช้กันอย่างแพร่หลาย ส่วนมากเป็นมารยาทในด้านต่าง ๆ เช่น การแต่งกาย การพูด การรับประทานอาหาร การเป็นแขกไปเยี่ยมผู้อื่น เป็นต้น ธรรมเนียมประเพณีเป็นเรื่องที่ทุกคนควรทำแม้มีผู้ฝ่าฝืนหรือทำผิดก็ไม่ถือว่าเป็นเรื่องสำคัญแต่อาจถูกตำหนิว่าเป็นคนไม่ได้รับการศึกษา ไม่มีมารยาท ไม่รู้จักกาลเทศะ เอกลักษณ์ของประเพณีไทยได้แก่ การผสมผสานทั้งลัทธิผีสงเวทดา ศาสนาพราหมณ์และศาสนาพุทธเข้าด้วยกันเพื่อสะดวกแก่การศึกษาและปฏิบัติ

เราอาจแบ่งประเภทของประเพณีไทยออกได้อีก ๔ ประเภท คือ^{๑๔}

- ๑) ประเพณีที่เกี่ยวกับชีวิตหรือประเพณีครอบครัว ได้แก่ประเพณีการเกิด ประเพณีการบวช ประเพณีการแต่งงาน ประเพณีงานศพ
- ๒) ประเพณีท้องถิ่นของชุมชนหรือประเพณีส่วนรวมตามเทศกาล ประเพณีการชักพระ ประเพณีสงกรานต์ ประเพณีงานบุญบั้งไฟ ประเพณีการรับประทานอาหาร
- ๓) ประเพณีท้องถิ่น ได้แก่ ประเพณีที่เกี่ยวกับอาชีพ เช่น ภาคใต้ ได้แก่ การลงขันลงหิน การทำขันและเครื่องลงยา การทำผ้าบาติก การทำไร่ร้างป่าเต๊ะ ประเพณีการแต่งกาย ประเพณีการแต่งกาย ประเพณีการเล่นในงานนักขัตฤกษ์ เช่น การละเล่นหนังตะลุง มโนราห์ เป็นต้น
- ๔) ประเพณีราชการ คือประเพณีที่ทางราชการเป็นผู้กำหนดขึ้น จำแนกได้เป็น ๒ ประเภท คือ รัฐพิธีและพระราชพิธี กล่าวคือ

รัฐพิธี เป็นพิธีประจำปีที่ทางราชการกำหนดขึ้น โดยพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จพระราชดำเนินไปทรงเป็นองค์ประธาน หรือโปรดเกล้าฯ ให้พระราชวงศ์เสด็จไปแทนพระองค์ ได้แก่ รัฐพิธีที่ระลึกวันจักรี ตรงกับวันที่ ๖ เมษายน ของทุกปี รัฐพิธีวันพระราชทานรัฐธรรมนูญ ตรงกับวันที่ ๑๐ ธันวาคม ของทุกปี

^{๑๔} ป ร ะ เ ก ท ป ร ะ เ พ ณี , [อ อ น ไ ล น ์] . แ ท ล ่ ง ท ี่ ม า : <https://thaicultureandthaitradition.wordpress.com>, [16 พฤษภาคม ๒๕๖๗]

พระราชพิธี หมายถึง พิธีที่จัดขึ้นอันเกี่ยวเนื่องกับพระมหากษัตริย์ เป็นพิธีหลวง ได้แก่ พระราชพิธีเฉลิมพระชนมพรรษา พระราชพิธีฉัตรมงคล พระราชพิธีพืชมงคลจรดพระนังคัลแรกนาขวัญ พระราชพิธีกาถุณาภิเษก (วโรกาสพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ เสด็จขึ้นเถลิงถวัลยราชสมบัติครบ ๕๐ ปี ในวันที่ ๙ มิถุนายน ๒๕๓๙)

นิยามเกี่ยวกับประเภทของประเพณี อาจประกอบด้วย^{๑๖}

๑. **ประเพณีเกี่ยวกับชีวิต (rites of passage หรือ rites of transition)** หมายถึง ประเพณีพิธีกรรมในระดับปัจเจกบุคคล ครอบครัว หรือเครือญาติที่จัดขึ้นในระยะเวลาเปลี่ยนผ่านในช่วงสำคัญๆ ในชีวิตของเรา เช่น ช่วงการเกิด ช่วงการเปลี่ยนจากวัยรุ่นไปสู่ผู้ใหญ่ ช่วงการเปลี่ยนจาก “คนดิบ” เป็น “คนสุก” ช่วงการเปลี่ยนจากคนโสดเป็นคนมีครอบครัว ช่วงการตาย จึงมีการประกอบพิธีกรรมเพื่อบ่งบอกสถานภาพที่เปลี่ยนแปลงไปในช่วงสำคัญๆ ดังกล่าวในชีวิต เช่น พิธีทำขวัญเดือน พิธีโกนจุก พิธีบวช พิธีแต่งงาน พิธีศพ นอกจากนั้น หากบุคคลนั้นๆ มีการเปลี่ยนแปลงสภาพแวดล้อมเดิมไปสู่สภาพแวดล้อมใหม่ เช่น เมื่อมีการย้ายที่อยู่ใหม่ ก็อาจมีการประกอบพิธีกรรมเพื่อสร้างความมั่นใจให้อาศัยอยู่ในสภาพแวดล้อมใหม่อย่างมีความสุขสบายใจ

๒. **ประเพณีเกี่ยวกับการรักษาโรค (healing rites)** หมายถึง ประเพณีพิธีกรรมพื้นบ้านที่เกี่ยวข้องกับการรักษาความเจ็บไข้ได้ป่วย ซึ่งในสังคมประเพณีในระดับชุมชนหมู่บ้านในท้องถิ่นได้เล็งเห็นว่าความเจ็บป่วยไม่ใช่แค่การรักษาร่างกายแต่ต้องมีการเยียวยาจิตใจของผู้ป่วยให้มีกำลังใจด้วย พิธีรักษาโรคในท้องถิ่นมักมีลักษณะเป็นการสื่อสารและวิงวอนสิ่งเหนือธรรมชาติ โดยมี “หมอพื้นบ้าน” เช่น หมอขวัญ หมอพราหมณ์ คนทรง หรือหมอผีเป็นผู้ประกอบพิธีกรรม และในการประกอบพิธีกรรมมักมีสมาชิกในครอบครัว เครือญาติ และคนในชุมชนเข้าร่วมด้วยซึ่งมีส่วนช่วยสร้างกำลังใจให้ผู้ป่วย ตัวอย่างพิธีรักษาโรคแบบพื้นบ้าน เช่น การฟ้อนผีมดผีเม็งของภาคเหนือ พิธีลำผีฟ้าของทางอีสานเหนือ พิธีโถงมะมั่วดของอีสานใต้ การรำมะโย่งของภาคใต้ เป็นต้น

๓. **ประเพณีเกี่ยวกับการทำมาหากิน (fertility rites)** หมายถึง ประเพณีพิธีกรรมเกี่ยวกับความอุดมสมบูรณ์ของไร่นาในสังคมเกษตรกรรมที่ผูกพันกับธรรมชาติซึ่งเป็นวิถีการทำมาหากินและวิถีการผลิตที่ต้องพึ่งพาธรรมชาติเป็นสำคัญ พิธีกรรมเกี่ยวกับความอุดมสมบูรณ์มักมีลักษณะเป็นการเช่นสรวง เจรจา วิงวอนต่ออำนาจเหนือธรรมชาติและสิ่งศักดิ์สิทธิ์เพื่อให้ฝนฟ้าตกต้องตามฤดูกาลและเพื่อให้ได้ผลผลิตที่อุดมสมบูรณ์ เช่น พิธีแรกนา พิธีขอฝน พิธีทำขวัญข้าว พิธีกรรมเหล่านี้จึงมีบทบาทในการสร้างขวัญและกำลังใจให้ผู้คนมั่นใจว่าผู้มีอำนาจเหนือธรรมชาติจะดลบันดาลให้ประสบความสำเร็จและเกิดความอุดมสมบูรณ์ในผลผลิต

^{๑๖} นิยามประเภทประเพณี, ในฐานข้อมูลประเพณีท้องถิ่นในประเทศไทย, [ออนไลน์]. แหล่งที่มา <https://rituals.sac.or.th>, [๑๖ พฤษภาคม ๒๕๖๗]

๔. ประเพณีตามเทศกาล หรือประเพณี ๑๒ เดือน (calendrical rites) หมายถึง ประเพณีพิธีกรรมที่มีกำหนดเวลาที่จัดขึ้นในแต่ละเดือนในรอบ 1 ปีในวิถีชีวิตของชุมชนซึ่งส่วนใหญ่เป็นการกำหนดเวลาตามจันทรคติ มีทั้งประเพณีที่ตั้งอยู่บนฐานความเชื่อเรื่องผีसाงเทวดา ความเชื่อทางพุทธศาสนา และประเพณีเกี่ยวกับความอุดมสมบูรณ์ เช่น บุญข้าวจี บุญบังไฟ สงกรานต์ บุญเข้าพรรษา สลากภัต สารทเดือนสิบ ชักพระ ไหลเรือไฟ เป็นต้น

๕. ประเพณีเกี่ยวกับการเฉลิมฉลองและเพื่อสิริมงคล (festive rites/rites for social auspiciousness) หมายถึง พิธีกรรมเกี่ยวกับความมั่นคงของสังคม มีบทบาทสำคัญที่ทำให้ชาวบ้านต่างมีความรู้สึกร่วมเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน พิธีกรรมเหล่านี้จะทำให้ชาวบ้านรู้สึกว่าเป็นส่วนหนึ่งของชุมชน สังคม หรือประเทศ และยังเป็นโอกาสที่ชาวบ้านจะได้ร่วมทำบุญ ทำทาน เฉลิมฉลอง กินเลี้ยงหรือรื่นเริงสนุกสนานด้วยกันในวาระที่สำคัญๆ เช่น งานบุญประจำปี งานทำบุญประเทศ งานสวนมนต์ข้ามปี งานแห่เจ้าพ่อเจ้าแม่ปากน้ำโพ พิธีสืบชะตาเมือง เป็นต้น

ประเพณีพิธีกรรมหนึ่งๆ อาจมีลักษณะที่ตรงกับประเภทประเพณีพิธีกรรมได้หลายประเภท เช่น บุญบังไฟ อาจเป็นได้ทั้งประเภทประเพณีเกี่ยวกับการทำมาหากิน เพราะเป็นพิธีกรรมเกี่ยวกับความอุดมสมบูรณ์ และประเภทประเพณี ๑๒ เดือน เพราะนิยมประกอบพิธีกรรมนี้ในช่วงเดือน ๖ เพื่อขอฝนอันเป็นช่วงเวลาเริ่มทำนาปลูกข้าว เป็นต้น

๒.๑.๕ กระบวนการเกี่ยวกับประเพณี

ประเพณี ๑๕ เป็นกิจกรรมที่มีการปฏิบัติสืบเนื่องกันมาเป็นเอกลักษณ์และมีความสำคัญต่อสังคม เช่น การแต่งกาย ภาษา วัฒนธรรม ศาสนา ศิลปกรรม กฎหมาย คุณธรรม ความเชื่อ ฯลฯ อันเป็นบ่อเกิดของวัฒนธรรมของสังคมเชื้อชาติต่างๆ กลายเป็นประเพณี ประจำชาติและถ่ายทอดกันมาโดยลำดับ หากประเพณีนั้นดีอยู่แล้วก็รักษาไว้เป็นวัฒนธรรมประจำชาติหากไม่ดีก็แก้ไขเปลี่ยนแปลงไปตามกาลเทศะประเพณีล้วนได้รับอิทธิพลมาจากสิ่งแวดล้อมภายนอกที่เข้าสู่สังคมรับเอาแบบปฏิบัติที่หลากหลายเข้ามาผสมผสานในการดำเนินชีวิตประเพณีจึงเรียกได้ว่าเป็นวิถีแห่งการดำเนินชีวิตของสังคมโดยเฉพาะศาสนาซึ่งมีอิทธิพลต่อประเพณีไทยมากที่สุด วัฒนาอารามต่างๆ ในประเทศไทยสะท้อนให้เห็นถึงอิทธิพลของพุทธศาสนาที่มีต่อสังคมไทย และชี้ให้เห็นว่าชาวไทยให้ความสำคัญในการบำรุงพุทธศาสนาด้วยศิลปกรรมที่งดงามเพื่อใช้ในพิธีกรรมทางศาสนาตั้งแต่โบราณกาล เป็นต้น ซึ่งสอดคล้องกับ สมประสงค์ พันธุ์ประยูร^{๑๗} ที่ได้แสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติไว้ว่า

^{๑๗} สมประสงค์ พันธุ์ประยูร, การถ่ายทอด ความคิด ความเชื่อ ของชาวปกากะญอผ่านพิธีกรรม กรณีศึกษาบ้านทิโพธิ หมู่ที่ ๔ ตำบลแม่จัน อำเภออุ้มผาง จังหวัดตาก, การค้นคว้าอิสระ ประกาศนียบัตรบัณฑิต, (มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, กรุงเทพฯ, ๒๕๕๗), หน้า ๘.

๑. ความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสิ่งที่เหนือธรรมชาติ เป็นการสร้างสัญลักษณ์แทน สิ่งศักดิ์สิทธิ์ ซึ่งเป็นตัวแทนแห่งคุณค่าสูงสุดที่มนุษย์ จะถือเอาเป็นแบบอย่าง และขัดเกลาตัวเองเพื่อนำไปสู่ สิ่งดีงาม ความปลอดภัย ความหวังว่า อำนาจสิ่งศักดิ์สิทธิ์นั้นจะช่วยได้ ซึ่งความสัมพันธ์ดังกล่าว มักแสดงออกในรูปพิธีกรรมต่างๆ ซึ่งดำรงรักษาภาวะอำนาจแห่งสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ได้สร้างขึ้นตลอดจนเป็นการถ่ายทอดความรู้สึกให้ชนรุ่นต่อๆ ไป จนกลายเป็นปฏิบัติการที่เชื่อมโยงกับอุดมการณ์ ความเชื่อของสังคมนั้น ๆ

๒. ความสัมพันธ์ระหว่างเพื่อนมนุษย์ด้วยกัน เป็นความสัมพันธ์ระหว่างคนกับคน ซึ่งเกี่ยวข้องกับความรักกันฉันท์พี่น้อง การช่วยเหลือซึ่งกันและกัน การแบ่งปันไม่ข่มเหงเบียดเบียนกัน มีความเสียสละไม่เห็นแก่ตัว เป็นคุณธรรม ที่สำคัญที่สุดในวัฒนธรรมดั้งเดิมปลูกฝังสั่งสอนให้คน ในสังคมยึดถือเป็นหลัก ซึ่งอาจแสดงออกในรูปของประเพณี เช่น ประเพณีลงแขก ประเพณีเคราพ และความกตัญญูต่อผู้อาวุโส ประเพณีที่เกี่ยวกับการให้อภัยหรือคนคืนดีกัน โดยอาศัยหลักอหิงสา ธรรมความไม่มีจิตอาฆาตกัน รวมทั้งการอ่อนน้อมถ่อมตน คุณธรรมดังกล่าวได้รับการฝังรากลึกอยู่ใน ความ เป็นปีกแผ่น ของสถาบันครอบครัว เครือญาติและหมู่บ้าน โดยประเพณีปฏิบัติสืบต่อมาถ่ายทอด จากคนรุ่นหนึ่งไปอีกคนรุ่นหนึ่ง จนเป็นธรรมเนียมของชุมชน

๓. ความสัมพันธ์ระหว่างคนกับธรรมชาติ/สิ่งสร้าง เป็นการแสดงถึงศักยภาพในการคิดค้นของมนุษย์ โดยการเรียนรู้จากธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เพื่อนำไปใช้ให้เกิดประโยชน์ต่อการดำรงชีวิตของตนเองและมีความสอดคล้องกับธรรมชาติ อาทิ เครื่องมือในการทำเกษตร หรือ การพึ่งพาธรรมชาติเกี่ยวกับปัจจัยสี่ ภายใต้ปรัชญาในการอยู่ร่วมกันกับธรรมชาติ/สิ่งสร้าง ถือเอา ความประสานกลมกลืนกับธรรมชาติเป็นหลัก ไม่ข่มขืนกับธรรมชาติและสิ่งสร้างด้วยความโลภ ของตน ทั้งนี้ จากความเชื่อที่ว่า สรรพสิ่งทุกอย่างล้วนแต่แต่มีเจ้าของ เช่น ดินมีแม่พระธรณี ควายมีขวัญ เป็นต้น

สรุปได้ว่า ประเพณี คือ กระบวนการ หรือ สิ่งที่ได้ถือและสืบทอดปฏิบัติต่อ ๆ กันมา ตั้งแต่บรรพบุรุษ ที่ได้ สัมมาอย่างยาวนานผ่านการกระทำสร้างขึ้น ถ่ายทอด และรักษาไว้จากคนรุ่นหนึ่งไปสู่อีกรุ่นหนึ่ง อาจอยู่ในรูปแบบของความคิด ความเชื่อ และการกระทำ อันเป็นที่ยอมรับร่วมกัน ของทุกคนในชุมชน เป็นลักษณะของการมีแบบแผนความคิด ความเชื่อ การกระทำ คำนิยมร่วมกัน สู่อำนาจกำหนด เป็นระเบียบแบบแผนความประพฤติปฏิบัติที่สืบต่อกันมาจนถึงปัจจุบัน ซึ่งเป็นวิถีชีวิตของคนในชุมชน ที่ปรากฏอยู่ในทุก ๆ ขั้นตอนของการดำเนินชีวิตที่คนในชุมชนมีความสัมพันธ์กับสิ่งเหนือธรรมชาติ ความสัมพันธ์ต่อธรรมชาติ และความสัมพันธ์ต่อเพื่อนมนุษย์ด้วยกัน อันนำไปสู่การประพฤติปฏิบัติที่ดี งามเหมาะสม เสมือนเป็นบรรทัดฐาน หรือกลไกควบคุมทางสังคมที่สำคัญของชุมชนอีกทาง

๒.๑.๖ การประยุกต์ใช้

การประยุกต์ใช้ประเพณีมีหลายทาง ขึ้นอยู่กับประเภทของประเพณี เป้าหมาย และบริบท ตัวอย่างการประยุกต์ใช้ประเพณีมีดังนี้

๑) การนำมาใช้ในชีวิตประจำวัน

ประเพณีไทยบางอย่าง เช่น การไหว้พระสวดมนต์ การทำบุญตักบาตร ยังคงมีการปฏิบัติในชีวิตประจำวันของคนไทย แสดงถึงความศรัทธาและความกตัญญูท่ามกลางกระแสความเปลี่ยนแปลงของโลก ประเพณีไทยอันดีงามบางประเพณี ยังคงสืบทอดและฝังรากลึกในวิถีชีวิตคนไทย แสดงออกถึงความศรัทธาและความกตัญญูที่เปี่ยมล้น ตัวอย่างที่ชัดเจนคือ การไหว้พระสวดมนต์ และ การทำบุญตักบาตร

การไหว้พระสวดมนต์นั้น เปรียบเสมือนการเชื่อมโยงจิตใจกับสิ่งศักดิ์สิทธิ์ เป็นการแสดงความเคารพ ศรัทธา และระลึกถึงพระคุณของพระพุทธเจ้า พระธรรม และพระสงฆ์ กิจวัตรยามเช้าของคนไทยหลายคน เริ่มต้นด้วยการไหว้พระสวดมนต์ เสียงสวดมนต์ที่ดังก้อง สะท้อนถึงความสงบในจิตใจ เป็นการเตรียมความพร้อมเผชิญหน้ากับภารกิจในแต่ละวัน

การทำบุญตักบาตร เป็นประเพณีที่สืบทอดมายาวนาน สะท้อนถึงความกตัญญูต่อพระสงฆ์ ผู้เป็นผู้สืบทอดพระพุทธศาสนา การตื่นเช้า เตรียมอาหารใส่บาตร ล้วนเป็นการแสดงออกถึงความเคารพ ศรัทธา และความกตัญญู ประเพณีเหล่านี้ ไม่ได้จำกัดอยู่แค่ในอดีต แต่ยังคงมีบทบาทสำคัญในชีวิตประจำวันของคนไทย แม้โลกจะเปลี่ยนแปลงไปมาก แต่รากเหง้าของประเพณีไทยยังคงมั่นคง เป็นสิ่งยึดเหนี่ยวจิตใจ หล่อหลอมให้คนไทยมีคุณธรรม จริยธรรม และความกตัญญู การสืบทอดประเพณีไทย ไม่ใช่แค่การรักษาไว้ซึ่งวัฒนธรรม แต่เป็นการปลูกฝังค่านิยมที่ดีงาม ให้คนรุ่นใหม่เติบโตขึ้นอย่างมีคุณภาพ พร้อมเผชิญหน้ากับโลกที่เปลี่ยนแปลง และนำพาประเทศชาติไปสู่ความเจริญรุ่งเรืองต่อไป

ประเพณีการกินอาหารไทย จากอดีตสู่ปัจจุบัน ประเพณีการกินอาหารไทย ไม่ได้เป็นเพียงการประทังชีวิต แต่แฝงไว้ด้วยภูมิปัญญาและเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมที่สั่งสมและสืบทอดมายาวนาน เริ่มต้นจากการทำอาหารไทย โดยเฉพาะแกงเผ็ด อันเป็นเอกลักษณ์ที่โด่งดังไปทั่วโลก ด้วยรสชาติจัดจ้าน กลมกล่อม ผสมผสานสมุนไพรและเครื่องเทศต่างๆ อย่างลงตัว สะท้อนให้เห็นถึงความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรธรรมชาติในท้องถิ่น ปัจจุบัน อาหารไทยได้รับความนิยมอย่างแพร่หลายทั้งในประเทศไทยและต่างประเทศ ร้านอาหารไทยผุดขึ้นมากมายทั่วทุกมุมโลก เมนูอาหารไทยกลายเป็นที่รู้จักและชื่นชอบของผู้คนจากหลากหลายเชื้อชาติ สะท้อนให้เห็นถึงพลังของวัฒนธรรมไทยที่สามารถดึงดูดใจผู้คนจากทั่วทุกมุมโลก

ประเพณีการแต่งกายไทย เช่น การใส่ชุดไทย ยังคงมีการสวมใส่ในงานสำคัญๆ เช่น งานมงคล งานเทศกาล แสดงถึงความสวยงามและอัตลักษณ์ของไทย

๒) การนำมาใช้ในธุรกิจ

ธุรกิจบางแห่งนำประเพณีไทยมาใช้เป็นจุดขาย เช่น ร้านอาหารไทยที่ตกแต่งร้านในสไตล์ไทยๆ หรือใช้พนักงานแต่งชุดไทย การสร้างประสบการณ์ให้กับลูกค้า เช่น โรงแรมที่จัดกิจกรรมสอนทำอาหารไทย หรือสอนรำไทย หรือ การส่งเสริมภาพลักษณ์ขององค์กร เช่น บริษัทที่ใช้สโลแกนหรือสัญลักษณ์ ที่มีความหมายเป็นมงคลตามความเชื่อไทย

๓) การนำมาใช้ในงานศิลปะและวัฒนธรรม ประเพณีไทยเป็นแรงบันดาลใจให้กับศิลปินไทยในการสร้างสรรค์ผลงาน เช่น ภาพวาด ประติมากรรม ดนตรี วรรณกรรม และถูกนำมาใช้ในงานเทศกาลต่างๆ เช่น งานสงกรานต์ งานลอยกระทง งานประเพณีท้องถิ่น ภาพยนตร์ ละครโทรทัศน์ และสื่อต่างๆ

๔) การนำมาใช้ในงานการศึกษา ประเพณีไทยถูกนำมาสอนในโรงเรียนเพื่อให้นักเรียนได้เรียนรู้เกี่ยวกับวัฒนธรรมไทย การส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรมให้นักเรียน เช่น การสอนให้นักเรียนรู้จักกตัญญูต่อผู้ใหญ่ รู้จักเคารพผู้อื่น หรือ การพัฒนาทักษะต่างๆ ของนักเรียน เช่น การสอนให้นักเรียนรู้จักรำไทย เล่นดนตรีไทย เป็นต้น

๕) การนำมาใช้ในการส่งเสริมการท่องเที่ยว

ประเพณีไทยเป็นหนึ่งในแหล่งท่องเที่ยวที่สำคัญของประเทศไทย เช่น งานสงกรานต์ งานลอยกระทง งานประเพณีท้องถิ่น ที่สามารถ ดึงดูดนักท่องเที่ยวต่างชาติเข้ามาท่องเที่ยวตามเทศกาลต่างๆ หรือ ใช้ในการส่งเสริมเศรษฐกิจท้องถิ่น เป็นต้น อาจกล่าวได้ว่า การประยุกต์ใช้ประเพณีมีหลายทาง ขึ้นอยู่กับความคิดสร้างสรรค์และความเหมาะสม การประยุกต์ใช้ประเพณีอย่างชาญฉลาดจะช่วยให้ประเพณีไทยคงอยู่และมีบทบาทสำคัญในสังคมต่อไป

ทั้งนี้ จากการเชื่อมโยงเกี่ยวกับแนวคิดประเพณี ในส่วนประยุกต์ใช้เบื้องต้นสามารถเชื่อมโยงในงานวิจัยเกี่ยวกับท้าวทั้ง 4 ฤๅษีทั้ง 6 นั้น พบว่า บทบาทของประเพณีนั้นมีความสำคัญยิ่งต่อสังคม โดยเฉพาะในมิติของการหล่อหลอมจิตใจ ส่งเสริมความรัก ความศรัทธา และความสามัคคีในหมู่คน ประเพณีเปรียบเสมือนกาวที่เชื่อมโยงผู้คนให้มีเป้าหมายร่วมกัน นำไปสู่แนวทางปฏิบัติที่เป็นไปในทิศทางเดียวกัน ผลลัพธ์ที่ได้คือ สังคมที่สงบสุขและผู้คนมีวิถีชีวิตที่ยั่งยืน มั่นคง บนรากฐานของขนบธรรมเนียมประเพณีอันดีงามที่สืบทอดกันมายาวนาน ประเพณี เปรียบเสมือนท้าวทั้ง ๔ ฤๅษีทั้ง 6 ที่คอยหล่อหลอม ปกป้อง และชี้แนะผู้คนให้ดำรงชีวิตอย่างถูกต้องเหมาะสม ประเพณีแต่ละอย่างเปรียบเสมือนบทเรียนอันล้ำค่าที่สั่งสมจากประสบการณ์และภูมิปัญญาของบรรพบุรุษ สอนให้เรา รู้จักหน้าที่ ความรับผิดชอบ และวิธีการอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข การศึกษาและอนุรักษ์ประเพณีจึงมีความสำคัญอย่างยิ่ง เพราะเป็นการสืบทอดมรดกทางวัฒนธรรมอันล้ำค่า รักษาเอกลักษณ์ของท้องถิ่น และส่งเสริมให้เกิดความสามัคคีในสังคม ประเพณีที่ดีงามจะหล่อหลอมให้ผู้คนมีจิตใจที่เปี่ยมไปด้วย

คุณธรรม รู้จักถ้อยอดทน เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ และเสียสละเพื่อส่วนรวม ดังนั้น การศึกษาและปฏิบัติตาม ประเพณีที่ดีงาม จึงเป็นเสมือนแนวทางนำไปสู่ความเจริญก้าวหน้า และความผาสุกของสังคมโดยรวม

๒.๒ แนวคิดเกี่ยวกับวัฒนธรรม

๒.๒.๑ ที่มาของแนวคิด

ทฤษฎีประกอบสร้างหรือทฤษฎีประกอบสร้างนิยม (constructivism) เป็นแนวความคิด ที่เป็นที่ยอมรับอย่างสูงในแวดวงวิชาความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ ตั้งอยู่บนฐานของคำอธิบายที่ว่า ทุกสิ่งทุกอย่างภายในสังคมมนุษย์หรือรัฐนั้นเป็นสิ่งที่ถูกประกอบสร้างขึ้นซึ่งยืมมาจากวิชาสังคมวิทยาที่ อธิบายถึงบรรทัดฐานของสังคม (social norms) ซึ่งบรรทัดฐาน คือตัวกำหนดตามพฤติกรรมใน ชีวิตประจำวันของบุคคลในสังคม ซึ่งจะเป็นตัวบ่งชี้ว่าในสถานการณ์นั้นๆ บุคคลควรปฏิบัติเช่นใดบ้าง ซึ่งพฤติกรรมจะอยู่ในแนวเดียวกัน คือไม่ทำความเดือดร้อนแก่ตนเองและผู้อื่น ประกอบด้วย

๑. วิถีประชา (folkways) หมายถึง ข้อตกลงร่วม หรือธรรมเนียมปฏิบัติที่กลุ่มคนใน สังคมปฏิบัติตาม โดยทั่วไป ลักษณะสำคัญของวิถีประชาคือ เป็นการปฏิบัติที่ยืดหยุ่นที่ สามารถเปลี่ยนแปลงได้ตามกาลเวลาและบริบททางสังคม โดยอาจจะไม่มีบทลงโทษที่รุนแรง หากผู้คนใน สังคมฝ่าฝืนวิถีประชา อาจถูกตำหนิ นินทา หรือรู้สึกอับอาย แต่ไม่ถูกลงโทษทางกฎหมายหรือรุนแรง และถือว่าเป็นการปฏิบัติที่สืบทอดกันมารุ่นต่อรุ่นที่ ถูกถ่ายทอดผ่านประสบการณ์ วัฒนธรรม และ การเรียนรู้ในสังคม

๒. จารีตประเพณี (norms) เป็นสิ่งที่ควรปฏิบัติเพราะจะทำให้สังคมเกิดความสงบสุขมี ความโน้มเอียงไปในทางศีลธรรม ถ้าไม่ประพฤติปฏิบัติมีบทลงโทษจากสังคมค่อนข้างรุนแรงและ ชัดเจน เช่น ห้ามเป็นชู้กับเมียคนอื่น ลูกควรกตัญญูต่อพ่อแม่ในประเทศจีน หรือการที่ครอบครัวฝ่าย หญิงต้องจ่ายค่าสินสอดให้กับครอบครัวฝ่ายชายในประเทศอินเดีย เป็นอาทิ

๓. กฎหมาย (laws) เป็นสิ่งที่รัฐได้กำหนดให้บุคคลต้องปฏิบัติหรือไม่ให้ปฏิบัติ ทั้งนี้เพื่อ ความสงบสุขของประชาชน เช่น ห้ามฆ่าคน ห้ามลักขโมย ถ้าทำผิดมีบทลงโทษที่กำหนดไว้อย่าง ชัดเจน แนวความคิดแบบประกอบสร้างนิยม (Constructivism) มุ่งจะอธิบายถึงความเป็นสิ่งที่ถูก “สมมุติ” ขึ้นจนเป็นบรรทัดฐานทางสังคม คือสิ่งที่กำหนดพฤติกรรมและการกระทำเป็นการควบคุม ทางสังคมอย่างไม่เป็นทางการ บรรทัดฐานนี้มีมากขึ้นอยู่กับบางระดับของการได้รับความยินยอมและ ดำรงอยู่โดยการบังคับทางสังคมขึ้นมา พื้นฐานและหลักการของแนวคิดนี้จึงอยู่ที่ปัจจัยที่สำคัญในการ นำมาวิเคราะห์ และกำหนดพฤติกรรมของรัฐในเชิงโครงสร้าง หรือตัวแสดงต่างๆ จึงอยู่ที่ “กลุ่ม บรรทัดฐาน” หรือ “ชุดความคิด” ต่างๆ ที่ถูกสร้างขึ้น ทุกสิ่งที่อยู่รอบตัวมนุษย์ในสังคมนั้นเป็นเพียง เรื่องเล่าที่ถูกสร้างขึ้น และส่งทอดต่อๆ กันมาจากชนชั้นนำ หรืออาจเกิดขึ้นจากนวนิยาย ต่างประเทศ โดยชนชั้นนำใช้มันเพื่อเป็นการควบคุมกำกับพฤติกรรมของตัวแสดงต่างๆ บนสนาม

การเมืองโลก โดยให้บรรทัดฐาน หรือชุดความคิดที่ถูกสร้างขึ้นมานั้น ฝังลงไปในระบบการรับรู้หรือ การรับรู้ และสำนึกหลักของมนุษย์และตัวแสดงร่วมกันให้ได้^{๑๘}

การเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมไม่สามารถแยกออกจากการเปลี่ยนแปลงทางสังคม ทั้งสองแง่มุมนี้ผูกพันและส่งผลต่อกันอย่างลึกซึ้ง ดังนั้น การศึกษาความเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมจึง จำเป็นต้องครอบคลุมมิติทางสังคมด้วย การเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมอาจกล่าวได้ตามนัยดังนี้คือ ๑) ความสัมพันธ์ที่ซับซ้อนโดยที่วัฒนธรรมและสังคมมิได้แค่ส่งผลต่อกัน แต่มีความสัมพันธ์แบบพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน การเปลี่ยนแปลงในวัฒนธรรมด้านหนึ่ง ย่อมส่งผลต่อโครงสร้างและระบบในสังคม เช่นเดียวกับการเปลี่ยนแปลงทางสังคม ก็ส่งผลต่อค่านิยม ประเพณี และความเชื่อในวัฒนธรรม ๒) มีความเข้าใจที่ครบถ้วน การศึกษาวัฒนธรรมเพียงอย่างเดียว อาจทำให้เข้าใจภาพไม่ชัดเจน เพราะขาดบริบททางสังคมที่หล่อหลอมวัฒนธรรมนั้น ๆ การรวมมุมมองทางสังคมเข้ามาช่วยให้เข้าใจที่มาที่ไป เหตุผล และผลกระทบของการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมได้ดียิ่งขึ้น และ ๓) การเปลี่ยนแปลงที่ สอดคล้องกัน การเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม มักเกิดขึ้นควบคู่กัน การศึกษาควบคู่ไปด้วย จึงช่วยให้วิเคราะห์และคาดการณ์แนวโน้มการเปลี่ยนแปลงในอนาคตได้อย่างแม่นยำ^{๑๙}

วัฒนธรรมเปรียบเสมือนสายน้ำหล่อเลี้ยงวิถีชีวิตในสังคม เป็นรากฐานที่กำหนด พฤติกรรม ความคิด และค่านิยมของผู้คน วัฒนธรรมแต่ละแห่งมีความเป็นเอกลักษณ์เฉพาะตัว เกิดขึ้นจากบริบททางสังคมที่หลอมรวมทั้งประเพณีดั้งเดิม แนวคิดจารีต และค่านิยมร่วมสมัย ในยุค สมัยที่โลกเปลี่ยนแปลงรวดเร็ว กระแสโลกาภิวัตน์พัดพาความคิดใหม่ ๆ เข้ามา วัฒนธรรมดั้งเดิมจึง เผชิญกับความท้าทาย ค่านิยมและความเชื่อเริ่มสั่นคลอน เกิดเป็นการผสมผสานวัฒนธรรมเก่าและ ใหม่ แนวคิดเกี่ยวกับวัฒนธรรมจึงมีความหลากหลาย ขึ้นอยู่กับบริบททางสังคม ศาสนา และการ ปกครอง^{๒๐}

^{๑๘} โกวิท วงศ์สุรวัฒน์, **ทฤษฎีประกอบสร้างนิยม (constructivism) กับไอ้แลนด์และเซอร์เบีย**, [ออนไลน์]. แหล่งที่มา :

<https://www.matichon.co.th>. [๑๔ พฤษภาคม ๒๕๖๔].

^{๑๙} ผ่องพันธุ์ มณีรัตน์, **การเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม**, (กรุงเทพมหานคร : โครงการส่งเสริมการสร้างตำรา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๒๑), หน้า ๒๐.

^{๒๐} พระพิชญพล สุวณฺญโรโป, “**คัมภีร์โบราณนครลำปาง : หลักปฏิบัติและกระบวนการขัดเกลาเชิง วัฒนธรรม**”, รายงานวิจัย, (วิทยาลัยสงฆ์นครลำปาง : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๖๒), หน้า ๑๖.

๒.๒.๒ ความหมาย

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๖ ได้นิยาม "วัฒนธรรม" ว่า หมายถึง สิ่ง ที่ส่งเสริมความเจริญงอกงามให้กับกลุ่มคน เช่น วัฒนธรรมพื้นบ้าน วัฒนธรรมชาวเขา^{๒๑} ซึ่งรวมถึง วิถีชีวิต ที่เป็นรูปแบบการดำเนินชีวิต ประเพณีปฏิบัติ ความเชื่อ ค่านิยม ภาษา ภูมิปัญญา สิ่งเหล่านี้ล้วน เป็นองค์ประกอบสำคัญที่หล่อหลอมให้ชุมชนมีความเป็นเอกลักษณ์ มรดกทางวัตถุได้แก่ สิ่งของ สถาปัตยกรรม ผลงานศิลปะ สิ่งเหล่านี้เป็นตัวแทนที่จับต้องได้ แสดงถึงภูมิปัญญาและความคิด สร้างสรรค์ของบรรพบุรุษ รวมถึง มรดกทางจิตวิญญาณที่เป็นบ่อเกิด ความเชื่อ ศาสนา พิธีกรรม เหล่านี้ล้วนส่งผลต่อความคิด ความรู้สึก และพฤติกรรมของบุคคลในชุมชน ดังนั้น วัฒนธรรม เปรียบเสมือนรากฐานที่มั่นคงหล่อเลี้ยงให้ชุมชนมีความเจริญงอกงาม สืบทอดเจตนารมณ์และภูมิ ปัญญาล้ำค่าจากรุ่นสู่รุ่น วัฒนธรรมที่ดีงามจะช่วยส่งเสริมให้สมาชิกในชุมชนมีคุณธรรม จริยธรรม รู้จักหน้าที่ และมีความรับผิดชอบต่อสังคม

สังคมและวัฒนธรรม เปรียบเสมือนเหรียญสองด้านที่แยกจากกันไม่ได้ ต่างหล่อหลอม ซึ่งกันและกัน สังคมเป็นกลุ่มคนที่มีปฏิสัมพันธ์ต่อกัน มีวิถีชีวิต ร่วมแบ่งปันความเชื่อ ค่านิยม และ ประเพณีปฏิบัติอันเป็นเอกลักษณ์ วัฒนธรรมคือสิ่งที่มนุษย์สร้างสรรค์ขึ้นมาเพื่อตอบสนองความต้องการทางสังคมและจิตใจ ผ่านประสบการณ์ ภูมิปัญญา และความคิดสร้างสรรค์ จึงอาจกล่าวได้ว่า วัฒนธรรมเปรียบเสมือนกาวที่ยึดโยงสมาชิกในสังคมเข้าด้วยกัน สร้างความผูกพันทางจิตใจ ร่วม แบ่งปันค่านิยม ความเชื่อ และประเพณีปฏิบัติ โดยหล่อหลอมให้สมาชิกในสังคมมีพฤติกรรมที่ สอดคล้องกัน ก่อให้เกิดระเบียบแบบแผน กฎเกณฑ์ และกรอบความคิดที่เป็นเอกลักษณ์ อีกทั้งยังเป็น เครื่องมือในการสื่อสาร ถ่ายทอดความรู้ ภูมิปัญญา และประสบการณ์จากรุ่นสู่รุ่น ช่วยให้สังคมคงอยู่ และดำรงต่อไป มากไปกว่านั้น รากฐานของสังคมที่แข็งแกร่ง มั่นคง ยั่งยืน จำเป็นต้องอาศัยวัฒนธรรม เป็นรากฐาน ที่คอยสนับสนุนส่งเสริมให้สมาชิกในสังคมมีคุณธรรม จริยธรรม มีจิตสำนึกที่ดี เสียสละ เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ร่วมมือร่วมใจกันพัฒนาสังคม และเป็นภูมิคุ้มกันต่อวัฒนธรรมภายนอก ช่วยให้สังคม สามารถรักษาเอกลักษณ์และความเป็นตัวของตัวเองไว้ได้ ดังนั้น การพัฒนาสังคมให้เจริญก้าวหน้า มั่นคง ยั่งยืน จำเป็นต้องอาศัยวัฒนธรรมเป็นเครื่องมือสำคัญ โดยส่งเสริมให้สมาชิกในสังคมมีจิตสำนึก ที่ดี รักษา สืบสาน และพัฒนาวัฒนธรรมอันดีงาม ควบคู่ไปกับการเรียนรู้วัฒนธรรมสมัยใหม่ นำมา ผสมผสานอย่างกลมกลืน เพื่อนำพาสังคมไทยไปสู่ความเจริญก้าวหน้า มั่นคง ยั่งยืน บนพื้นฐานของ เอกลักษณ์และภูมิปัญญาไทย^{๒๒}

^{๒๑} ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒, พิมพ์ครั้งที่ ๑, (กรุงเทพมหานคร : นานมีบุ๊คส์พับลิเคชั่นส์, ๒๕๔๖), หน้า ๕๒๑.

^{๒๒} ประเวศ วะสี, ภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมกับการพัฒนา, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : กองทุนส่งเสริมงานวัฒนธรรม สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ กระทรวงวัฒนธรรม, ๒๕๔๗), หน้า ๘.

ตามทัศนะของพระยาอนุมานราชชน ประเพณีและวัฒนธรรม มิได้แยกออกจากกัน แต่เปรียบเสมือนสองสิ่งที่หลอมรวมเป็นหนึ่งเดียว มิได้เกิดขึ้นตามธรรมชาติ แต่เป็นสิ่งที่มนุษย์ในสังคมร่วมกันสร้างสรรค์ขึ้นมา และถ่ายทอดให้แก่กันสืบไป ซึ่ง ประเพณี หมายถึง แบบแผนปฏิบัติสืบเนื่องมาช้านาน สะท้อนให้เห็นถึงค่านิยม ความเชื่อ และวิถีชีวิตของคนในสังคม มักเกี่ยวข้องกับพิธีกรรม ความเชื่อ และค่านิยม เช่น ประเพณีสงกรานต์ ประเพณีลอยกระทง ประเพณีแห่เทียนพรรษา และวัฒนธรรม หมายถึง สิ่งที่มนุษย์สร้างสรรค์ขึ้นมา สะท้อนให้เห็นถึงความเจริญก้าวหน้า ภูมิปัญญา และความคิดสร้างสรรค์ของคนในสังคม ครอบคลุม ภาษา ศิลปะ ดนตรี วรรณกรรม สถาปัตยกรรม อาหาร การแต่งกาย วิถีชีวิต และค่านิยม จึงอาจกล่าวได้ว่า ประเพณีและวัฒนธรรม มีความสัมพันธ์ซึ่งกันและกัน ประเพณี เป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรม สะท้อนให้เห็นถึงค่านิยม ความเชื่อ และวิถีชีวิตของคนในสังคม วัฒนธรรม เป็นรากฐานของประเพณี เป็นแหล่งที่มาของภูมิปัญญา ความคิดสร้างสรรค์ ที่นำมาใช้ในการสร้างสรรค์ประเพณีต่างๆ การรักษา สืบสาน และพัฒนาวัฒนธรรม จำเป็นต้องอาศัยประเพณี ประเพณี เปรียบเสมือนกลไกในการถ่ายทอดวัฒนธรรม จากรุ่นสู่รุ่น ช่วยให้วัฒนธรรมคงอยู่ และดำรงต่อไป ดังนั้น ประเพณีและวัฒนธรรม จึงมีความสำคัญต่อสังคม ช่วยให้สังคมคงอยู่ มั่นคง ยั่งยืน เป็นรากฐานของเอกลักษณ์ และภูมิปัญญาไทย จำเป็นต้องได้รับการอนุรักษ์ สืบสาน และพัฒนา ควบคู่ไปกับการเรียนรู้วัฒนธรรมสมัยใหม่ นำมาผสมผสานอย่างกลมกลืน^{๒๓} และพระยาอนุมานราชชน นักปราชญ์ผู้ทรงคุณวุฒิ ได้ให้มุมมองเกี่ยวกับวัฒนธรรมไว้หลากหลายแง่มุม ดังนี้

๑) วัฒนธรรมคือการเปลี่ยนแปลง ปรับปรุง และพัฒนาวัฒนธรรมมิใช่สิ่งที่หยุดนิ่ง แต่เป็นกระบวนการที่มนุษย์สร้างสรรค์ ปรับเปลี่ยน และพัฒนาอยู่เสมอ มนุษย์เรียนรู้จากประสบการณ์ สภาพแวดล้อม และสืบทอดองค์ความรู้จากรุ่นสู่รุ่น วัฒนธรรมจึงเป็นสิ่งที่ไหลเวียน เปลี่ยนแปลงไปตามกาลเวลา เพื่อตอบสนองต่อความต้องการของสังคม

๒) วัฒนธรรมคือวิถีชีวิต ที่กำหนดวิถีชีวิต ความคิด ความเชื่อ และพฤติกรรมของมนุษย์ในสังคม สะท้อนให้เห็นถึงรูปแบบการดำเนินชีวิต ประเพณี ธรรมเนียมปฏิบัติ และค่านิยมร่วมกันที่หล่อหลอมให้สมาชิกมีเอกลักษณ์เฉพาะตัว และ

๓) วัฒนธรรมคือมรดกทางสังคม ที่สืบทอดจากบรรพบุรุษ ประกอบด้วยองค์ความรู้ ภูมิปัญญา ประเพณี และมรดกทางวัตถุ วัฒนธรรมเหล่านี้เป็นสิ่งที่ล้ำค่าที่ควรค่าแก่การรักษา สืบสาน และส่งต่อให้รุ่นหลัง โดยสรุป วัฒนธรรมเป็นองค์ประกอบสำคัญที่กำหนดวิถีชีวิต ความคิด ความเชื่อ และพฤติกรรมของมนุษย์ วัฒนธรรมมีความหลากหลาย ขึ้นอยู่กับบริบททางสังคม เศรษฐกิจ และสิ่งแวดล้อม วัฒนธรรมที่ดีงามจะส่งเสริมให้สังคมเจริญก้าวหน้าและมีความยั่งยืน

^{๒๓} พระยาอนุมานราชชน, **วัฒนธรรม**, (กรุงเทพมหานคร: กองวัฒนธรรม, ๒๔๙๖), หน้า ๖.

คำว่า "วัฒนธรรม" มาจากรากศัพท์ภาษาบาลีและสันสกฤต "วัฒนธรรม" หมายถึง ความเจริญงอกงาม และ "ธรรมะ" หมายถึง คุณความดี เมื่อรวมกันจึงกลายเป็น "วัฒนธรรม" ซึ่งแปลว่า สิ่งที่ทำให้เจริญงอกงามแก่หมู่คณะ หรือ วิถีชีวิตของหมู่คณะ ที่กล่าวเช่นนี้เพราะ วัฒนธรรมเปรียบเสมือนรากฐานของสังคม หล่อหลอมให้สมาชิกในสังคมมีวิถีชีวิต ความคิด ความเชื่อ และค่านิยมที่สอดคล้องกัน ที่ซึมอยู่ในทุกมิติของชีวิต ตั้งแต่ภาษาที่ใช้สื่อสาร การแต่งกาย อาหารการกิน ประเพณี พิธีกรรม ไปจนถึงความเชื่อ ค่านิยม และศีลธรรม วัฒนธรรมเหล่านี้ ล้วนเป็นสิ่งที่มนุษย์สร้างสรรค์ขึ้นมา ถ่ายทอด สืบสาน และพัฒนามาจากรุ่นสู่รุ่น^{๒๔}

กรมศิลปากร กล่าวว่า วัฒนธรรม เปรียบเสมือนสายน้ำหล่อเลี้ยงวิถีชีวิตของมนุษย์ เป็นรากฐานที่หล่อหลอมความคิด ความเชื่อ และการกระทำของเรา สะท้อนถึงเอกลักษณ์และความงดงามของแต่ละสังคม วัฒนธรรมไม่ได้จำกัดอยู่แค่ประเพณี ภาษา หรือศิลปะ แต่หมายถึงทุกแง่มุมของการดำรงชีวิต ทุกการกระทำล้วนเป็นวัฒนธรรม ตั้งแต่การตื่นนอน ทานอาหาร แต่งกาย ทำงาน พักผ่อน แสดงอารมณ์ สื่อสาร เดินทาง ไปจนถึงการอยู่ร่วมกันในสังคม ล้วนมีรูปแบบและวิธีการที่แตกต่างกันไป ขึ้นอยู่กับบริบท สภาพแวดล้อม และค่านิยมของแต่ละกลุ่มคน วัฒนธรรมหาเป็นสิ่งที่มีความแน่นอนหรือตายตัวไม่ โดยอาจมีการเปลี่ยนแปลงและพัฒนาไปตามยุคตามเวลา วัฒนธรรมได้รับอิทธิพลจากปัจจัยต่างๆ ทั้งภายในและภายนอกสังคม โดยมีการเรียนรู้ปรับตัว และผสมผสานวัฒนธรรมใหม่ๆ เข้ากับวัฒนธรรมดั้งเดิม ก่อให้เกิดวัฒนธรรมที่หลากหลายและมีชีวิตชีวา รวมไปถึงวัตถุสิ่งของ ที่มนุษย์สร้างสรรค์ขึ้น ล้วนสะท้อนถึงวัฒนธรรม เครื่องมือเครื่องใช้ ของใช้ในชีวิตประจำวัน สถาปัตยกรรม ที่มีที่มาที่ไป แสดงให้เห็นถึงภูมิปัญญา ความคิดสร้างสรรค์ และวิถีชีวิตของผู้คนในแต่ละยุคสมัย อีกทั้ง การเข้าใจวัฒนธรรม เปรียบประดุจดังการเปิดประตูโลกกว้าง ช่วยให้เราเข้าใจผู้คน เรียนรู้วิถีชีวิตที่แตกต่าง ยอมรับในความหลากหลาย และสร้างความสัมพันธ์ที่ดีต่อกัน วัฒนธรรมเปรียบเสมือนมรดกอันล้ำค่าที่ควรได้รับการอนุรักษ์ สืบสาน และส่งต่อให้กับรุ่นต่อไป^{๒๕}

วัฒนธรรม เป็นตั้ง รากฐานที่หล่อหลอมวิถีชีวิตของสังคม ที่เป็นเข็มทิศนำทางให้สมาชิกในสังคมเดียวกันดำรงชีวิต สื่อสาร และแสดงออกอย่างกลมกลืน วัฒนธรรมเปรียบเสมือนสายใยที่ถักทอความสัมพันธ์ สร้างความเข้าใจ และความซาบซึ้งร่วมกัน สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ มุ่งเน้นย้ำความสำคัญของวัฒนธรรมว่า เป็นวิถีการดำเนินชีวิตที่สืบทอดกันมายาวนาน ประกอบไปด้วยแบบแผนการประพฤติปฏิบัติ แนวทางการคิด และรูปแบบการแสดงออกซึ่งความรู้สึกนึกคิดในสถานการณ์ต่างๆ วัฒนธรรมเหล่านี้เปรียบเสมือนกฎเกณฑ์ที่ไม่เป็นลายลักษณ์อักษร แต่สมาชิกในสังคมสามารถเข้าใจและซาบซึ้งร่วมกัน วัฒนธรรม เปรียบเสมือนมรดกทางภูมิปัญญาที่ล้ำ

^{๒๔} พิภพ วังเงิน, พุทธธรรมองค์กร, (กรุงเทพมหานคร : อักษรพิทยา, ๒๕๔๗), หน้า ๑๓๙.

^{๒๕} กรมศิลปากร, สำนักโบราณคดีและพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ. นำชมพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติอุบลราชธานี, (อุบลราชธานี : อุบลกิจออฟเซตการพิมพ์, ๒๕๔๒), หน้า ๒๐.

ค่า เป็นสิ่งที่บ่งบอกถึงเอกลักษณ์และอัตลักษณ์ของสังคม วัฒนธรรมไทยเปี่ยมไปด้วยภูมิปัญญาอันล้ำค่า สะท้อนให้เห็นถึงความเชื่อ ความศรัทธา ประเพณี และวิถีชีวิตที่สืบทอดกันมายาวนาน การรักษาและสืบสานวัฒนธรรม จึงเป็นหน้าที่ของทุกคนในสังคม ร่วมกันหล่อหลอม อนุรักษ์ ปกป้อง และส่งต่อมรดกทางภูมิปัญญาอันล้ำค่านี้สู่รุ่นลูกหลานวัฒนธรรมเปรียบเสมือนลมหายใจที่หล่อเลี้ยงวิถีชีวิต ร่วมกันสร้างสังคมไทยให้เข้มแข็ง มั่งคั่ง และยั่งยืนบนรากฐานของวัฒนธรรมอันดีงาม^{๒๖}

วัฒนธรรม เปรียบดั่งสายใยที่ถักทอวิถีชีวิตของผู้คนในสังคมให้เป็นหนึ่งเดียว ดังคำกล่าวของ ไพบูลย์ ช่างเรียน ที่ว่า วัฒนธรรมคือ วิถีชีวิต ที่กลุ่มคนยึดถือเป็นแนวทางแห่งการปฏิบัติร่วมกันที่ประกอบไปด้วย นิสัย ความเคยชิน ขนบธรรมเนียมประเพณี วิธีการประพฤติปฏิบัติความเชื่อ ค่านิยม ภาษา และ วัตถุสิ่งของ ต่างๆ วัฒนธรรมเปรียบเสมือนสายน้ำหล่อเลี้ยงให้บุคคลเติบโตตั้งแต่ แรกเกิด จนกระทั่ง สิ้นลมหายใจ หล่อหลอมให้พวกเขามีกรอบคิด พฤติกรรม และวิธีการอยู่ร่วมกันอย่างมี ระเบียบ การเรียนรู้วัฒนธรรมจึงเปรียบเสมือนการไขกุญแจสู่ ความเข้าใจ พฤติกรรมของมนุษย์ สัตว์สังคมผู้มี วัฒนธรรม เป็นเหมือนดั่งเข็มทิศนำทาง หากปราศจากวัฒนธรรม มนุษย์คงไม่อาจ รอดพ้น จาก ค่านิยม ภาวะเปียบ และ บทลงโทษ ของสังคม วัฒนธรรมจึง เหมือนรากฐานที่หล่อหลอมให้มนุษย์มี พฤติกรรม และ การประพฤติปฏิบัติ ที่เหมาะสม ทั้งใน สังคม และ องค์กร^{๒๗}

ประเวศ วะสี อธิบายความหมายของ "วัฒนธรรม" ว่า หมายถึง วิถีชีวิต ของกลุ่มคนที่สอดคล้องกับสิ่งแวดล้อม ที่พวกเขาอาศัยอยู่ ประกอบไปด้วยองค์ประกอบสำคัญ ๔ ประการ ดังนี้ ๑) ความเชื่อร่วมกัน อันเป็นรากฐานทางจิตวิญญาณ เชื่อมโยงผู้คนในสังคม หล่อหลอมความคิด ค่านิยม และพฤติกรรม ๒) ระบบคุณค่าร่วมกันที่มีมาตรฐานที่กำหนดสิ่งที่ถูกผิด ดีเลว เหมาะสม ไม่เหมาะสม ส่งผลต่อการตัดสินใจ กระทำ และความสัมพันธ์ ๓) วิถีชีวิต คือ รูปแบบการดำรงชีวิต ประเพณี กิจวัตร การทำงาน การกิน การแต่งกาย ภาษา สะท้อนถึงภูมิปัญญา ความฉลาด และความคิดสร้างสรรค์ และ ๔) องค์ประกอบที่จำเป็นต่อวิถีชีวิต ที่ครอบคลุมทุกแง่มุม อาชีพ เศรษฐกิจ การอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม ความปลอดภัย ความสัมพันธ์ ศิลปะ สุขภาพ และการเรียนรู้ วัฒนธรรมเปรียบเหมือน ระบบนิเวศ ที่ประกอบไปด้วยองค์ประกอบต่างๆ ที่เชื่อมโยง เกื้อกูล และพึ่งพาอาศัยกัน

^{๒๖} สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ, สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ, (กรุงเทพมหานคร: สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ, ๒๕๓๑), หน้า ๑๕-๑๖. (ช่วยดูบรรณานุกรมให้ด้วย ใส่มิเป็น)

^{๒๗} ไพบูลย์ ช่างเรียน, วัฒนธรรมการบริหาร, (กรุงเทพมหานคร : อักษรเจริญทัศน์, ๒๕๓๒), หน้า ๓๙.

วัฒนธรรมที่ดี เอื้อต่อการพัฒนาที่ยั่งยืน ส่งเสริมให้ผู้คนอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข มีความสุข และมีคุณภาพชีวิตที่ดี^{๒๘}

สุพัตรา สุภาพ กล่าวไว้ว่า "วัฒนธรรมคือสิ่งที่มนุษย์สร้างขึ้น" ที่สะท้อนให้เห็นถึงบทบาทสำคัญของมนุษย์ในฐานะผู้สร้าง ผู้หล่อหลอม และผู้สืบทอดวัฒนธรรม มนุษย์มิใช่แค่สัตว์ประเภทหนึ่ง แต่เป็นสัตว์ผู้มีวัฒนธรรม วัฒนธรรมเปรียบเสมือนมรดกอันล้ำค่าที่มนุษย์สั่งสมและถ่ายทอดผ่านกาลเวลา ผ่านกระบวนการเรียนรู้ แบ่งปัน และพัฒนาอย่างต่อเนื่อง วัฒนธรรมเป็นสิ่งที่แยกมนุษย์ออกจากสัตว์อื่นๆ เพราะมันคือพลังขับเคลื่อนที่ทำให้มนุษย์สามารถคิด วิเคราะห์ สร้างสรรค์ และพัฒนาตนเองอยู่เสมอ ความพิเศษของมนุษย์ที่ทำให้สามารถสร้างวัฒนธรรมได้นั้น มาจากลักษณะทางกายภาพและจิตใจ มนุษย์มีสมองอันชาญฉลาด มีภาษาที่หลากหลาย มีทักษะการสื่อสารที่ซับซ้อน สิ่งเหล่านี้ล้วนเป็นเครื่องมือสำคัญในการสร้างและถ่ายทอดวัฒนธรรม มนุษย์ยังมีอารมณ์ ความรู้สึก และจินตนาการอันล้ำเลิศ ซึ่งเป็นรากฐานสำคัญในการสร้างสรรค์ผลงานทางวัฒนธรรมอันงดงาม วัฒนธรรมเปรียบเสมือนตัวตนที่แท้จริงของมนุษย์ วัฒนธรรมสะท้อนให้เห็นถึงวิถีชีวิต ความเชื่อ ศรัทธา ประเพณี ศีลธรรม จริยธรรม และค่านิยมต่างๆ ของมนุษย์ในสังคม วัฒนธรรมเป็นสิ่งที่หล่อหลอมให้มนุษย์รู้จักผิดชอบชั่วดี รู้จักควบคุมตนเอง รู้จักอยู่ร่วมกับผู้อื่นอย่างสันติสุข วัฒนธรรมจึงเปรียบเสมือนเข็มทิศนำทางชีวิตให้มนุษย์ดำเนินชีวิตบนเส้นทางที่ถูกต้อง ดังนั้น วัฒนธรรม มีความหมายครอบคลุม ถึงทุกสิ่งทุกอย่างที่แสดงออกถึงวิถีชีวิตของมนุษย์ โดยเป็นสิ่งที่มนุษย์สร้างสรรค์ขึ้น วัฒนธรรมเป็นสิ่งที่แยกมนุษย์ออกจากสัตว์อื่นๆ และเป็นสิ่งที่ทำให้มนุษย์เป็นมนุษย์อย่างแท้จริง วัฒนธรรมจึงเปรียบเสมือนรากเหง้าของสังคม และเป็นรากฐานสำคัญที่หล่อหลอมให้มนุษย์มีคุณธรรม จริยธรรม และรู้จักหน้าที่ของตนเอง ผู้อื่น และสังคมได้อย่างดี^{๒๙}

การประกอบสร้างทางวัฒนธรรม หมายถึงการหล่อหลอม หรือการผสมผสานกลมกลืนระหว่างแนวคิดสมัยใหม่และมรดกทางวัฒนธรรมอันล้ำค่า ผลลัพธ์ที่ได้คือ สถาปัตยกรรมอันทรงคุณค่า สะท้อนมิติหลากหลายและเปี่ยมไปด้วยความหมาย เปรียบเสมือนทฤษฎีประกอบสร้างนิยม (constructivism) ที่อธิบายว่า สิ่งต่างๆ ในสังคมล้วนถูกสร้างขึ้นจากปัจจัยต่างๆ ร่วมกัน ทฤษฎีประกอบสร้างนิยม นั้นได้รับความนิยมนอย่างมากในศาสตร์ความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ โดยมุ่งเน้นไปที่แนวคิดที่ว่า บรรทัดฐานทางสังคม (social norms) ที่เป็นเหมือนเข็มทิศชี้นำพฤติกรรมของบุคคลในสังคม บอกเล่าถึงสิ่งที่ควรปฏิบัติในสถานการณ์ต่างๆ บรรทัดฐาน เหล่านี้เปรียบเสมือนกฎที่ไม่เป็นลายลักษณ์อักษร กำหนดกรอบความคิดและพฤติกรรมให้สอดคล้องกับบริบททางสังคม ส่งผลต่อการ

^{๒๘} ประเวศ วะสี, ภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมกับการพัฒนา, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : กองทุนส่งเสริมงานวัฒนธรรม สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ กระทรวงวัฒนธรรม, ๒๕๔๗), หน้า ๘.

^{๒๙} สุพัตรา สุภาพ, สังคมวิทยา, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๔๖), หน้า ๙๙.

ตัดสินใจและการกระทำของบุคคลในที่สุด เช่น การเคารพผู้ใหญ่ การช่วยเหลือผู้อื่น การรักษาความสะอาด และการรักษาเวลา เป็นต้น การประกอบสร้างทางวัฒนธรรม นั้น มักอาศัยบรรทัดฐานทางสังคมเหล่านี้เป็นฐานราก ผสมผสานเข้ากับแนวคิดสมัยใหม่ สร้างสรรค์เป็นผลงานสถาปัตยกรรมที่สะท้อนถึงอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรม ผลลัพธ์ ที่ได้คือ สถาปัตยกรรมที่ไม่เพียงแต่สวยงาม ทันสมัย แต่ยังเปี่ยมไปด้วยความหมาย สื่อถึงเรื่องราว ประเพณี และค่านิยมของสังคม ตัวอย่าง ของการประกอบสร้างทางวัฒนธรรม ในสถาปัตยกรรม เช่น การออกแบบวัดวาอารามให้ผสมผสานสถาปัตยกรรมแบบดั้งเดิมเข้ากับวัสดุสมัยใหม่ การออกแบบบ้านเรือนให้คงไว้ซึ่งเอกลักษณ์ท้องถิ่น แต่เพิ่มฟังก์ชันการใช้งานให้ทันสมัย หรือ การออกแบบพื้นที่สาธารณะให้สอดคล้องกับวิถีชีวิตและวัฒนธรรมของชุมชน

การประกอบสร้างทางวัฒนธรรมประกอบด้วย

๑) วิถีประชา (folkways) หรือที่เรียกกันว่า "ธรรมเนียมปฏิบัติ" หมายถึง ข้อตกลงร่วมกันของคนหมู่มากที่กำหนดรูปแบบพฤติกรรมในสังคม ลักษณะสำคัญของวิถีประชาเช่น การเปลี่ยนแปลง มีการเปลี่ยนแปลงได้ง่าย ขึ้นอยู่กับบริบทและยุคสมัย ตัวอย่างเช่น ในอดีตการแต่งกายไปงานศพนิยมใช้สีดำสนิท แต่ปัจจุบันสีขาวหรือสีสุภาพอื่น ๆ ก็ได้รับการยอมรับ การลงโทษในการละเมิดวิถีประชามักไม่ถูกลงโทษรุนแรง ผู้ฝ่าฝืนอาจถูกนิโทษ ตำหนิ หรือรู้สึกอับอาย ตัวอย่างเช่น การไปร่วมงานศพควรต้องใส่ชุดดำหรือขาว แต่ถ้าไม่ใส่ชุดที่เข้ากับงาน ผลที่ได้คือการถูกนิโทษ ถูกตำหนิทำให้รู้สึกอับ อาย เป็นต้น การไม่ร่วมกิจกรรมรับน้องใหม่ในมหาวิทยาลัย อาจถูกมองว่าเป็นการไม่เคารพธรรมเนียมปฏิบัติ แต่ไม่ได้ส่งผลต่อสถานะทางกฎหมายหรือวิชาการ วิถีประชามีอยู่หลากหลายรูปแบบ ครอบคลุมทั้งมารยาททางสังคม ประเพณี และธรรมเนียมปฏิบัติเฉพาะกลุ่ม ตัวอย่างเช่น การยกมือไหว้ การเคารพผู้ใหญ่ การต่อคิว การใช้ภาษาสุภาพ การแต่งกายให้เหมาะสมกับโอกาส การเลี้ยงฉลองวันเกิด ประเพณีสงกรานต์ การร่ำวง เป็นต้น

๒) จารีตประเพณี (Norms) เปรียบเสมือนกฎเกณฑ์ที่หล่อหลอมสังคมให้เป็นระเบียบมั่นคง และเปี่ยมไปด้วยคุณธรรม หลักปฏิบัติเหล่านี้มิได้เป็นเพียงข้อบังคับที่ไร้เหตุผล แต่แฝงไว้ด้วยภูมิปัญญาอันล้ำค่า สะท้อนให้เห็นถึงค่านิยม และความเชื่อของชุมชน การยึดถือจารีตประเพณี เป็นการหล่อเลี้ยงสังคมให้อบอุ่น ปลอดภัย และเปี่ยมไปด้วยความสงบสุข ตัวอย่างที่เห็นได้ชัดคือ ประเพณีการห้ามเป็นชู้กับเมียผู้อื่นในสังคมไทย ประเพณีนี้สะท้อนให้เห็นถึงความสำคัญของครอบครัว สถาบันที่เป็นรากฐานสำคัญของสังคม การละเมิดประเพณีนี้ จึงส่งผลกระทบต่อความมั่นคงของครอบครัว นำไปสู่ปัญหาสังคมมากมาย นอกจากนี้ จารีตประเพณีหลายอย่าง ยังส่งเสริมคุณธรรมความดีงาม เช่น ประเพณีการกตัญญูต่อพ่อแม่ในประเทศจีน ซึ่งปลูกฝังให้ลูกหลานมีความเคารพ กตัญญู และดูแลเอาใจใส่ผู้มีพระคุณ หรือประเพณีการที่ครอบครัวฝ่ายหญิงต้องจ่ายค่าสินสอดให้กับครอบครัวฝ่ายชายในประเทศอินเดีย ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงความรับผิดชอบ และการให้เกียรติผู้หญิง อย่างไรก็ตาม จารีตประเพณีบางประเพณี อาจขัดต่อหลักสิทธิมนุษยชน หรือสร้างความ

เหลื่อมล้ำ จำเป็นต้องมีการพิจารณาอย่างรอบคอบ ปรับเปลี่ยนให้เหมาะสมกับยุคสมัย โดยคำนึงถึงความเท่าเทียม และความยุติธรรม

๓) กฎหมาย (laws) เป็นสิ่งที่รัฐได้กำหนดให้บุคคลต้องปฏิบัติหรือไม่ให้ปฏิบัติ ทั้งนี้เพื่อความสงบสุขของประชาชน เช่น ห้ามฆ่าคน ห้ามลักขโมย ถ้าทำผิดมีบทลงโทษที่กำหนดไว้อย่างชัดเจน แนวความคิดแบบประกอบสร้างนิยม (Constructivism) มุ่งจะอธิบายถึงความเป็นสิ่งที่ถูก “สมมุติ” ขึ้นจนเป็นบรรทัดฐานทางสังคม คือสิ่งที่กำหนดพฤติกรรมและการกระทำเป็นการควบคุมทางสังคมอย่างไม่เป็นทางการ บรรทัดฐานนี้มีมากขึ้นอยู่กับบางระดับของการได้รับความยินยอมและดำรงอยู่โดยการบังคับทางสังคมขึ้นมา พื้นฐานและหลักการของแนวคิดนี้จึงอยู่ที่ปัจจัยที่สำคัญในการนำมาวิเคราะห์ และกำหนดพฤติกรรมของรัฐในเชิงโครงสร้าง หรือตัวแสดงต่างๆ จึงอยู่ที่ “กลุ่มบรรทัดฐาน” หรือ “ชุดความคิด” ต่างๆ ที่ถูกสร้างขึ้น ทุกสิ่งที่อยู่รอบตัวมนุษย์ในสังคมนั้นเป็นเพียงเรื่องเล่าที่ถูกสร้างขึ้น และส่งทอดต่อกันมาจากชนชั้นนำ หรืออาจเกิดขึ้นจากแนวนโยบายต่างประเทศ โดยชนชั้นนำใช้มันเพื่อเป็นการควบคุมกำกับพฤติกรรมของตัวแสดงต่างๆ บนสนามการเมืองโลก โดยให้บรรทัดฐาน หรือชุดความคิดที่ถูกสร้างขึ้นมานั้น ฝังลงไปในระบบการรับรู้หรือการรับรู้ และสำนึกหลักของมนุษย์และตัวแสดงร่วมกันให้ได้^{๓๐}

๒.๒.๓ หลักการสำคัญ

วัฒนธรรมมีลักษณะสำคัญ ดังนี้

๑) วัฒนธรรมมิใช่สิ่งที่มนุษย์สืบทอดทางพันธุกรรม แต่มันเป็นสิ่งที่เราสั่งสมและเรียนรู้ผ่านประสบการณ์ เปรียบเสมือนรากฐานที่หยั่งลึกในสังคม หล่อหลอมวิถีชีวิต ความคิด ความเชื่อ และพฤติกรรมของเรา ต่างจากสัตว์ที่อาศัยสัญชาตญาณในการดำรงชีวิต มนุษย์สร้างที่อยู่อาศัย พัฒนาวิธีการสื่อสาร และรังสรรค์งานศิลปะ ผ่านกระบวนการเรียนรู้และถ่ายทอดจากรุ่นสู่รุ่น วัฒนธรรมเปรียบเสมือนคลังความรู้ที่สั่งสมภูมิปัญญา สะท้อนให้เห็นถึงวิวัฒนาการและความเป็นเอกลักษณ์ของกลุ่มคน ตัวอย่างที่ชัดเจนคือ การสร้างที่อยู่อาศัย เปรียบเทียบกับรังผึ้ง ที่สร้างรังโดยสัญชาตญาณ ผึ้งแต่ละตัวมีบทบาทหน้าที่ที่ตายตัว ไม่ต้องเรียนรู้เพิ่มเติม ส่วนการสร้างที่อยู่อาศัยของมนุษย์นั้น พัฒนามาตามกาลเวลา ปรับเปลี่ยนรูปแบบ วัสดุ และเทคนิคการก่อสร้าง สะท้อนให้เห็นถึงภูมิปัญญาและความรู้ที่สั่งสม ผ่านกระบวนการเรียนรู้และถ่ายทอด วัฒนธรรมจึงเปรียบเสมือนสายน้ำหล่อเลี้ยงสังคม หลอมรวมผู้คน สืบทอดเจตนารมณ์ และสร้างรากฐานอันมั่นคงให้กับอนาคตของสมาชิกในสังคม

^{๓๐} โกวิท วงศ์สุรวัฒน์, **ทฤษฎีประกอบสร้างนิยม (constructivism) กับไอร์แลนด์และเซอร์เบีย**, [ออนไลน์]. แหล่งที่มา : <https://www.matichon.co.th> [14 พฤษภาคม 2567].

๔. วัฒนธรรมถือเป็น มรดกทางสังคมที่สืบทอดผ่านกาลเวลา อันเป็นสิ่งที่ล้ำค่าที่สังคมสั่งสมบ่มเพาะและถ่ายทอดผ่านกาลเวลา ผ่านกระบวนการเรียนรู้และแบ่งปันจากรุ่นสู่รุ่น วัฒนธรรมเปรียบเสมือนสายใยที่ผูกมัดผู้คนในสังคมให้เป็นหนึ่งเดียว หัวใจสำคัญของการสืบทอดวัฒนธรรมอยู่ที่ "เวลา" วัฒนธรรมไม่ได้เกิดขึ้นในชั่วข้ามคืน แต่เป็นผลพวงจากการสั่งสมประสบการณ์ ภูมิปัญญาและความเชื่อ ผ่านช่วงเวลาอันยาวนาน "ภาษา" เปรียบเสมือนกุญแจสำคัญที่ไขประตูสู่วัฒนธรรม ภาษาเป็นสื่อกลางที่ช่วยให้มนุษย์สามารถถ่ายทอดความคิด ความรู้สึก ประสบการณ์ และภูมิปัญญาจากคนรุ่นหนึ่งสู่คนอีกรุ่นหนึ่ง ภาษาช่วยให้เราเข้าใจที่มาที่ไปของประเพณี พิธีกรรม และค่านิยมต่างๆ "การถ่ายทอดวัฒนธรรม" เปรียบเสมือนสะพานที่เชื่อมโยงอดีต ปัจจุบัน และอนาคต การถ่ายทอดวัฒนธรรมที่ดี ช่วยให้คนรุ่นใหม่เข้าใจรากเหง้าของตน เรียนรู้ภูมิปัญญาของบรรพบุรุษ และสามารถนำไปต่อยอดพัฒนาสังคมต่อไป

๕. วัฒนธรรม เป็นแบบแผนในการดำเนินชีวิตที่มีเอกลักษณ์เฉพาะที่หล่อหลอมวิถีชีวิตของผู้คน และเป็นแผนที่นำทางให้สมาชิกในสังคมรู้จักวิธีการดำเนินชีวิต บุคคลที่เติบโตในสังคมใด ก็ย่อมได้รับการปลูกฝังและหล่อหลอมให้ซึมซับวัฒนธรรมของสังคมนั้นๆ วัฒนธรรมแต่ละแห่งมีความแตกต่างกัน เหมือนสีอันหลากหลายที่ประดับประดาบนผืนผ้าใบอันกว้างใหญ่ แต่ละวัฒนธรรมมีเอกลักษณ์และความงดงามในแบบของตัวเอง ไม่สามารถเปรียบเทียบได้ว่าวัฒนธรรมใดดีกว่า เพราะแต่ละวัฒนธรรมล้วนมีภูมิหลัง ประวัติศาสตร์ และสภาพแวดล้อมที่แตกต่างกัน ตัวอย่างที่เห็นได้ชัดคือ วัฒนธรรมไทยที่มีแบบแผนการดำเนินชีวิตที่เป็นเอกลักษณ์ สะท้อนผ่านวิถีชีวิต อาหารการกิน การแต่งกาย ประเพณี และความเชื่อต่างๆ ล้วนมีความหมายและแฝงภูมิปัญญาท้องถิ่นที่สั่งสมถ่ายทอดมายาวนาน เช่นเดียวกับวัฒนธรรมญี่ปุ่น ที่มีวิถีชีวิตที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะตัว สะท้อนผ่านพิธีกรรม ชาโนบาย และความเชื่อต่างๆ ดังนั้น สิ่งสำคัญคือการเคารพในวัฒนธรรมของผู้อื่น เข้าใจและเรียนรู้ความแตกต่าง มองเห็นคุณค่าของวัฒนธรรมแต่ละแห่ง แทนที่จะเปรียบเทียบว่าวัฒนธรรมไหนดีกว่า วัฒนธรรมเปรียบเสมือนสายน้ำหล่อเลี้ยงให้สังคมดำรงอยู่ หล่อหลอมวิถีชีวิต ความคิด ความเชื่อ และสร้างเอกลักษณ์ให้กับผู้คน การเรียนรู้และเข้าใจวัฒนธรรม เปรียบเสมือนหน้าต่างบานใหม่ เปิดมุมมองให้เราเข้าใจผู้คน เข้าใจสังคม และเข้าใจโลกใบนี้ในแง่มุมที่กว้างไกลขึ้น

๖. วัฒนธรรมเป็นพลวัตแห่งการเปลี่ยนแปลง ที่เปรียบเสมือนสายน้ำที่ไหลพัดผ่านไม่เคยหยุดนิ่งอยู่กับที่ แต่เปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ การเปลี่ยนแปลงนี้เกิดขึ้นจากหลายปัจจัย หนึ่งในนั้นคือ การคิดค้นสิ่งใหม่ๆ มนุษย์เป็นสัตว์ที่มีความคิดสร้างสรรค์อยู่เสมอ ไม่เคยหยุดนิ่งที่จะค้นหาวิธีใหม่ๆ ในการดำรงชีวิต การทำงาน การสื่อสาร และการแสดงออก สิ่งประดิษฐ์ใหม่ๆ เหล่านี้ ล้วนส่งผลต่อวัฒนธรรมของเรา เปลี่ยนแปลงวิถีชีวิต ประเพณี และค่านิยมต่างๆ อีกปัจจัยหนึ่งที่ทำให้วัฒนธรรมเปลี่ยนแปลงคือ การปรับปรุงสิ่งที่มีอยู่เดิมให้เหมาะสมกับสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลงไป เมื่อโลกเปลี่ยนแปลงไป วัฒนธรรมของเราก็ต้องปรับตัวตาม ตัวอย่างที่เห็นได้ชัดคือ การ

เปลี่ยนแปลงของเทคโนโลยี เทคโนโลยีใหม่ๆ เปลี่ยนแปลงวิธีการสื่อสาร การทำงาน และการใช้ชีวิตของเรา สิ่งนี้ส่งผลต่อวัฒนธรรมของเราในหลายๆ ด้าน เช่น การเกิดขึ้นของวัฒนธรรมออนไลน์ การเปลี่ยนแปลงรูปแบบการทำงาน และการเปลี่ยนแปลงค่านิยมต่างๆ การเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรม เป็นสิ่งที่หลีกเลี่ยงไม่ได้ และเป็นสิ่งที่ดีที่วัฒนธรรมของเราเปลี่ยนแปลงไปตามกาลเวลา เพราะแสดงให้เห็นว่าวัฒนธรรมของเรายังมีชีวิตชีวาและสามารถปรับตัวเข้ากับสถานการณ์ใหม่ๆ ได้ การเปลี่ยนแปลงนี้ช่วยให้วัฒนธรรมของเรามีความหลากหลาย มีชีวิตชีวา และตอบสนองต่อความต้องการของสังคมที่เปลี่ยนแปลงไป อย่างไรก็ตาม การเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมก็มีทั้งแง่ดีและแง่ไม่ดี บางครั้งการเปลี่ยนแปลงอาจเกิดขึ้นอย่างรวดเร็วและรุนแรงจนผู้คนปรับตัวไม่ทัน สิ่งนี้สามารถนำไปสู่ปัญหาต่างๆ เช่น ความขัดแย้งทางวัฒนธรรม และการสูญเสียเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรม สิ่งสำคัญคือเราต้องเข้าใจและเรียนรู้เกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรม วิเคราะห์ผลดีผลเสียของการเปลี่ยนแปลง และหาวิธีในการรักษาเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมของเราไว้ พร้อมกับ การปรับตัวให้เข้ากับโลกที่เปลี่ยนแปลงไป

๕. วัฒนธรรม มีลักษณะที่เป็น ผลึกแห่งความคิดสะท้อนพฤติกรรม ที่เปรียบเสมือนแม่พิมพ์หล่อหลอมรูปแบบความคิดและพฤติกรรมของมนุษย์ เกิดขึ้นจากการเรียนรู้ ถ่ายทอด และกลั่นกรองประสบการณ์ร่วมกันของสมาชิกในสังคม กลายเป็นกรอบความคิดและแนวทางปฏิบัติที่สมาชิกยึดถือ หัวใจสำคัญของวัฒนธรรมคือ การรวมกลุ่มที่สร้างความเป็นหนึ่งเดียว ผูกพันสมาชิกในสังคมเข้าด้วยกัน ผ่านความเชื่อ ประเพณี และค่านิยมร่วม การสืบทอดและถ่ายทอดจากรุ่นสู่รุ่น ผ่านการเล่าขาน การสอน และกิจกรรมต่างๆ อีกทั้ง การปรับเปลี่ยน ไปตามกาลเวลา โดยไม่ใช่สิ่งที่หยุดนิ่ง แต่เป็นการปรับตัวรับกับบริบทและความท้าทายใหม่ๆ

๖. วัฒนธรรม เป็น มรดกอันล้ำค่าของมวลมนุษย์ มิใช่สมบัติส่วนตัวของใครคนใดคนหนึ่ง แต่เป็นมรดกอันล้ำค่าหาที่เปรียบไม่ได้ที่มนุษย์ทั้งสังคมร่วมกันสร้างสรรค์ หล่อหลอม ผ่านกาลเวลา วัฒนธรรมเกิดขึ้นจากการที่ผู้คนในสังคมอยู่ร่วมกัน แบ่งปันประสบการณ์ เรียนรู้ และถ่ายทอดภูมิปัญญากันต่อเนื่อง ดังนั้น วัฒนธรรมจึงไม่ใช่แค่สิ่งที่สมาชิกในสังคมคนใดคนหนึ่งยอมรับและปฏิบัติ แต่เป็นวิถีชีวิต ค่านิยม ความเชื่อ และประเพณีที่หล่อหลอมให้ทุกคนในสังคมมีพฤติกรรม ความคิด และการดำเนินชีวิตที่คล้ายคลึงกัน วัฒนธรรมเปรียบเสมือนสายใยที่ร้อยเรียงให้ผู้คนในสังคมมีความสามัคคี เป็นหนึ่งเดียว วัฒนธรรมที่ดีงามช่วยส่งเสริมให้สังคมมีความเจริญก้าวหน้า อยู่ร่วมกันอย่างสงบสุข^{๓๑}

วัฒนธรรมเปรียบเสมือนสายใยที่ผูกพันผู้คนในสังคมเข้าไว้ด้วยกัน หล่อหลอมให้เกิดความรู้สึกร่วมกันอันหนึ่งอันเดียวกัน สังคมที่มีวัฒนธรรมร่วมกัน ย่อมมีความผูกพัน เกิดความเป็น

^{๓๑} ความหมาย ลักษณะและความสำคัญของวัฒนธรรม, [ออนไลน์]. แหล่งที่มา : <https://sites.google.com> [๑๔ พฤษภาคม ๒๕๖๗].

ปีกแผ่น ส่งเสริมให้สมาชิกในสังคมมีจิตสำนึก รู้หน้าที่ ร่วมมือร่วมใจกันพัฒนาสังคม อุทิศตนเพื่อประโยชน์ส่วนรวม ซึ่งนำไปสู่ความเจริญรุ่งเรืองและอยู่รอดของสังคม วัฒนธรรมยังมีบทบาทสำคัญในการกำหนดรูปแบบของสถาบันต่างๆ ตัวอย่างที่ชัดเจนคือ วัฒนธรรมไทยที่ให้ความสำคัญกับครอบครัวแบบสามภรรยาเดียว ส่งผลต่อรูปแบบของสถาบันครอบครัว กฎหมาย และประเพณีต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง ในขณะที่วัฒนธรรมในบางสังคมอาจอนุญาตให้ชายมีภรรยาได้หลายคน หรือหญิงมีสามีได้หลายคน ซึ่งส่งผลต่อรูปแบบของสถาบันครอบครัว กฎหมาย และประเพณีที่แตกต่างกันไป นอกจากนี้ วัฒนธรรมยังเป็นเครื่องมือที่แสดงถึงเอกลักษณ์ของชาติ เอกลักษณ์ หมายถึง ลักษณะเฉพาะหรือลักษณะเด่นที่บ่งบอกถึงความแตกต่างระหว่างสังคมหนึ่งกับอีกสังคมหนึ่ง ตัวอย่างที่เห็นได้ชัดคือ วัฒนธรรมการทักทายในสังคมไทยที่นิยมยกมือไหว้ ซึ่งแตกต่างจากวัฒนธรรมการโค้งคำนับในสังคมญี่ปุ่น วัฒนธรรมการแต่งกาย วัฒนธรรมการกิน ประเพณี และความเชื่อต่างๆ ล้วนเป็นสิ่งที่บ่งบอกถึงเอกลักษณ์ของแต่ละชาติ ดังนั้น วัฒนธรรมจึงมีความสำคัญต่อสังคม ทั้งในแง่ของการส่งเสริมความสามัคคี เป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน การกำหนดรูปแบบของสถาบันต่างๆ และการแสดงถึงเอกลักษณ์ของชาติ การรักษาและสืบทอดวัฒนธรรมที่งดงามจึงเป็นหน้าที่ของทุกคนในสังคม เป็นต้น

สังคมที่มีวัฒนธรรมที่งดงาม เปรียบได้กับ รากฐานที่มั่นคง นำพาไปสู่ความเจริญก้าวหน้า วัฒนธรรมอันดีงาม เปรียบเสมือนเข็มทิศชี้้นำพฤติกรรมของบุคคลในสังคม ให้ดำเนินชีวิตอย่างมีระเบียบวินัย ชยัน ประหยัด อุดหนุน และเห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวมมากกว่าส่วนตัว คุณสมบัติเหล่านี้ ล้วนส่งผลดีต่อการพัฒนาประเทศชาติ เศรษฐกิจ และความเป็นอยู่ของประชาชน วัฒนธรรมไทย เปรียบเสมือนเอกลักษณ์ที่โดดเด่น สะท้อนให้เห็นถึงภูมิปัญญา วิถีชีวิต และค่านิยมของคนไทย วัฒนธรรมไทยกำหนดกรอบความคิด พฤติกรรม และค่านิยมของคนในสังคม ช่วยให้สังคมไทยอยู่ร่วมกันอย่างสงบสุข เรียบร้อย วัฒนธรรมยังเป็นเครื่องมือทรงพลังในการแก้ปัญหาและตอบสนองความต้องการของมนุษย์ มนุษย์ไม่สามารถดำรงชีวิตอยู่ได้โดยปราศจากวัฒนธรรม วัฒนธรรมช่วยให้มนุษย์เรียนรู้จากประสบการณ์ คิดค้นวิธีการใช้ทรัพยากรธรรมชาติอย่างมีประสิทธิภาพ ถ่ายทอดองค์ความรู้ สืบทอดประเพณี วัฒนธรรมเหล่านี้ ล้วนเป็นภูมิปัญญาอันล้ำค่าที่หล่อหลอมให้สังคมไทยเจริญก้าวหน้า อย่างไรก็ตาม วัฒนธรรมมิใช่สิ่งที่หยุดนิ่ง แต่จำเป็นต้องมีการปรับเปลี่ยนให้สอดคล้องกับยุคสมัย สังคมไทยจำเป็นต้องรักษาไว้ซึ่งวัฒนธรรมอันดีงาม ควบคู่ไปกับการพัฒนาวัฒนธรรมให้ทันสมัย สอดคล้องกับบริบทของโลกปัจจุบัน การส่งเสริมให้ประชาชนมีจิตสำนึก รู้จักรักและหวงแหน วัฒนธรรมไทย เป็นสิ่งสำคัญที่จะช่วยหล่อหลอมให้สังคมไทยมีความเจริญก้าวหน้า มั่นคง และยั่งยืน บนพื้นฐานของภูมิปัญญาและเอกลักษณ์ของชาติไทย^{๓๖}

^{๓๖} ความหมาย ลักษณะและความสำคัญ ของวัฒนธรรม, [ออนไลน์]. แหล่งที่มา :<https://sites.google.com/site/> [๑๔ พฤษภาคม ๒๕๖๗].

๒.๒.๔ ประเภทและองค์ประกอบของวัฒนธรรม

วัฒนธรรมคือรากฐานอันลึกซึ้งของมนุษยชาติ สะท้อนให้เห็นถึงวิถีชีวิต ความคิด ความเชื่อ และพัฒนาการของสังคม วัฒนธรรมมีบทบาทสำคัญในการหล่อหลอมพฤติกรรม กำหนดกรอบความคิด และสร้างเอกลักษณ์ให้กับกลุ่มคน โดยทั่วไปแล้ว วัฒนธรรมมักถูกแบ่งออกเป็น ๒ ประเภทใหญ่ ๆ ดังนี้

๑. วัฒนธรรมที่เป็นวัตถุ (Material Culture) หมายถึง สิ่งของที่มนุษย์สร้างสรรค์ขึ้นมาสัมผัสได้ จับต้องได้ มองเห็นได้ วัตถุดังกล่าวล้วนสะท้อนให้เห็นถึงภูมิปัญญา ความคิดสร้างสรรค์ และวิถีชีวิตของผู้คนในสังคม ตัวอย่างของวัฒนธรรมที่เป็นวัตถุ ได้แก่ สิ่งก่อสร้างและสถาปัตยกรรม เช่น วัดวาอาราม พระราชวัง บ้านเรือน เครื่องมือเครื่องใช้ เช่น เครื่องครัว อุปกรณ์การเกษตร อาวุธ เครื่องแต่งกาย เครื่องประดับ หรือ ผลงานทางศิลปะ หัตถกรรม เป็นต้น

๒. วัฒนธรรมที่ไม่ใช่วัตถุ (Non-material Culture) หมายถึง นามธรรม(Abstracts) ที่เกี่ยวข้องกับความคิด ความเชื่อ ค่านิยม วิถีชีวิต และประเพณี วัฒนธรรมประเภทนี้ไม่สามารถสัมผัสได้โดยตรง แต่สามารถรับรู้ได้ผ่านการเรียนรู้ การสืบทอด และการปฏิบัติ ตัวอย่างของวัฒนธรรมที่ไม่ใช่วัตถุ ได้แก่ ภาษา ความเชื่อทางศาสนา ประเพณี ค่านิยม กฎหมาย ระเบียบสังคม และ ภูมิปัญญา เป็นต้น

วัฒนธรรมทั้งสองประเภทมีความสัมพันธ์ต่อเนื่องกัน วัฒนธรรมที่เป็นวัตถุเกิดขึ้นจากวัฒนธรรมที่ไม่ใช่วัตถุ เช่น ความเชื่อทางศาสนาเป็นแรงบันดาลใจให้สร้างวัดวาอาราม ค่านิยมและประเพณีส่งผลต่อรูปแบบของเครื่องแต่งกาย ภูมิปัญญาชาวบ้านนำไปสู่การพัฒนาเครื่องมือเครื่องใช้ วัฒนธรรมทั้งสองประเภทหลอมรวมกันเป็นเอกลักษณ์เฉพาะของแต่ละกลุ่มคน ช่วยให้เข้าใจอดีต ปัจจุบัน และคาดการณ์อนาคตของสังคมวัฒนธรรมนั้น มีการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา วัฒนธรรมที่เป็นวัตถุอาจเสื่อมสภาพหรือสูญหายไปตามกาลเวลา แต่เนื้อหาสาระของวัฒนธรรมที่ไม่ใช่วัตถุ เช่น ค่านิยม ความเชื่อ ประเพณี สามารถสืบทอดผ่านการเล่าขาน การสอน และการปฏิบัติ วัฒนธรรมจึงเปรียบเสมือนมรดกทางวัฒนธรรมอันล้ำค่าที่ควรได้รับการอนุรักษ์และส่งต่อให้กับรุ่นต่อไป^{๓๓}

นักสังคมวิทยาบางท่านมีความเห็นว่า การแบ่งวัฒนธรรมออกเป็น 2 ประเภท คือ วัฒนธรรมทางวัตถุ และ วัฒนธรรมที่ไม่ใช่วัตถุ นั้น ยังมีความคลุมเครืออยู่บ้าง จึงได้เสนอการแบ่งประเภทของวัฒนธรรมออกเป็น ๓ ประเภท ดังนี้

^{๓๓} ประเภทของวัฒนธรรม , [ออนไลน์]. แหล่งที่มา : <https://sites.google.com/> [๑๔ พฤษภาคม ๒๕๖๗]

ทั้ง ๓ ประเภทของวัฒนธรรมนี้มีความสัมพันธ์เชื่อมโยงกัน วัฒนธรรมทางวัตถุเป็นผลผลิตจากวัฒนธรรมความคิด สะท้อนให้เห็นถึงค่านิยมและความเชื่อของสังคม วัฒนธรรมความคิดเป็นรากฐานที่กำหนดพฤติกรรมและการกระทำของบุคคลในสังคม วัฒนธรรมด้านบรรทัดฐานเป็นกลไกควบคุมพฤติกรรม รักษาความสงบเรียบร้อย และความเป็นระเบียบเรียบร้อยในสังคม การศึกษาประเภทของวัฒนธรรม ช่วยให้เราเข้าใจวิถีชีวิต ความเชื่อ ค่านิยม และพฤติกรรมของคนในสังคม วัฒนธรรมยังมีบทบาทสำคัญในการกำหนดทิศทางการพัฒนาของสังคม ช่วยให้สังคมอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข

พระราชบัญญัติวัฒนธรรมแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๕๕ ได้แบ่งประเภทวัฒนธรรมไทยออกเป็น ๔ ประเภท ดังนี้

๑. คติธรรม (Moral) คือวัฒนธรรมที่เกี่ยวกับหลักในการดำเนินชีวิตที่เน้นความเป็นจิตใจ มักได้มาจากศาสนา ใช้เป็นแนวทางในการดำเนินชีวิตของสังคม เช่น ความเสียสละที่เป็นการอุทิศตนเพื่อประโยชน์ส่วนรวมโดยไม่หวังสิ่งตอบแทน ความขยันหมั่นเพียร ที่เป็นการทุ่มเทแรงกายแรงใจเพื่อบรรลุเป้าหมาย การประหยัคตอออม โดยมีการวางแผนการใช้จ่ายอย่างมีสติ ไม่ฟุ่มเฟือย ความกตัญญูคือ การรู้คุณและตอบแทนบุญคุณพ่อแม่ ความอดทนคือ การเผชิญปัญหาอุปสรรคโดยไม่ท้อถอย หรือ ทำดีได้ดี เป็นต้น

๒. เนติธรรม (Legal) เป็นวัฒนธรรม ทางกฎหมาย รวมไปถึงระเบียบประเพณีที่ยอมรับนับถือกันว่ามีมีความสำคัญพอ ๆ กับกฎหมาย เพื่อให้คนในสังคมอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข ตัวอย่างเนติธรรม เช่น การเคารพกฎหมาย หรือการปฏิบัติตามกฎหมายอย่างเคร่งครัด การเคารพสิทธิเสรีภาพของผู้อื่นโดยไม่ให้เกียรติและยอมรับในความแตกต่างของผู้อื่น การมีจิตสำนึกที่ดี คือการรู้จักหน้าที่และรับผิดชอบต่อสังคม การรักษาความยุติธรรม โดยการปฏิบัติต่อผู้อื่นอย่างเท่าเทียมและเป็นธรรม หรือ การรักษาความสงบเรียบร้อย โดยการอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข ไม่ก่อความวุ่นวาย เป็นต้น

๓. สหธรรม (Social) เป็นวัฒนธรรมทางสังคม เน้นการอยู่ร่วมกันอย่างกลมเกลียว ตัวอย่างสหธรรม เช่น การมีมารยาท ในการปฏิบัติต่อผู้อื่นด้วยความเคารพและสุภาพ การช่วยเหลือเกื้อกูล ผู้คนที่ประสบความทุกข์ยากหรือลำบาก การเสียสละส่วนรวม โดยการอุทิศตนเพื่อประโยชน์ส่วนรวมโดยไม่หวังสิ่งตอบแทน การมีน้ำใจเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ในการแบ่งปันสิ่งของหรือความช่วยเหลือแก่ผู้อื่น หรือ การรักษาความสามัคคี ในการอยู่ร่วมกันอย่างกลมเกลียว ไม่แตกแยก เป็นต้น

๔. วัตถุธรรม (Material) เป็นวัฒนธรรมทางวัตถุ ที่สามารถจับต้องได้ มองเห็นได้ เป็นสิ่งของที่มนุษย์สร้างขึ้นมาเพื่อตอบสนองความต้องการและสะท้อนวิถีชีวิตในสังคม วัตถุเหล่านี้ไม่ได้มีไว้เพื่อใช้งานเพียงอย่างเดียว แต่ยังแฝงไว้ด้วยเรื่องราว ความหมาย และค่านิยมที่สืบทอดกันมา

ยาวนาน เช่น เครื่องนุ่งห่ม ยารักษาโรค บ้านเรือน อาคารสิ่งก่อสร้าง สะพาน ถนน รถยนต์ เครื่องคอมพิวเตอร์ เป็นต้น^{๓๔}

ทั้ง ๔ ประเภทนี้ ล้วนเป็นองค์ประกอบสำคัญของวัฒนธรรมไทย วัฒนธรรมไทยเหล่านี้ ช่วยหล่อหลอมให้คนไทยมีจิตใจที่ดี มีคุณธรรม จริยธรรม รู้จักหน้าที่และรับผิดชอบต่อสังคม อย่างไรก็ตาม พระราชบัญญัติวัฒนธรรมแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๘๕ มีผลบังคับใช้นานมาแล้ว ปัจจุบันสังคมไทยมีการเปลี่ยนแปลงไปมาก อาจจะมีวัฒนธรรมประเภทใหม่ ๆ เกิดขึ้น หรือวัฒนธรรมบางประเภท อาจจะมีการเปลี่ยนแปลงไป จึงมีความจำเป็นต้องมีการศึกษาและทบทวนวัฒนธรรมไทยใหม่อีกครั้ง เพื่อให้สอดคล้องกับบริบทของสังคมไทยในปัจจุบัน

วัฒนธรรมถือเป็นผลลัพธ์อันตรงพลาจากการที่มนุษย์พยายามเข้าควบคุมธรรมชาติและกำกับพฤติกรรมของตนเอง สิ่งเหล่านี้หล่อหลอมให้เกิดระบบสังคมที่มีระเบียบแบบแผน ความเชื่อ ศิลปกรรม ค่านิยม และวิทยาการอันหลากหลาย ที่อาจแยกองค์ประกอบสำคัญของวัฒนธรรมได้เป็น ๔ ประการ ดังนี้:

๑. องค์คติ (Concept) คือ รากฐานความคิด ความเชื่อ ความเข้าใจ มุมมอง และอุดมการณ์ที่สมาชิกในสังคมยึดถือ เป็นเสมือนเข็มทิศชี้้นำการดำเนินชีวิต สะท้อนให้เห็นถึงค่านิยม และจริยธรรมพื้นฐาน ตัวอย่างขององค์คติ ได้แก่ ความเชื่อในศาสนา ค่านิยมความซื่อสัตย์ ความกตัญญูต่อผู้มีพระคุณ เป็นต้น

๒. องค์พิธีการ (Usage) หมายถึงขนบธรรมเนียม ประเพณี ปฏิบัติการ และพิธีกรรมต่างๆ ที่สืบทอดมายาวนาน สะท้อนให้เห็นถึงวิถีชีวิต ความเชื่อ และค่านิยมของสังคม เป็นต้น

๓. องค์การ (Organization) หมายถึง โครงสร้างทางสังคมที่มีระเบียบแบบแผน กฎเกณฑ์ และวัตถุประสงค์ชัดเจน องค์การเหล่านี้มีบทบาทสำคัญในการหล่อหลอมพฤติกรรม บุคลิกภาพ และความคิดของสมาชิก เป็นต้น

๔. องค์วัตถุ (Instrumental and symbolic objects) ได้แก่ วัตถุทางวัฒนธรรมที่จับต้องได้ สะท้อนให้เห็นถึงภูมิปัญญา ความคิดสร้างสรรค์ และวิถีชีวิตของผู้คน เช่น โบสถ์ วิหาร บ้านเรือน เครื่องมือเครื่องใช้ เครื่องประดับ สถาปัตยกรรม เป็นต้น^{๓๕}

^{๓๔} ประเภทของวัฒนธรรม , [ออนไลน์]. แหล่งที่มา : [https://sites.google.com/\[๑๔ พฤษภาคม ๒๕๖๗\].](https://sites.google.com/[๑๔ พฤษภาคม ๒๕๖๗].)

^{๓๕} องค์ประกอบของวัฒนธรรม , [ออนไลน์]. แหล่งที่มา : [https://thaicultureandthaitradition. \[๑๔ พฤษภาคม ๒๕๖๗\].](https://thaicultureandthaitradition. [๑๔ พฤษภาคม ๒๕๖๗].)

๒.๒.๕ กระบวนการ/วิธีการ

กระบวนการทางวัฒนธรรมประกอบด้วย

๑) การถ่ายทอดวัฒนธรรม

เป็นวัฒนธรรมที่เป็นระบบสัญลักษณ์อันซับซ้อนที่มนุษย์สร้างขึ้น ไม่ได้เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติ เหมือนกับสัญชาตญาณของสัตว์ วัฒนธรรมจึงเป็นสิ่งที่ต้องเรียนรู้และสืบทอดผ่านกระบวนการถ่ายทอดจากรุ่นสู่รุ่น ตัวอย่างการถ่ายทอดวัฒนธรรมที่ชัดเจนที่สุดคือ การอบรมสั่งสอนของพ่อแม่ผู้ปกครองที่มีต่อลูกหลาน ผู้ใหญ่ที่มีประสบการณ์ถ่ายทอดความรู้และภูมิปัญญาให้กับผู้น้อย บุคคลรุ่นก่อนสอนสั่งรุ่นหลังเป็นต้น สิ่งเหล่านี้ล้วนเป็นกลไกสำคัญในการหล่อหลอมวัฒนธรรมให้คงอยู่และสืบทอดต่อไป นอกจากการถ่ายทอดแบบตรงๆ ผ่านคำพูดและการกระทำแล้ว วัฒนธรรมยังถูกถ่ายทอดผ่านสื่อต่างๆ เช่น ภาษา ประเพณี อาหาร ดนตรี ศิลปะ สถาปัตยกรรม วรรณกรรม ภาพยนตร์ ฯลฯ สื่อเหล่านี้ล้วนสะท้อนให้เห็นถึงค่านิยม ความเชื่อ และวิถีชีวิตของผู้คนในสังคม การเรียนรู้วัฒนธรรมนั้นมีความสำคัญต่อมนุษย์หลายประการ ประการแรก วัฒนธรรมช่วยให้มนุษย์เข้าใจตนเอง เข้าใจที่มาที่ไป เข้าใจบทบาทหน้าที่และสถานะของตนในสังคม ประการที่สอง วัฒนธรรมช่วยให้มนุษย์อยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข เข้าใจและเคารพในความแตกต่างของผู้อื่น ประการที่สาม วัฒนธรรมช่วยให้มนุษย์พัฒนาตนเองและสังคมไปในทางที่ดีงาม อย่างไรก็ตาม วัฒนธรรมมิใช่สิ่งที่ยึดติดอยู่กับที่ แต่เปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ วัฒนธรรมใหม่ๆ เกิดขึ้น วัฒนธรรมเก่าๆ บางส่วนอาจเสื่อมลงหรือสูญหายไป การเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมเป็นสิ่งที่หลีกเลี่ยงไม่ได้ แต่สิ่งสำคัญคือเราต้องเรียนรู้ที่จะปรับตัวและรักษาสมดุลระหว่างการสืบทอดวัฒนธรรมดั้งเดิมกับการเปิดรับวัฒนธรรมใหม่ๆ

๒) การรับวัฒนธรรมจากสังคมอื่น

เป็นการรับเอาวัฒนธรรมจากสังคมอื่นเข้ามาหลอมรวม หรือผสมผสานวัฒนธรรมจากสังคมอื่นโดยการหล่อหลอมวัฒนธรรมดั้งเดิม ให้กลายเป็นวัฒนธรรมใหม่ที่กลมกลืนในระยะแรก วัฒนธรรมจากภายนอก อาจจะถูกเปลี่ยนแปลง หรือมีความแตกต่าง แต่เมื่อเวลาผ่านไป ผู้คนคุ้นเคย เกิดการเรียนรู้ นำมาประยุกต์ใช้ วัฒนธรรมเหล่านั้น ก็กลายเป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรมท้องถิ่น เส้นแบ่งระหว่างวัฒนธรรมดั้งเดิมกับวัฒนธรรมจากภายนอก ก็เริ่มเลือนรางลง การรับวัฒนธรรมเปรียบเสมือนการ "ยืม" ในช่วงแรก แต่เมื่อนำมาผสมผสาน ปรับประยุกต์ใช้ วัฒนธรรมเหล่านั้น ก็กลายเป็นของเรา กลายเป็นเอกลักษณ์ใหม่ วัฒนธรรมดั้งเดิมอาจจะเปลี่ยนแปลงไป แต่ไม่ได้สูญหาย เพียงแต่กลายเป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรมใหม่ที่งดงาม ตัวอย่างที่เห็นได้ชัดเจน คือ วัฒนธรรมการแต่งกายของคนไทย ในอดีตคนไทยนุ่งโจงกระเบน ใส่เสื้อคอกระบาย แต่ปัจจุบัน นิยมสวมใส่กางเกง เสื้อยืด รองเท้าผ้าใบ ซึ่งเป็นวัฒนธรรมตะวันตก แต่คนไทยก็นำมาประยุกต์ให้เข้ากับวิถีชีวิต วัฒนธรรมการกิน ก็เช่นกัน อาหารไทยในปัจจุบัน มีทั้งอาหารไทยดั้งเดิม และอาหารนานาชาติที่ได้รับอิทธิพลมาจากจีน อินเดีย

ญี่ปุ่น วัฒนธรรมเปรียบเสมือนสิ่งมีชีวิตที่มีการเจริญเติบโต เปลี่ยนแปลง การรับวัฒนธรรมจากภายนอก จึงเป็นส่วนหนึ่งของกลไกธรรมชาติ ที่ทำให้วัฒนธรรมมีพัฒนาการ เติบโต งดงาม อย่างไรก็ตาม อย่างไรก็ตาม การรับวัฒนธรรม ควรทำอย่างมีวิจารณญาณ เลือกรับสิ่งที่ดี นำมาปรับใช้ให้เหมาะสมกับบริบทของสังคม ไม่ควรทิ้งวัฒนธรรมดั้งเดิม เพราะวัฒนธรรมคือรากเหง้า เป็นสิ่งที่หล่อหลอมให้เราเป็นเรา

การยืมและการรับวัฒนธรรม เปรียบเสมือนจุดประกายที่นำไปสู่การเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมอันยิ่งใหญ่ กระบวนการนี้ นักวิชาการกลุ่มหนึ่ง นำโดยฟรานส์ โบแอส (Franz Boas) แห่งมหาวิทยาลัยโคลอมเบีย เรียกว่า "การแพร่กระจายทางวัฒนธรรม" ซึ่งหมายถึง การเคลื่อนที่ขององค์ประกอบทางวัฒนธรรมจากจุดศูนย์กลางของสังคมหนึ่ง ไปยังชุมชนหรือสังคมอื่น เปรียบเสมือนสายน้ำที่ไหลผ่าน พัดพาเมล็ดพันธุ์แห่งวัฒนธรรม ไปหยั่งรากและเติบโตในดินแดนใหม่ การผสมผสานทางวัฒนธรรมนี้ เกิดขึ้นได้หลายรูปแบบ เช่น ภาษา อาหาร การแต่งกาย ประเพณี และความเชื่อ เมื่อวัฒนธรรมเหล่านี้เดินทางไปถึงดินแดนใหม่ ย่อมต้องเผชิญกับบริบทและสภาพแวดล้อมที่แตกต่าง ส่งผลให้เกิดการปรับเปลี่ยน แปรรูป และผสมผสานกลมกลืนกับวัฒนธรรมท้องถิ่น กลายเป็นวัฒนธรรมใหม่ที่มีเอกลักษณ์เฉพาะตัว การผสมผสานทางวัฒนธรรม ไม่ได้จำกัดอยู่แค่ในอดีต แต่ยังคงดำเนินต่อไปในปัจจุบัน โลกาภิวัตน์ เทคโนโลยี และการสื่อสารที่รวดเร็ว ทำให้วัฒนธรรมจากทั่วทุกมุมโลก ไหลเวียนมาบรรจบกัน ผู้คนต่างมีโอกาสเรียนรู้ แลกเปลี่ยน และผสมผสานวัฒนธรรมซึ่งกันและกัน ผลลัพธ์ของการผสมผสานทางวัฒนธรรม นำมาซึ่งความหลากหลายทางวัฒนธรรม โลกของเรากลายเป็นพื้นที่ที่มีสีสัน เต็มไปด้วยมุมมองและวิถีชีวิตที่แตกต่าง วัฒนธรรมใหม่ ๆ ถือกำเนิดขึ้นเป็นการต่อยอดจากภูมิปัญญาและประสบการณ์ของบรรพบุรุษ อย่างไรก็ตาม การผสมผสานทางวัฒนธรรม ก็มีทั้งแง่ดีและแง่ไม่ดี สิ่งสำคัญคือ เราต้องเรียนรู้ที่จะเข้าใจเคารพในความแตกต่าง กลั่นกรอง สืบทอด และพัฒนาองค์ความรู้ทางวัฒนธรรม

๓) การกลืนกลายทางวัฒนธรรม ไม่ได้เป็นเพียงการถ่ายทอดวัฒนธรรมภายในสังคมเดียวกัน (การสืบทอดวัฒนธรรมแนวตั้ง) จากคนรุ่นหนึ่งสู่อีกคนรุ่นหนึ่ง ผ่านกระบวนการเรียนรู้ที่พ่อแม่ สอนลูก (enculturation) เท่านั้น แต่ยังรวมถึง การถ่ายทอดวัฒนธรรมระหว่างสังคม (acculturation) ด้วย เมื่อสังคมหนึ่งมีปฏิสัมพันธ์กับอีกสังคมหนึ่ง วัฒนธรรมของทั้งสองฝ่าย จะผสมผสานและปรับเปลี่ยนซึ่งกันและกัน สังคมหนึ่งอาจ ยอมรับ วัฒนธรรมบางส่วนของอีกสังคม ละทิ้ง วัฒนธรรมดั้งเดิมบางส่วน ผสมผสาน วัฒนธรรมใหม่เข้ากับวัฒนธรรมเดิม ปรับเปลี่ยน วิถีชีวิตและความเชื่อให้เข้ากัน ผลลัพธ์ คือ เกิดเป็นวัฒนธรรมใหม่ที่มีเอกลักษณ์เฉพาะตัว การกลืนกลายทางวัฒนธรรม จึงไม่ใช่แค่การสูญเสียเอกลักษณ์ แต่เป็น กระบวนการทางพลวัต ที่สังคมเรียนรู้ ปรับตัว และผสมผสานวัฒนธรรมใหม่เข้ากับวัฒนธรรมเดิม บางครั้ง การกลืนกลายทางวัฒนธรรมอาจถูกมองว่าเป็น การฟ่อนปรน เมื่อสังคมหนึ่งยอมรับและปรับตัวเข้ากับวัฒนธรรมของอีกสังคม เช่น วัฒนธรรมตะวันตกแพร่หลายไปทั่วโลกผ่านสื่อ ผู้คนทั่วโลกเริ่มแต่งกาย

ฟังเพลง ทานอาหาร และใช้ชีวิตแบบตะวันตกมากขึ้น วัฒนธรรมดั้งเดิมบางอย่างเริ่มเลือนหายไป หรือ เมื่อกลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆ อพยพไปตั้งถิ่นฐานในประเทศใหม่ พวกเขาอาจต้องปรับเปลี่ยนภาษา ศาสนา ประเพณี และวิถีชีวิต เพื่อกลมกลืนกับสังคมใหม่ วัฒนธรรมดั้งเดิมบางอย่างอาจถูกเก็บรักษาไว้ แต่บางอย่างก็อาจสูญหายไปตามกาลเวลา การกลืนกลายทางวัฒนธรรม เป็นกระบวนการที่ซับซ้อน มีทั้งผลดีและผลเสีย สิ่งสำคัญคือต้อง เข้าใจ กระบวนการนี้ เรียนรู้จากวัฒนธรรมต่างๆ และ รักษา เอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมของตนเอง พร้อมทั้ง เปิดรับ วัฒนธรรมใหม่ๆ เพื่อสร้างสังคมที่มีความหลากหลาย และอยู่ร่วมกันอย่างสันติ^{๓๗}

วัฒนธรรม คือสิ่งที่หล่อหลอมให้มนุษย์มีเอกลักษณ์เฉพาะตัว สะท้อนให้เห็นถึงวิถีชีวิต ความเชื่อ และค่านิยมที่สั่งสมและสืบทอดกันมายาวนาน วัฒนธรรมเปรียบเสมือนเข็มทิศที่ชี้นำ พฤติกรรม ความต้องการ และความคิดของบุคคล สามารถแบ่งออกเป็นสองประเภทหลัก ดังนี้

๑. วัฒนธรรมพื้นฐาน (Culture) เป็นรากฐานที่กำหนดความต้องการและพฤติกรรมของบุคคล วัฒนธรรมพื้นฐานถูกถ่ายทอดผ่านกลไกทางสังคม เริ่มต้นตั้งแต่เด็กผ่านครอบครัว ชุมชน และสื่อต่างๆ วัฒนธรรมพื้นฐานนี้เองที่หล่อหลอมให้เกิดค่านิยม ความเชื่อ และความต้องการที่แตกต่างกันไปในแต่ละสังคม ตัวอย่างเช่น คุณลุงสม คนไทย ต้องการกระเบื้องมุงหลังคาสำหรับสร้างบ้านใหม่ เพราะวัฒนธรรมไทยคุ้นเคยกับการใช้กระเบื้องมุงหลังคาเป็นวัสดุก่อสร้างหลัก ในขณะที่ นายนิเซา ชาวแอฟริกา อาจไม่เข้าใจประโยชน์ของกระเบื้องมุงหลังคา ว่าสามารถนำไปใช้ให้เกิดประโยชน์ได้อย่างไร เนื่องจากวัฒนธรรมการอยู่อาศัยและวัสดุก่อสร้างในท้องถิ่นอาจแตกต่างกัน เป็นต้น

๑. วัฒนธรรมกลุ่มย่อยหรือชนบทร่วมประเพณี (Subculture) มีรากฐาน มาจากเชื้อชาติ (National Group) เช่น คนไทยเชื้อชาติไทย และคนไทยเชื้อชาติจีน ย่อมมี วัฒนธรรมกลุ่มย่อยที่ต่างกัน ศาสนา (Religious Group) เช่น กลุ่มคนไทยเชื้อชาติไทย ที่นับถือพุทธ ศาสนา และนับถือศาสนาคริสต์ ต่างก็มีวัฒนธรรมกลุ่มย่อยที่ต่างกัน สีผิว (Racial Group) เช่น คนอเมริกันผิวขาวและคนอเมริกันผิวดำ และพื้นที่ทางภูมิศาสตร์ที่แตกต่างกัน (Geographical Areas) เช่น คนทางภาคเหนือตอนบนของประเทศไทย ซึ่งอยู่ที่ราบส่วนมากในการล่องกระทงจะล่องตาม แม่น้ำต่างๆ ในขณะที่คนในจังหวัดแม่ฮ่องสอนที่อยู่บนเขาจะล่องกระทงโดยปล่อยขึ้นบนฟ้า เป็นต้น วัฒนธรรมกลุ่มย่อยจะมีผลทำให้พฤติกรรมของคนในกลุ่มต่างมีข้อปลีกย่อยที่แตกต่างไปจากวัฒนธรรม พื้นฐาน มีผลกระทบถึงการที่บุคคลจะมีพฤติกรรม การซื้อและการบริโภคสินค้าที่แตกต่างกัน ดังนั้นการ ที่

^{๓๗} กระบวนการทางวัฒนธรรม , [ออนไลน์]. แหล่งที่มา : <https://www.baanjomyut.com> [๑๔ พฤษภาคม ๒๕๖๗].

นักการตลาดจะเสนอขายผลิตภัณฑ์ในท้องถิ่นต้องคำนึงว่าเป็นที่ต้องการของคนในท้องถิ่นนั้น ๆ หรือไม่^{๓๔}

๒. วัฒนธรรมกลุ่มย่อย หรือที่รู้จักกันในชื่อ "ชนบทรอบนิยมประเพณี" มีรากฐาน มาจากเชื้อชาติ (Nationality Groups) เช่น เชื้อชาติ ที่มีความแตกต่างกัน คือคนไทยเชื้อชาติไทยและคนไทยเชื้อชาติจีน แม้จะอาศัยอยู่ในประเทศเดียวกัน แต่ก็มีวัฒนธรรมประเพณีที่แตกต่างกัน ประเพณีการแต่งกาย อาหาร ภาษา และเทศกาลต่างๆ ล้วนสะท้อนให้เห็นถึงเอกลักษณ์เฉพาะตัวของแต่ละเชื้อชาติ ศาสนา ซึ่งในประเทศไทย มีประชากรนับถือศาสนาพุทธและศาสนาคริสต์เป็นหลัก ประเพณีทางศาสนา พิธีกรรม และความเชื่อต่างๆ ล้วนส่งผลต่อวิถีชีวิต วัฒนธรรม และค่านิยมของผู้คน สีผิว แยกเช่น ในสังคมอเมริกา คนผิวขาวและคนผิวดำมีประวัติศาสตร์และประสบการณ์ทางสังคมที่แตกต่างกัน สิ่งเหล่านี้หล่อหลอมให้เกิดวัฒนธรรมย่อยที่มีเอกลักษณ์เฉพาะตัว สะท้อนให้เห็นถึงมุมมองและค่านิยมที่แตกต่างกัน และพื้นที่ทางภูมิศาสตร์ที่แตกต่างกัน (Geographical Areas) เช่น ตัวอย่างที่ชัดเจนคือประเพณีลอยกระทงในประเทศไทย ภาคเหนือตอนบนซึ่งเป็นพื้นที่ราบ ผู้คนนิยมลอยกระทงตามแม่น้ำสายต่างๆ ในขณะที่จังหวัดแม่ฮ่องสอนบนพื้นที่ภูเขาสูง ประชาชนจะลอยกระทงโดยปล่อยขึ้นสู่ท้องฟ้า วัฒนธรรมย่อยเหล่านี้สะท้อนให้เห็นถึงวิถีชีวิตและความเชื่อที่ต่างกันไป ส่งผลต่อพฤติกรรม การซื้อและบริโภคสินค้าที่ต่างกันไป ดังนั้นการ ที่นักการตลาดจะเสนอขายผลิตภัณฑ์ในท้องถิ่นต้องคำนึงว่าเป็นที่ต้องการของคนในท้องถิ่นนั้น ๆ หรือไม่

๒.๒.๖ การประยุกต์ใช้

วัฒนธรรม เปรียบเสมือนรากฐานที่หล่อเลี้ยงความมั่นคงของชาติ เป็นดั่งตัวแทนเอกลักษณ์อันล้ำค่าที่บ่งบอกถึงความเป็นชาติของเรา วัฒนธรรมกำหนดรูปแบบของสถาบันต่างๆ ในสังคม สถาบันเหล่านี้เปรียบเสมือนเสาหลักค้ำจุนความมั่นคง ทำหน้าที่ควบคุมสังคมให้เป็นระเบียบเรียบร้อย วัฒนธรรมเปรียบเสมือนเข็มทิศนำทาง ซึ่งนำไปสู่คนในสังคมยึดมั่นในความศรัทธา ความเชื่อ ค่านิยม และบรรทัดฐาน ซึ่งล้วนเป็นรากฐานสำคัญในการกำหนดพฤติกรรมของมนุษย์

อย่างไรก็ตาม วัฒนธรรมมิใช่สิ่งที่หยุดนิ่ง แต่เปลี่ยนแปลงไปตามกาลเวลา สอดคล้องกับบริบทของ

^{๓๔} กิตติศักดิ์ อินทรสาร , “ปัจจัยสังคม วัฒนธรรม และจิตวิทยาที่ส่งผลต่อความคาดหวังในการบริการ ของธุรกิจจัดหาคู่ของประชาชนในเขตกรุงเทพมหานคร”, การค้นคว้าอิสระเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตร บริหารธุรกิจมหาบัณฑิต,

(มหาวิทยาลัยกรุงเทพ, ๒๕๕๗), หน้า ๘-๙.

สังคมและยุคสมัย การเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมเป็นสิ่งที่หลีกเลี่ยงไม่ได้ แต่สิ่งสำคัญคือ การเปลี่ยนแปลงนั้นควรเป็นไปอย่างเหมาะสม สอดคล้องกับค่านิยมและจริยธรรมอันดีงาม เพื่อรักษาไว้ซึ่งรากเหง้าและเอกลักษณ์ของชาติ^{๓๙}

วัฒนธรรม เปรียบเสมือนสายใยที่ร้อยเรียงวิถีชีวิต ความเชื่อ ประเพณี และค่านิยมของมนุษย์เข้าไว้ด้วยกัน ทั้งมิติทาง นามธรรม เช่น ความเชื่อ อุดมการณ์ และค่านิยม และมิติทาง รูปธรรม ที่จับต้องได้ เช่น สถาปัตยกรรม ประติมากรรม และงานหัตถกรรมต่างๆ ภูมิปัญญา วัฒนธรรมอันล้ำค่าเหล่านี้ ล้วนถูกสร้างสรรค์ขึ้นโดยมนุษย์ เพื่อเป็นแนวทางในการดำรงชีวิต หล่อหลอมให้สมาชิกในสังคมอยู่ร่วมกันอย่างกลมกลืน เกิดเป็น สมดุล ทั้งระหว่างมนุษย์ด้วยกันเอง และระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติ ที่สามารถประยุกต์ใช้องค์ความรู้ทางวัฒนธรรมเช่น ประเพณีการไหว้ครู ที่สะท้อนให้เห็นถึงความเคารพต่อผู้ให้ความรู้ ส่งเสริมให้ผู้เรียนใฝ่หาความรู้ งานเทศกาล ที่เป็นการเฉลิมฉลองและสืบสานประเพณีท้องถิ่น กระชับความสัมพันธ์ในชุมชน การแต่งกาย ที่สามารถบ่งบอกถึงเอกลักษณ์ของกลุ่มชน สะท้อนภูมิปัญญาและวิถีชีวิตในท้องถิ่น อีกทั้งอาหารอันเป็นการแสดงออกถึงวัฒนธรรมการกิน สะท้อนถึงภูมิปัญญาในการใช้ทรัพยากรธรรมชาติ เป็นต้น

ดังนั้น วัฒนธรรม เปรียบเสมือนรากเหง้าที่หล่อเลี้ยงให้สังคมมนุษย์ดำรงอยู่ การเรียนรู้เข้าใจ และ สืบสานวัฒนธรรม จึงเป็นสิ่งสำคัญที่จะช่วยให้สังคมอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข เกิดเป็นพลัง ขับเคลื่อนการพัฒนาประเทศโดยการอนุรักษ์ สืบสาน และ พัฒนา วัฒนธรรมให้คงอยู่ เพื่อเป็นมรดกตกทอดอันล้ำค่าสู่รุ่นต่อไป^{๔๐}

๓.๑ แนวคิดเกี่ยวกับความเชื่อท้องถิ่น

๓.๑.๑ ที่มาของแนวคิด

ความเชื่อเป็นธรรมชาติที่เกิดขึ้นกับมนุษย์ และถือเป็นวัฒนธรรมของมนุษย์ทุกอย่างหนึ่งในการดำรงชีวิตของมนุษย์ในสมัยโบราณที่มีความเจริญทางด้านวิชาการน้อย ความเชื่อจึงเกิดจากการเกิดขึ้น และการเปลี่ยนแปลงของธรรมชาติที่มนุษย์เชื่อกันว่าเป็นการบันดาลให้เกิดขึ้นจากอำนาจของเทวดา พระเจ้า หรือภูติผีปีศาจ ดังนั้นเมื่อเกิดปรากฏการณ์ต่างๆขึ้น เช่น ฝนตก พายุพัด พายุผ่า แผ่นดินไหว ภูเขาไฟระเบิด อุทกภัย และวาตภัย ต่างๆขึ้น ล้วนเป็นสิ่งที่มียุทธิพลต่อชีวิตหรือความเป็นอยู่ของมนุษย์ ซึ่งยากที่จะป้องกันหรือแก้ไขได้ด้วยตัวเอง บางอย่างเป็นเหตุการณ์ที่อำนาจ

^{๓๙} พระพิชญ์พล สุวรรณรุโป, “คัมภีร์โบราณนครลำปาง : หลักปฏิบัติและกระบวนการขัดเกลาเชิงวัฒนธรรม”, รายงานวิจัย, (วิทยาลัยสงฆ์นครลำปาง : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๖๒), หน้า ๒๖.

^{๔๐} ประเวศ วะสี, การพัฒนามนุษย์ตามแนวทางมนุษยนิยม, (กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิหมอชาวบ้าน, ๒๕๓๙), หน้า ๑๔.

ประโยชน์ แต่บางเหตุการณ์ก็เป็นอันตรายต่อชีวิตและความเป็นอยู่ของมนุษย์ มนุษย์จึงพยายามยามที่จะคิดหาวิธีการที่จะก่อให้เกิดผลในทางที่ดี และเกิดความสุขให้กับตนเอง เพื่อกระทำต่อสิ่งที่มีอำนาจเหนือธรรมชาติเหล่านั้น ทำให้เกิดเป็นแนวทางปฏิบัติที่เป็นพิธีกรรม หรือศาสนาเกิดขึ้น

ความเชื่อนั้นอาจเกิดขึ้นได้จากหลายปัจจัย เช่น

๑. เกิดจากประสบการณ์ตรง เป็นความเชื่อที่บุคคลได้ประสบมาด้วยตนเองอาจจะด้วยความบังเอิญ เป็น

เรื่องของธรรมชาติ หรือมีผู้ทำให้เกิดขึ้นก็ตาม ทั้งนี้อาจจะเป็นเรื่องจริง หรือไม่เป็นเรื่องจริงก็ได้

๒. เกิดจากการได้รับข่าวสารต่อๆ กันมา หรืออ้างถึงคำโบราณที่ยึดถือกันมาหรือการโฆษณาชวนเชื่อ เป็น

ความเชื่อที่เกิดจากการกล่าวอ้างต่อๆกันมา หรืออ้างถึงกล่าวบอกกล่าวที่เชื่อถือกันมาแต่โบราณและเกิดการยอมรับ หรือผ่านสื่อต่างๆในการโฆษณาชวนเชื่อ ซึ่งสามารถโน้มน้าวให้ผู้ฟังเชื่อถือได้

๓. เกิดจากการที่ได้ปฏิบัติสืบทอดกันมาของคนรุ่นก่อน เป็นความเชื่อที่เกิดจาก พิธีกรรม หรือการปฏิบัติที่ทำ

สืบทอดกันมา อาจถือเป็นเรื่องของวัฒนธรรมและประเพณีทางสังคม ซึ่งสร้างให้เกิดความเชื่อในกลุ่มคนได้ง่าย

๔. เกิดการนึกคิดเอาเองตามความรู้สึกของตน เป็นความเชื่อที่คาดเดาหรือ คิดเอาเอง หรือรู้สึกไปเอง

อาจจะไม่มีข้อมูลใดๆ มาสนับสนุนเลยก็ได้

ความเชื่อของมนุษย์เกิดจากการยอมรับนับถือสิ่งใดสิ่งหนึ่งเพื่อต้องการแสวงหาคำตอบในสิ่งที่ตนไม่รู้ และเมื่อไม่สามารถหาคำตอบได้ก็จะคาดเดาหรือ เปรียบเทียบกับสิ่งที่ตนเคยรู้มาก่อน หรืออาจจะเดาตามที่เคยมีผู้เล่าไว้ก่อนแล้ว ดังนั้นความเชื่อ จึงอาจจะมีเหตุผลเพียงพอต่อการยอมรับหรือไม่ก็ได้ ดังที่พระยาอนุমানราชชน^{๔๑} ได้กล่าวถึงสาเหตุความเชื่อที่พอสรุปได้ว่าเป็นธรรมชาติของมนุษย์ ถ้ายังมีสิ่งใดที่ตนยังไม่รู้ หรือยังไม่เคยปรากฏให้เห็นอย่างชัดเจน เรื่องนั้นย่อมเป็นสิ่งที่อยากรู้ อยากเห็น และเมื่อไม่สามารถที่จะรู้ได้ก็จะใช้วิธีการคาดเดาโดยอาจจะอาศัยการเปรียบเทียบกับสิ่งที่ตนเคยรู้มาก่อน หรือไม่ก็เดาเอาจากเรื่องราวที่เคยมีผู้เล่าไว้ก่อน และถ้าเรื่องนั้นสอดคล้องกับความรู้สึกก็จะตกลงปลงใจเชื่อทันที^{๔๒}

^{๔๑} เสถียร โกเศศ, (พระยาอนุমানราชชน), ประเพณีเนื่องในการเกิดและประเพณีในการตาย, (พระนคร : สมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย, ๒๕๐๕), หน้า ๒๘-๒๙.

^{๔๒} เซาฤทธิ เรื่องปราชญ์, ความเชื่อและประเพณีการทำบุญของชาวมุสลิมในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา, (วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ ปัตตานี, ๒๕๔๙), หน้า ๒๓.

อาจกล่าวได้ว่า สาเหตุของการเกิดความเชื่อขึ้นนั้นมาจากการค้นหาคำตอบในเรื่องที่ยังไม่รู้ และเมื่อมีสิ่งนั้นมาสอดคล้องกับความรู้อีกดั้งเดิมที่เคยมีอยู่ก็จะตกลงใจเชื่อในทันทีนอกจากนี้ความเชื่อของมนุษย์ยังมีสาเหตุมาจากสิ่งอื่นๆ ดังพอจะสรุปสาเหตุของความเชื่อได้ดังนี้^{๔๓}

๑. เกิดจากความกลัว หรือความไม่รู้ของมนุษย์ที่ไม่สามารถหาเหตุผลหรือคำอธิบายใดๆ มาอธิบาย

ปรากฏการณ์ต่างๆ ทางธรรมชาติที่เกิดขึ้นได้ เช่น ทำไมฝนถึงตกหนัก ทำไมฟ้าจึงร้อง และทำไมฟ้าจึงผ่า เป็นต้น จึงทำให้มนุษย์เกิดความกลัวและเชื่อว่าเป็นสิ่งที่ลึกลับ หรือลึกลับที่จะต้องมีการกระทำขึ้น มนุษย์จึงได้สมมุติให้มีเทพเจ้าประจำสิ่งต่างๆ เช่น พระพิรุณ พระพาย พระเพลิง ฯลฯ แล้วได้ทำพิธีบูชาเช่นสรวง เพื่อให้เกิดความเป็นสิริมงคล แต่เมื่อมนุษย์ได้พัฒนาการขึ้น มนุษย์สามารถหาเหตุผลมาอธิบายปรากฏการณ์ต่างๆ ที่เกิดขึ้นได้ ความเชื่อในสิ่งเหล่านั้นจึงเสื่อมคลายลง

๑. เกิดจากการที่มนุษย์พัฒนาตนเองและสังคมจนถึงจุดหนึ่ง ความต้องการพื้นฐานในการดำรงชีวิตไม่

เพียงพอต่อความปรารถนาอันสูงสุดของพวกเขาอีกต่อไป มนุษย์เริ่มโยกย้ายสังคมที่สงบสุข ไร้ความวุ่นวาย เต็มไปด้วยความเป็นระเบียบเรียบร้อย จากความปรารถนานี้ มนุษย์จึงเริ่ม สร้างความเชื่อเหล่านี้ที่เปรียบเสมือนบันไดที่มนุษย์สร้างขึ้นเพื่อนำพาตนเองและสังคมไปสู่จุดหมายปลายทางที่ใฝ่ฝัน นั่นคือ

- ๑.๑ ความเชื่อที่ต้องการสร้างความเป็นระเบียบเรียบร้อย เช่นฉีรดต้นไม้ใหญ่ รุกข์เทวดา จะโกรธ ทั้งนี้

เพื่อต้องการให้ชัษถ่ายเป็นที่เป็นทางได้อย่างถูกต้อง ถ้าหิวผมตอนกลางคืนผีจะมา ทั้งนี้เพื่อไม่ให้ไปเที่ยวกลางคืน เป็นต้น

- ๑.๒ ความเชื่อที่ต้องการให้คนมีมารยาท มีความละเอียดรอบคอบ เช่น ตำครกแตกจะไม่ได้แต่งงาน ถอด

ผ้าถุงเป็นวงทิ้งไว้เป็นเสนียด เป็นต้น

- ๑.๓ ความเชื่อที่ต้องการให้มีสุขภาพอนามัยและความปลอดภัย เช่น ไม่ให้พาเด็กที่ฟันยังไม่งอกเข้าใต้ถุน

บ้าน เดี่ยวฟันจะไม่งอก ห้ามปลุกมะพร้าวใกล้บ้านเชื่อว่าเป็นอัมภมกล คนท้องห้ามอาบน้ำเวลากลางคืน จะแผดน้ำ เป็นต้น

- ๑.๔ ความเชื่อที่ต้องการผลทางจิตใจ เช่น นุ่งผ้าใหม่วันจันทร์มีเสน่ห์ จะทำการมงคลใดๆ ให้ดูฤกษ์ดูยาม

ให้นุ่งผ้าตามวันจะเป็นมงคล เป็นต้น

^{๔๓} ขนิษฐา จิตชินะกุล, **คติชนวิทยา**, (กรุงเทพมหานคร: โอเดียนสโตร์, ๒๕๔๕), หน้า ๓๔.

๑.๕ ความเชื่อที่ต้องการผลอื่นๆ เช่น หวงน้ำทองมาน ไม่เคาะหัว เพราะเมื่อแก่หัวจะสั้นเหมือนแมว ต้นไม้ออกผลห้ามชี้เพราะผลจะเน่า เป็นต้น

ความเชื่อ คือ การยอมรับอันเกิดอยู่ในจิตสำนึกของมนุษย์ต่อพลังอำนาจเหนือธรรมชาติที่เป็นผลดีหรือผลร้ายต่อมนุษย์นั้นๆ หรือสังคมมนุษย์นั้นๆ แม้ว่าพลังอำนาจเหนือธรรมชาติเหล่านั้นไม่สามารถที่จะพิสูจน์ได้ว่าเป็นความจริง แต่มนุษย์ในสังคมหนึ่งยอมรับและให้ความเคารพเกรงกลัวสิ่งเหล่านี้เรียกว่าความเชื่อ ฉะนั้นว่าเชื่อจึงมีขอบเขตกว้างขวางมาก ไม่เพียงแต่จะหมายถึงความเชื่อในดวงวิญญาณทั้งหลาย (belief in spiritual beings) ภูตผี คาถาอาคม โชคลาง ไสยเวท ต่างๆ ยังรวมถึงปรากฏการณ์ธรรมชาติที่มนุษย์ยอมรับนับถือ เช่น ต้นไม้ (ต้นโพธิ์ ต้นไทร) ป่าเขา เป็นต้น^{๔๔} อย่างไรก็ตาม ความเชื่อเหล่านี้ ไม่ได้ เป็นเพียง เครื่องมือ ควบคุมสังคมเท่านั้น แต่ยังเป็น พลัง ที่หล่อหลอม จิตใจ ของมนุษย์ ให้พวกเขามี ความหวัง ความหมาย และ แรงบันดาลใจ ในการดำรงชีวิต ที่เกิดขึ้นจาก ความต้องการ ของมนุษย์เอง กลไกแฝงในความเชื่อเหล่านี้ ทำหน้าที่ ควบคุมพฤติกรรม หล่อหลอม จิตใจ และ ชี้นำ สังคมไปสู่ความสงบสุข

๓.๑.๒ ความหมาย

ความเชื่อ หมายถึง เห็นตามด้วย มั่นใจ ไว้วางใจ นับถือ^{๔๕} และในลักษณะคล้ายกันนี้ มานิต มานิตเจริญ กล่าวว่าการเชื่อหมายถึงเห็นด้วยจริง วางใจ ไว้วางใจ มั่นใจ และนับถือ^{๔๖} มนุษย์เปรียบเสมือนสัตว์สังคมที่โอบล้อมไปด้วยความสัมพันธ์และความผูกพัน หนึ่งในพันธะอันลึกซึ้งที่ฝังรากลึกอยู่ในจิตวิญญาณของเราคือ ความเชื่อ

ชีวิตมนุษย์นั้นเต็มไปด้วยสิ่งที่หึง มองเห็น เข้าใจ และพิสูจน์ได้ แต่ยังมีอีกแง่มุมหนึ่งที่อยู่เหนือการรับรู้เหล่านั้น "ความเชื่อ" เปรียบเสมือนเข็มทิศนำทาง หล่อเลี้ยงจิตใจ และปลุกไฟแห่งศรัทธา กระตุ้นให้เราทุ่มเท มุ่งมั่น และก้าวเดินไปสู่จุดหมายปลายทางที่ไฝฝืน พลังแห่งความเชื่อ มอบ ความมั่นใจ ให้เราเผชิญกับอุปสรรค ความสบายใจ ในคราวที่ต้องเผชิญกับอุปสรรค หรือความทุกข์ยากลำบาก และ พลังอันยิ่งใหญ่ ที่ผลักดันให้เราบรรลุเป้าหมายที่ตั้งไว้ แม้บางครั้งอาจเกิดความคาดหวัง ตัวอย่างของพลังแห่งความเชื่อ ปรากฏให้เห็นได้ทั่วไปในชีวิต นักกีฬาที่ทุ่มเทฝึกฝน มุ่งมั่นสู้ชัยชนะ ย่อมอาศัย ความเชื่อ ในศักยภาพของตนเอง นักธุรกิจผู้ริเริ่มก่อตั้งกิจการ ย่อมอาศัย ความเชื่อ ในวิสัยทัศน์และความฝัน ศิลปินผู้สร้างสรรค์ผลงาน ย่อมอาศัย ความเชื่อ ในพลัง

^{๔๔} ธวัช ปุณโณทก, ความเชื่อพื้นบ้านอันสัมพันธ์กับวิถีชีวิตในสังคมอีสานในวัฒนธรรมพื้นบ้าน: คติ ความเชื่อ, (กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๒๘), หน้า ๓๕๐.

^{๔๕} ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๒๕ (ฉบับพิมพ์ครั้งที่ ๕), (กรุงเทพฯ: อักษรเจริญทัศน์, ๒๕๒๕), หน้า ๒๗๘.

^{๔๖} มานิตย์ มานิตเจริญ, พจนานุกรมสมัยใหม่, (กรุงเทพฯ: การพิมพ์พระนคร, ๒๕๑๔), หน้า ๔๕๓.

แห่งจินตนาการ และนักวิทยาศาสตร์ผู้ค้นคว้าหาความรู้ ย่อมอาศัย ความเชื่อ ในพลังแห่งความจริง ความเชื่อ เปรียบเสมือนปีกที่โฉบบินให้มนุษย์ก้าวข้ามขีดจำกัด มุ่งสู่จุดหมายปลายทางที่ใฝ่ฝัน แม้บางครั้งอาจเผชิญกับความท้าทาย แต่ พลังแห่งศรัทธา จะนำพาเราไปสู่จุดหมายปลายทางอย่าง แน่นนอน

ความเชื่อในทางพระพุทธศาสนา เป็นปรัชญาที่มุ่งเน้นไปที่ ความจริงอันประเสริฐ ที่สามารถพิสูจน์ได้ด้วยเหตุผล หลักธรรมคำสอนในพุทธศาสนาไม่ได้อาศัยศรัทธาเพียงอย่างเดียว แต่ สนับสนุนให้ผู้ศึกษาค้นหาคำตอบด้วยตนเอง ผ่านการฝึกฝน ปฏิบัติ และพิจารณาอย่างมีวิจารณญาณ นักวิชาการทางศาสนาหลายท่าน ได้ให้ความหมายและแนวคิดเกี่ยวกับความเป็นเหตุเป็นผลของพุทธ ศาสนาไว้ดังนี้

ความเชื่อในทางพระพุทธศาสนา มีความหมายตรงกับคำว่า “สัทธา” ในภาษาบาลี หรือ “ศรัทธา” ในภาษาสันสกฤต หมายถึง ความเชื่อในสิ่งที่ควรเชื่อ หรือความเชื่อที่ประกอบด้วย เหตุผล ความมั่นใจในความจริง ความดี สิ่งดีงาม และในการทำความดี ซึ่งสอดคล้องกับความหมาย ใน พจนานุกรมพุทธศาสนา ฉบับประมวลศัพท์ ที่รจนาโดยพระธรรมปิฎกให้ความหมายว่า เชื่อในสิ่ง ที่ควรเชื่อ ศรัทธา ในพุทธศาสนานั้น ไม่ได้หมายถึง ความเชื่อ 맹าย หรือ การยอมรับโดยไม่ต้องตั้ง คำถาม แต่เป็น ความเชื่อที่เกิดจากการพิจารณา วิเคราะห์ และเข้าใจ หลักธรรมคำสอนของ พระพุทธเจ้า ในพุทธศาสนามี ๔ ประการ ๑) กัมมสัทธา (เชื่อกรรม) คือ เชื่อว่า กรรม หรือ การ กระทำ ส่งผลต่อ วิบาก หรือ ผลลัพธ์ ๒) วิปากสัทธา (เชื่อผลของกรรม) คือ เชื่อว่า กรรม แต่ละ ประเภท ย่อมมี วิบาก ที่แตกต่างกัน ๓) กัมมัสมกตาสัทธา (เชื่อว่าสัตว์มีกรรมเป็นของตน) คือ เชื่อ ว่า สัตว์ แต่ละตัว มีกรรมเป็นของตน และต้อง รับผลของกรรมนั่นเอง และ ๔) ตถาคตโพธิสัทธา (เชื่อ ปัญญาตรัสรู้ของตถาคต) คือ เชื่อใน ปัญญาตรัสรู้ ของ พระพุทธเจ้า และ คำสอน ของพระองค์^{๔๗}

สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส^{๔๘} ทรงให้ความหมายของสัทธาว่า “ความเชื่อ” และ ทรงให้ความหมายของคำว่า “สัทธาสัมปทา” หมายถึง พร้อมด้วยศรัทธาคือเชื่อสิ่ง ที่ควรเชื่อ เช่น เชื่อว่าทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว เป็นต้นสัญญา

สัญญา สัญญาวิวัฒน์^{๔๙} สัญญา สัญญาวิวัฒน์ ได้ให้คำจำกัดความของ “ความเชื่อ” ว่า หมายถึง ระบบความคิด ที่ฝังแน่นอยู่ในจิตใจมนุษย์ ครอบคลุมทั้ง ความคิด เกี่ยวกับตัวเองและ

^{๔๗} พระธรรมปิฎก (ประยุทธ์ ปยุตโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์, พิมพ์ครั้งที่ ๘, (กรุงเทพมหานคร: มหาคุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๓), หน้า ๓๒๓.

^{๔๘} สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส, นวโกวาท, (กรุงเทพมหานคร: มหามกุฏ ราชวิทยาลัย, ๒๕๑๙), หน้า ๔๕.

^{๔๙} สัญญา สัญญาวิวัฒน์, ทฤษฎีสังคมวิทยา: เนื้อหาและแนวการใช้ประโยชน์เบื้องต้น, พิมพ์ครั้งที่ 9, (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๕) หน้า ๑๔-๑๙.

เรื่องราวต่างๆ รอบตัว มนุษย์สร้างความเชื่อขึ้นมาเพื่อช่วยให้เข้าใจโลกทั้งในแงุ่มที่เป็จริงและเหนือจริง ความเชื่อเหล่านี้ส่งผลต่อ พฤติกรรม ของมนุษย์อย่างมาก ความเชื่อมีทั้งความสำคัญในตนเอง และเป็นความเชื่อ ในฐานะที่เป็นแหล่งที่มาของ ความเข้าใจโลก เข้าใจในจิตวิญญาณ ค่านิยมหรือบรรทัดฐานทางสังคม ที่สามารถช่วยให้มนุษย์ ตีความ เหตุการณ์ต่างๆ เพื่อหาความหมาย ให้กับชีวิต หรือช่วยให้มนุษย์รู้สึก สงบ และมีเป้าหมาย ในการดำรงชีวิต ตามอุดมการณ์ ที่วางไว้ ความเชื่อ นั้นเป็นส่วนสำคัญในชีวิตมนุษย์ ช่วยให้เข้าใจวิถีการดำเนินชีวิตในโลกได้อย่างมีเป้าหมายหรือ หาความหมายในชีวิต กำหนดพฤติกรรม และอยู่ร่วมกันในสังคมได้อย่างมีปกติสุข อย่างไรก็ตาม สิ่งสำคัญคือต้อง **เปิดใจ** เรียนรู้ และ ตั้งคำถาม กับความเชื่อของตัวเองอยู่เสมอ เพื่อพัฒนาความคิด เข้าใจโลก และอยู่ร่วมกับผู้อื่นอย่างสันติ

ดลมนรรัจ บากา^{๕๐} เสนอแงคิดนำสนใจเกี่ยวเกี่ยวกับความเชื่อในศาสนาพุทธ ว่า "ความเชื่อทางศาสนาเป็นฐานเบื้องต้นของการปฏิบัติธรรม" แต่พุทธศาสนาไม่ได้ต้องการ "ความเชื่อแบบมมาย" ที่นำไปสู่ความหลงผิดและผิดทาง ความเชื่อที่ถูกต้อง ในพุทธศาสนาควรประกอบด้วย "ปัญญา" เป็นรากฐาน ผู้เชื่อต้องมี เหตุผลและ วิจารณ์ญาณของ ตนเอง คิดวิเคราะห์ อย่างถี่ถ้วน จนเข้าใจแจ่มแจ้ง จึงค่อย เชื่อ พุทธศาสนา มุ่งเน้น การ พัฒนาปัญญา ผ่าน การศึกษา การตรองวิเคราะห์ และ การปฏิบัติธรรม ความเชื่อ ในศาสนาพุทธ จึงไม่ใช่แค่ การรับรู้ รับหรือ การจดจำ แต่เป็น ความเข้าใจอย่างลึกซึ้ง ที่เกิดจาก ปัญญา ดังนั้น การศึกษาหลักธรรมอย่างจริงจัง ฝึกฝนสติปัญญา และ ปฏิบัติธรรมอย่างสม่ำเสมอ จึงเป็นหนทางสู่ ความหลุดพ้น แท้จริง พ้นจากกิเลสตัณหา และความทุกข์ได้อย่างถาวร

ความเชื่อ จึงเป็นองค์ประกอบสำคัญส่วนหนึ่งของ วัฒนธรรม มนุษย์โดยทั่วไปมีความต้องการพื้นฐานในการแสวงหาความปลอดภัยทั้งทางร่างกายและจิตใจ มาตั้งแต่ยุคดึกดำบรรพ์ ความเชื่อต่าง ๆ จึงมักถูกถ่ายทอดผ่านคำบอกเล่าของบรรพบุรุษ ว่ามี พลังอำนาจลึกลับ ที่จะช่วยปกป้องคุ้มครองพวกเขา พลังอำนาจลึกลับ เหล่านี้ อาจจะปรากฏในรูปแบบของ เทพเจ้า ภูตผี ปีศาจ หรือ วิญญาณ ขึ้นอยู่กับความเชื่อและประสบการณ์ของแต่ละสังคม วัฒนธรรม^{๕๑} ความเชื่อเหล่านี้ นำไปสู่การก่อกำเนิด พิธีกรรม ประเพณี และ ธรรมเนียมปฏิบัติ ต่าง ๆ ที่มุ่งหวังเพื่อเอาใจ พลังอำนาจลึกลับ เหล่านี้ ตัวอย่าง ของความเชื่อและพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับความต้องการความปลอดภัย ได้แก่ การบูชาเทพเจ้า เพื่อขอความคุ้มครองจากภัยอันตราย การเซ่นไหว้บรรพบุรุษ เพื่อ

^{๕๐} ดลมนรรัจ บากา, การศึกษาวิเคราะห์เปรียบเทียบความเชื่อทางศาสนาและผลกระทบที่มีต่อระบบ สังคม เศรษฐกิจ และแนวทางการดำเนินชีวิตของชาวพุทธและชาวมุสลิมใน ขนบท : ศึกษาเฉพาะกรณีอำเภอสุโขทัย จังหวัดนราธิวาส, (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๓๗), หน้า ๗.

^{๕๑} วิทย์ พิณคันเงิน, ความเป็นมาของมนุษยชาติ, (กรุงเทพมหานคร : โอเดียนสโตร์, ๒๕๑๕), หน้า ๓๘๗-๔๐๓.

แสดงความเคารพและขอพร การทำเครื่องรางของขลัง เพื่อเสริมโชคกลาง ป้องกันภัย การทำนายทายทัก เพื่อคาดการณ์อนาคตและเตรียมรับมือกับเหตุการณ์ร้าย เป็นต้น

อนึ่ง พจนานุกรมศัพท์สังคมวิทยา อังกฤษ-ไทย^{๕๒} ให้ความหมายเกี่ยวกับความเชื่อไว้ ๒ นัยด้วยกันคือ

๑. การยอมรับข้อเสนอข้อใดข้อหนึ่งได้ว่าเป็นจริง การยอมรับเช่นนี้โดยสารถะสำคัญแล้วเป็นการรับเชิงพุทธิปัญญา แม้ว่าจะมีอารมณ์สะท้อนใจเข้ามาประกอบกระทำโดยสมัครใจของบุคคลนั้น

ความเชื่อ อาจจะมีพื้นฐานจากหลักฐานข้อเท็จจริงที่เชื่อได้หรือมีพื้นฐานจากความเดียดฉันท์จากการนี้รู้เอาจเอง หรือจากลักษณะที่ทำให้เกิดความเข้าใจไขว่เขวก็ได้เพราะฉะนั้น ความเชื่อจึงมิได้ขึ้นอยู่กับความจริงเชิงวัตถุวิสัยในเนื้อหาความเชื่อแปลกวิตถารก็ได้ คนเราอาจกระทำอย่างแข็งขันจริงจัง หรืออย่างบ้ำคลั่งด้วยความเชื่อที่ผิดได้เท่ากับที่ทำด้วยความเชื่อเสมอ แต่สติปัญญาเองนั้นอาจใช้มาทดสอบความเชื่อและตรวจสอบความสมบูรณ์ถูกต้องพื้นฐานความเชื่อ นั้นได้

๒. การยอมรับข้อเสนอข้อใดข้อหนึ่งว่า เป็นจริงโดยที่ยังมิได้พิสูจน์ได้ด้วยวิธีการของวิทยาศาสตร์จากคำจำกัดความต่างๆ พอสรุปได้ว่า ความเชื่อ เปรียบเสมือนเข็มทิศที่ชี้นำการดำรงชีวิตของมนุษย์ เป็นระบบความคิดและการยอมรับในสิ่งต่างๆ ว่าเป็นจริง มีอยู่จริง และส่งผลต่อชีวิต โดยไม่จำเป็นต้องพิสูจน์ด้วยเหตุผล แต่มักฝังรากลึกในวัฒนธรรม ประเพณี และค่านิยมของกลุ่มชน แก่นแท้ของความเชื่อ อยู่ที่ การยอมรับในด้าน บุคคลโดยยอมรับและเชื่อมั่นในสิ่งต่างๆ โดยไม่ต้องมีหลักฐานทางวิทยาศาสตร์หรือเหตุผลมายืนยัน ความจริงคือสิ่งที่ บุคคลเชื่อว่าสิ่งนั้นมีอยู่จริง แม้จะมองไม่เห็นหรือสัมผัสไม่ได้ อิทธิพล เชื่อว่าสิ่งนั้นส่งผลต่อชีวิต นำมาซึ่งโชคกลาง ความสุข ตัวอย่างของความเชื่อ เช่น ความเชื่อทางศาสนา โดยการยึดมั่นในศาสนา พิธีกรรม และหลักคำสอนต่างๆ ความเชื่อทางไสยศาสตร์โดย การยึดถือในคาถา อาคม ของขลัง และอิทธิพลเหนือธรรมชาติ ความเชื่อทางโหราศาสตร์ โดย เชื่อในอิทธิพลของดวงดาวและตำแหน่งของดาวเคราะห์ต่อชีวิต หรือมีความเชื่อทางค่านิยมโดยการยึดถือในประเพณี วัฒนธรรม และบรรทัดฐานทางสังคม เป็นต้น ท้ายที่สุดแล้วความเชื่อเป็นพลังขับเคลื่อนชีวิตที่ทรงพลัง การเข้าใจ บริหารจัดการ และใช้ประโยชน์จากความเชื่ออย่างชาญฉลาด จะช่วยให้มนุษย์ดำรงชีวิตอย่างมีความสุขและสมดุล

๓. ความเชื่อนั้นมีบทบาทสำคัญในสังคมมนุษย์ เพราะช่วยสร้างความมั่นคงทางจิตใจทำให้มนุษย์รู้สึกปลอดภัยและมีพลังที่จะต้องเผชิญกับปัญหาหรืออุปสรรคต่างๆ ได้ ช่วยเสริมสร้างความสามัคคี เช่นงาน พิธีกรรมและประเพณีที่เกี่ยวข้องกับความเชื่อ ที่สามารถเชื่อมโยงสมาชิกในสังคมให้เป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกัน อีกทั้ง ช่วยควบคุมพฤติกรรมโดยอาจมีการวางกฎเกณฑ์และข้อห้ามที่

^{๕๒} ราชบัณฑิตยสถาน,พจนานุกรมศัพท์สังคมวิทยา อังกฤษ-ไทย, (กรุงเทพฯ: ราชบัณฑิตยสถาน, ๒๕๒๔), หน้า ๔๒.

เกี่ยวข้องกับความเชื่อนำมาช่วยควบคุมพฤติกรรมของสมาชิกในสังคมให้มีแนวทางการปฏิบัติในการอยู่ในสังคมได้อย่างมีระเบียบ เป็นต้น อย่างไรก็ตาม ความเชื่อ บางประเภท อาจจะขัดต่อหลักเหตุผล หรือสร้างผลเสียต่อสังคม ดังนั้น การวิเคราะห์ และ ตั้งคำถาม กับความเชื่ออย่างมีวิจารณญาณ จึงเป็นสิ่งสำคัญ เพื่อให้มนุษย์สามารถ เลือก ยึดถือปฏิบัติ ในสิ่งที่ เป็นประโยชน์ต่อตนเองและสังคมได้อย่างเหมาะสม

๓.๑.๓ หลักการสำคัญความเชื่อ

ความเชื่อเป็นธรรมชาติที่เกิดขึ้นกับมนุษย์ และถือว่าเป็นวัฒนธรรมของมนุษย์อย่างหนึ่ง การดำรงชีวิตของมนุษย์ในสมัย โบราณที่มีความเจริญทางด้านวิชาการน้อย ความเชื่อจึงเกิดจากการเกิดขึ้น และการเปลี่ยนแปลงของธรรมชาติที่มนุษย์เชื่อว่า เป็นการบันดาลให้เกิดขึ้นจากอำนาจของ เทวดา พระเจ้า หรือภูตผีปีศาจ ดังนั้นเมื่อเกิดปรากฏการณ์ต่างๆ ขึ้น เช่น ฝนตก พายุพัด ไฟไหม้ แผ่นดินไหว ภูเขาไฟระเบิด อุทกภัย และวาทภัย ต่างๆ ขึ้นล้วนเป็นสิ่งที่มื่ออิทธิพลต่อชีวิตหรือความเป็นอยู่ของมนุษย์ ซึ่ง ยากที่จะป้องกันหรือแก้ไขได้ด้วยตัวเองบางอย่างเป็นเหตุการณ์ที่อำนาจ ประโยชน์ แต่บางเหตุการณ์ก็เป็นอันตรายต่อชีวิตและ ความเป็นอยู่ของมนุษย์ มนุษย์จึงพยายามที่จะ คิดหาวิธีการที่จะก่อให้เกิดผลในทางที่ดี และเกิดความสุขให้กับตนเองเพื่อกระทำ ต่อสิ่งที่มื่ออำนาจเหนือธรรมชาติเหล่านั้นทำให้เกิดเป็นแนวทางปฏิบัติที่เป็นพิธีกรรม หรือศาสนาเกิดขึ้น

สังคมไทยโดยเฉพาะภาคเหนือหรือล้านนามีความเชื่อดั้งเดิมที่หลากหลาย สะท้อนให้เห็นถึงรากเหง้าทางวัฒนธรรมและประวัติศาสตร์อันยาวนาน ความเชื่อเหล่านี้มีบทบาทสำคัญในการ กำหนดวิถีชีวิต ประเพณี และค่านิยมของผู้คน อย่างไรก็ตาม ด้วยกระบวนการทางสังคมและ วัฒนธรรม ความเชื่อดั้งเดิมเหล่านี้ได้เผชิญกับการเปลี่ยนแปลง ปรับรับ และผสมผสานกับอิทธิพลจาก ภายนอก ซึ่งในอดีต ผู้คนในล้านนามีความเชื่อในสิ่งเหนือธรรมชาติ เช่น ผีสงฆ์เทวดา ความเชื่อเหล่านี้ สืบทอดกันมายาวนาน ผ่านเรื่องเล่าตำนาน พิธีกรรม และประเพณี สะท้อนให้เห็นถึงความสัมพันธ์ ของมนุษย์กับธรรมชาติ ความเชื่อเหล่านี้มีบทบาทสำคัญในการอธิบายปรากฏการณ์ต่างๆ ควบคุม พฤติกรรม และสร้างความมั่นคงทางจิตใจ ที่ส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในสภาพสังคม ดังที่ ศาสตราจารย์พระยาอนุมานราชธน ได้กล่าวไว้ในหนังสือเรื่อง "วัฒนธรรมและประเพณีต่างๆ ของ ไทย" ว่ามี ๔ ประการ ดังนี้

๑. ความเชื่อเรื่องผีสงฆ์เทวดา เป็นความเชื่อที่ฝังรากลึกในสังคมไทย สะท้อนให้เห็นถึง ปรากฏการณ์ทางศาสนาที่แพร่หลายในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ คตินิยมเหล่านี้ไม่ได้ถูกจำกัด อยู่แค่เรื่องราวเล่าขาน แต่ยังแทรกซึมอยู่ในแง่มุมต่างๆ ของชีวิต อิทธิพลของคตินิยมเหล่านี้ยังคง ปรากฏให้เห็นทั้งในแง่ของความเชื่อและกฎหมาย แม้ว่าสังคมไทยจะเปลี่ยนแปลงไปมาก แต่ความเชื่อ เหล่านี้ยังคงมีบทบาทสำคัญในชีวิตผู้คน

๒. การนับถือผีบรรพบุรุษ นี้เกี่ยวข้องกับโดยตรงกับระเบียบประเพณีของครอบครัว โดยเฉพาะเรื่องการแต่งงาน จะต้องมีการบูชาบรรพบุรุษเป็นอันดับแรก ระเบียบระบบต่างๆ ที่เกิดจากการนับถือผีบางเทวดา บรรพบุรุษนี้เป็นพื้นฐาน โดยตรงของสิ่งที่เรียกว่า “จารีต” หรือ “จารีตประเพณีในสังคม” ซึ่งเป็นพื้นฐานของกฎหมายดั้งเดิมของไทย เช่น กฎหมาย มังรายศาสตร์ กฎหมายต่างๆ ในประชุมกฎหมายตราสามดวง

๓. ความเชื่อเกี่ยวกับเรื่องข้าว สังคมไทยเป็นสังคมเกษตร มีเรื่องการเพาะปลูก โดยเฉพาะเรื่องการปลูกข้าวเป็นเรื่องสำคัญ ประเพณีที่เนื่องด้วยข้าว มีตั้งแต่การเริ่มไถนา มีพิธีของหลวงเป็นปฐมเรียกว่า “พระราชพิธีจรดพระนังคัลแรกนาขวัญ” เมื่อข้าวตั้งท้องมีพิธีทำขวัญข้าว มีการบูชาแม่โพสพ ซึ่งเป็นเทพีแห่งข้าว ประเพณีสืบเนื่องด้วยข้าว เช่น การรวมกันทำฝายทำนบการลงแขก คือการรวมแรงกันไปช่วยเกี่ยวข้าว การละเล่นต่างๆ อันเนื่องด้วยข้าว เช่น เพลงเกี่ยวข้าว การทำบุญเมื่อเก็บเกี่ยวผลผลิตได้ เช่น บุญข้าวกระยาสารท เป็นต้น

๔. ความเชื่อเรื่องโลกจักรวาล และกำเนิดคนและสัตว์ คนไทยมีตำนานเล่าเรื่องกำเนิดโลกจักรวาล และการสร้างคน สัตว์ อยู่หลายสำนวน สรุปเป็นนัยสำคัญ ๓ อย่าง ตำนานกลุ่มแรกมีจุดสำคัญอยู่ที่แกน หรือผีฟ้า กล่าวไว้ว่า แกน เป็นผู้สร้างทุกสิ่งทุกอย่าง เป็นผู้วางกฎระเบียบ และควบคุมดูแลให้มนุษย์อยู่ในระบบ และลงโทษเมื่อมนุษย์ประพฤติผิด

ดังนั้น สังคมไทยเข้าใจหลักกรรมเรื่องกรรมคลาดเคลื่อนจากหลักคำสอนในพระพุทธศาสนาแล้วยังได้นำความเชื่อเรื่องกรรมในศาสนาอื่น มาปะปนจนเข้าใจว่า เป็นหลักคำสอนในทางพระพุทธศาสนา ความเชื่อที่ผิดหลักกรรมในทางพระพุทธศาสนานั้นพระพุทธเจ้าได้ตรัสไว้ในติตถสูตรว่าบุคคลจะได้สุข หรือทุกข์เป็นเพราะสาเหตุจากกรรมที่ทำไว้ในชาติก่อนทั้งสิ้นเป็นเหตุ เรียกว่า ปุพเพตเหตุวาท๑ บุคคลจะได้รับสุขหรือทุกข์ เป็นเพราะสาเหตุจากเนรมิตของพระเป็นเจ้าของเจ้าผู้ยิ่งใหญ่เรียกว่า อีสสรนิมมานเหตุวาท๑ บุคคลจะได้รับสุขหรือทุกข์ไม่ได้มีสาเหตุมาจากปัจจัยใดๆ ทั้งสิ้นเรียกว่า อเหตุปัจจัยวาท๑^{๕๓}

พระพุทธองค์ได้ตรัสถึงผลของความเชื่อดังกล่าวทำให้สัตว์เร่ร่อนไปเกิดไม่มีที่สิ้นสุด และเป็นความเชื่อที่จัดอยู่ในหลักอกิริยวาทะ หมายถึง การกระทำทุกอย่างไม่มีผล ทำดีไม่ได้ดี ทำชั่วไม่ได้ชั่ว ความเชื่อดังกล่าวเป็นการปฏิเสธหลักกรรมเรื่องกรรมในทางพระพุทธศาสนา เพราะพระพุทธศาสนาสอนให้เชื่อว่าสุขทุกข์ทั้งปวง เกิดขึ้นเพราะกรรม คือการกระทำอันประกอบด้วยเจตนาไม่ได้ความหมายว่าเกิดขึ้นเพราะกรรมเก่าทั้งหมด ไม่ใช่เกิดเพราะพระผู้เป็นเจ้าบันดาล และไม่ได้เกิดขึ้นลอยๆ โดยไม่มีเหตุและปัจจัยการเชื่อตามลัทธิทั้ง 3 จะทำให้เป็นผู้ที่ขาดฉันทะ และความ

^{๕๓} อ.ต.ก. (ไทย) ๒๐/๒๖/ ๒๓๘.

เพียร^{๕๔} เมื่อผสมผสานกับความเชื่อเรื่องกรรมและการให้ผลของกรรมในพระพุทธศาสนาที่คลาดเคลื่อนไปจากหลักธรรมว่า กรรมดีให้ผลเป็นลาภ ยศ สรรเสริญ อันเป็นรูปธรรมที่จับต้องได้และประกอบด้วยสังคมยกย่องคนดีคือ คนที่ร่ำรวยมีเกียรติ และชื่อเสียง ทำให้เกิดความแสวงหาสิ่งเหล่านี้ด้วยการทำทุกวิถีทางที่ให้ได้มา การเข้าใจและเชื่อเรื่องกรรมที่ผิดไปจากคำสอนในพระพุทธศาสนานั้นในขั้นแรก มีผลต่อตนเองเป็นอย่างมาก เพราะผู้ที่เชื่อแบบผิดๆ จะมีการกระทำที่ไม่เกรงกลัว และละอายต่อบาปส่งผลทำให้ต้องทุกข์ทรมาน เวียนว่ายตายเกิดอยู่ในสังสารวัฏไม่รู้จบสิ้นในขั้นต่อไป การกระทำที่ไม่เกรงกลัวและละอายต่อบาปจะส่งผลกระทบสังคมโดยตรงทำให้เกิดปัญหาสังคมนานัปการ

ความเชื่อของชาวพุทธในสังคมไทย

หลักคำสอนทางพระพุทธศาสนาซึ่งถือว่า การพัฒนาศักยภาพของมนุษย์เป็นทางที่จะพึงทำได้ด้วยความสามารถของตน พระพุทธองค์ทรงสอนให้มนุษย์ใช้ศรัทธาที่ประกอบด้วยปัญญาเป็นเครื่องกำกับ ความเชื่อโดยยึดหลักกาลามสูตรที่พระพุทธเจ้าทรงให้ใช้เหตุผลพิจารณาในสิ่งต่างๆ ว่าสมควรเพียงใดที่จะเชื่อได้และให้เชื่อเรื่องกรรมเป็นสำคัญและพึงพระรัตนตรัยดีที่สุดในขณะที่สมบูรณ์ สุขสำราญได้จัดให้ความเชื่อทางพระพุทธศาสนาของประชาชนในสังคมแบบชาวบ้านเป็นความเชื่อ ในหลักคำสอนของพระพุทธศาสนาผสมผสานกับลัทธิพราหมณ์ และความเชื่อในเรื่องไสยศาสตร์หรือผีสิงเทวดา (วิญญาณนิยม)^{๕๕} ซึ่งประชาชนไม่สามารถแยกออกได้ว่า ส่วนใดเป็นคำสอนมาจากพระพุทธศาสนาจริง และส่วนใดที่เป็นความเชื่อในเรื่องผีสิง เทวดา อันเป็นความเชื่อเดิมรวมไปถึงการเช่นไหว้บรรพบุรุษ และการเข้าทรง ด้วยความเชื่อในการเข้าทรง และร่างทรงของชาวบ้าน จึงนำไปสู่ความเชื่อทางพิธีกรรมและบทบาทของตนเองต่อสังคมของร่างทรงด้วยและสาเหตุที่ทำให้ประชาชนมีความเชื่อเรื่องการเข้าทรงและร่างทรง มี ๙ ประการดังนี้

๑. ความกลัวทางกายและใจ
๒. ความต้องการทางกายและใจ
๓. ความเชื่อทางไสยศาสตร์
๔. ปัญหาทางด้านสังคมและเศรษฐกิจ
๕. ความล้มเหลวทางการศึกษาวิทยาศาสตร์
๖. ความล้มเหลวทางการเผยแพร่พุทธธรรมที่ถูกต้องแก่ประชาชน

^{๕๔} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต), **เชื่อกกรรมรู้กรรมแก้กรรม**, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร: สหธรรมิกจำกัด, ๒๕๔๕), หน้า ๑๗.

^{๕๕} จานงค์ อติวัฒน์สิทธิ์ และคณะ, **สังคมวิทยา**, พิมพ์ครั้งที่ ๘, (กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๔๐), หน้า ๒๑.

๗. ศาสนาไม่อาจเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวทางใจของประชาชนได้มากพอเพียง
๘. ช่วยแก้ปัญหาบางส่วนของมนุษย์
๙. พระภิกษุสงฆ์และนักจิตวิทยามีจำนวนน้อย ไม่เพียงพอกับความต้องการของประชาชนเมื่อสังคมขาว

พุทธมีระบบความเชื่อทางศาสนาพราหมณ์ และไสยศาสตร์เป็นส่วนประกอบที่มีประโยชน์ต่อ สังคม ทั้งในระดับจิตใจของแต่ละบุคคล และในระดับชุมชน ซึ่งความเชื่อในไสยศาสตร์จะสามารถตอบสนอง ความต้องการทางจิตใจของประชาชนได้ในระดับสังคม ความเชื่อทางศาสนาพราหมณ์และไสยศาสตร์ ซึ่งเน้นทางด้านพิธีกรรมมากมีบทบาทในการรวมคนในชุมชนให้มาประกอบพิธีกรรมร่วมกัน สร้าง ความดี และทำให้เกิดความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันได้ ไสยศาสตร์เป็นความเชื่อเกี่ยวกับสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ต่างๆ เช่น ผีसाง เทวดา และสิ่งที่มีอำนาจเหนือธรรมชาติ การติดต่อกับสิ่งที่มีอำนาจเหนือธรรมชาติ ทำได้โดยพิธีกรรมทางไสยศาสตร์ เช่น การใช้เวทมนต์คาถาโดยมีผู้ประกอบพิธีกรรม คือหมอผี คนทรงหรือเจ้า แล้วแต่กรณีซึ่งเน้นพิธีกรรมและพยายามดำเนินการเพื่อให้เป็นไปตามวัตถุประสงค์ บางอย่างเป็นส่วนบุคคลอันเป็นข้อแตกต่างจากศาสนา^{๕๖}

๓.๑.๔ ประเภทของความเชื่อ

ความเชื่อของมนุษย์ หมายถึง การยอมรับสิ่งใดสิ่งหนึ่ง โดยไม่ต้องมีหลักฐานหรือเหตุผล มาพิสูจน์ มักเกิดจากประสบการณ์ส่วนตัว การสืบทอดทางวัฒนธรรม หรือความศรัทธา ดังนั้น ความเชื่อของมนุษย์มีหลากหลายรูปแบบ ขึ้นอยู่กับบริบททางวัฒนธรรม สังคม และประสบการณ์ส่วนตัว ของแต่ละบุคคล ตัวอย่างของความเชื่อของมนุษย์ เช่น ความเชื่อทางศาสนา คือ เชื่อในสิ่งศักดิ์สิทธิ์ เทวดา พระเจ้า หรือสิ่งเหนือธรรมชาติ ความเชื่อทางไสยศาสตร์ หมายถึง เชื่อในเรื่องเกี่ยวกับ คาถาอาคม เครื่องรางของขลัง ความเชื่อทางโหราศาสตร์คือ เชื่อในฤกษ์ยาม ดวงดาว การโคจรของ ดาวเคราะห์ความเชื่อทางประเพณี คือ เชื่อในธรรมเนียมปฏิบัติ พิธีกรรม ประเพณีท้องถิ่น หรือ ความเชื่อส่วนตัว ในสิ่งที่ตนเองเคยเห็น เคยได้ยิน หรือเคยสัมผัสเป็นต้น

ความเชื่อของมนุษย์มีอยู่มากมาย แต่ละภูมิภาคอาจมีส่วนที่คล้ายคลึงกันและแตกต่างกันไปบ้าง อย่างไรก็ตาม เราสามารถแบ่งออกได้เป็น ๒ ประเภทใหญ่ๆ คือ

๑. ความเชื่อทั่วไป หรือความเชื่อธรรมดา (beliefs) ซึ่งคนส่วนใหญ่จะมีอยู่ สามารถแบ่งย่อยออกไปได้ดังนี้

๑.๑ ความเชื่อปรากฏการณ์ธรรมชาติ ได้จากการที่มนุษย์ในสมัยแรกๆ อาศัยธรรมชาติ เป็นอยู่ เมื่อฝนตก ฟ่ำร้อง ก็กลัว บางทีเกิดฟ้าผ่าลงมาตนได้รับอันตรายก็เข้าใจว่าธรรมชาติลงโทษ

^{๕๖} อมรา พงศาพิชญ์, วัฒนธรรมศาสนาและชาติพันธุ์ : วิเคราะห์สังคมไทยแนวมานุษยวิทยา, พิมพ์ครั้งที่ ๕, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์แห่งมหาจุฬาลงกรณมหาวิทาลัย, ๒๕๔๑), หน้า ๓๖-๔๐.

เพราะพระเจ้าพิโรธ เมื่อน้ำท่วมใหญ่หรือฝนแล้ง ก็ว่าพระเจ้าลงโทษจึงหาวิธีกราบไหว้อ้อนวอนมิให้ท่านลงโทษ เป็นต้น

๑.๒ ความเชื่อเกี่ยวกับยากกลางบ้าน ความเชื่อในเรื่องนี้เกิดขึ้นเมื่อมนุษย์เจ็บป่วย ไม่สามารถประกอบอาชีพ ก็หาอายุยานั้นเป็นสมุนไพรรักษาหายบ้างไม่หายบ้าง เพราะยาออกฤทธิ์ช้า เช่น คนปากเป็นนกระจอกก็เอาเปลือกแคมาเคี้ยว เป็นตาแดงให้เคี้ยวกระเทียมเป่าที่ตา เป็นต้น

๑.๓ ความเชื่อเกี่ยวกับฤกษ์ยาม นิमित ผืน การประกอบพิธีต่างๆ ถือว่าเป็นสิ่งสำคัญเพื่อเป็นสิริมงคลแก่ตัวเองต่อไปข้างหน้า เช่น ขึ้นบ้านใหม่ก็หาฤกษ์ยาม จะเดินทางไกลไปค้าขายก็หาฤกษ์ยาม ออกเดินทางทิศใดจึงจะดี ส่วนความฝันหรือนิมิตนั้น เชื่อกันว่ามีส่วนของความจริง ทำให้บางคนถือเอามาเป็นภาระในการกระทำต่างๆ ถ้าฝันดีก็หวังว่าจะโชคดีมีความสุข หากฝันร้ายก็จะหาวิธีปิดเป่าโดยแก้ฝันตามแม่น้ำบ้าง ทางสี่แพร่งบ้าง เป็นต้น

๑.๔ ความเชื่อเกี่ยวกับลักษณะของคนและสัตว์ มนุษย์ได้คลุกคลีอยู่ด้วยกันเป็นเวลานาน ย่อมจะนำเอาลักษณะที่ดีด้วยของกันและกันมาพิจารณา แล้วสรุปเอาน่าจะเป็นอย่างนี้น่าจะเป็นอย่างนั้น แล้วบอกเล่าสืบต่อกันมา เช่น บอกว่าคนที่หน้ากร้อ คอสั้น ห้ามคบ หรือหญิงที่เดินกางแขนเหมือนชาย เป็นสตรีโทษ ห้ามแต่งงานด้วย กรณีเกี่ยวกับสัตว์ เช่น ควายที่จะนำมาใช้งานต้องดูขวัญว่าที่ตัวมีขวัญ ถ้ามีไม่ครบตามลักษณะที่กำหนดถือว่าไม่ดี เป็นต้น

๑.๕ ความเชื่ออันเนื่องมาแต่ศาสนา แต่ละศาสนาสอนให้คนเชื่อด้วยวิธีต่างๆ กัน แต่จุดหมายปลายทางคือความสุขในชีวิตเช่นเดียวกัน เช่น ศาสนาคริสต์ สอนให้รักเพื่อนมนุษย์ ผู้กระทำผิดมีการสารภาพบาปต่อพระเจ้าจะหมดบาปได้ ศาสนาพุทธสอนให้เชื่อในการกระทำและผลของการกระทำ เป็นต้น

๑.๖ ความเชื่อเกี่ยวกับการทำมาหากินอาชีพ มนุษย์ต้องประกอบอาชีพเพื่อความอยู่รอด การเพาะปลูกต่างๆ จะได้ผลดีจึงมีทั้งข้อห้ามและข้อปฏิบัติ เช่น ห้ามยืมเวลาปลูกข้าวโพด จะทำให้ฝักข้าวโพดมีเมล็ดห่างๆ เวลาต้นไม่มีดอกข้อห้ามซึ่งจะทำให้ผลเน่า เป็นต้น

๑.๗ ความเชื่อเกี่ยวกับประเพณี แต่ละภูมิภาคมีประเพณีมากมาย เพราะความเชื่อของแต่ละท้องถิ่นมีอย่างนั้น มีการประกอบพิธีตามความเชื่อในประเพณีอยู่ด้วย เช่น ประเพณีชิงเปรตภาคใต้ ประเพณีทำบุญคูณลานในอีสาน ประเพณีสงกรานต์ เป็นต้น

๑.๘ ความเชื่อเรื่องเคล็ดและแก้เคล็ด มนุษย์มีความเชื่อว่าสิ่งที่ไม่ดีจะกลายเป็นดีได้เมื่อได้แก้เคล็ดแล้ว เช่น เชื่อว่าเกิดมาอายุเท่านั้นเท่านั้นจะถึงชาติ ก็ทำพิธีชยะตาต่ออายุ หรือตัดกรรม จะทำให้อายุยืนอยู่ไปได้นาน หรือผู้ผลิตแป้งเชื้อสุราเมื่อตากแป้งเชื้อ ก็จะนอนคลุมโปงทำเป็นทิวาเมา จะทำให้แป้งเชื้อมีคุณภาพดี เป็นต้น

๑.๙ ความเชื่อเกี่ยวกับ นรก สวรรค์ ชาติ ภพ เป็นความเชื่อของมนุษย์ที่มีมานานแล้วว่าการทำไม่ดีจะตกนรก ถูกยมบาลทรมาน ถ้าทำดีจะมีสุขขึ้นสวรรค์ เชื่อว่าตายแล้วไปเกิดในชาติหน้า

ต่อๆ ไป เป็นความเชื่อที่เนื่องมาจากศาสนาเช่นกัน เป็นความฉลาดของคนโบราณที่ใช้อุบายสอนคน เพื่อให้เป็นคนดี มีความหวังในชีวิต

๑.๑๐ ความเชื่อเกี่ยวกับเลขดี เลขร้าย วันดี วันร้าย ตัวเลขนับว่าเป็นสิ่งที่เชื่อว่าจะให้คุณให้โทษแก่มนุษย์ เช่น ชาวตะวันตก เชื่อว่าเลข ๑๓ เป็นเลขอัปโชค ก็จะหลีกเลี่ยงการกระทำที่เกี่ยวกับเลขนี้ คนไทยเชื่อว่าเลข ๙ ดี ทำอะไรก้าวหน้าก็จะประกอบพิธีในวันที่เป็นเลขเก้า นอกจากนั้นยังเชื่อในวันจรมวันฟู ตามหลักโหราศาสตร์อีกด้วย

๒. ความเชื่อที่แฝงไว้ด้วยความกลัว หรือความเชื่อทางไสยศาสตร์ (superstition) คือ การเชื่อถือโดยรู้สึกเกรงขามหรือกลัวในสิ่งที่เข้าใจว่าอยู่เหนือธรรมชาติหรือในสิ่งลึกลับ อันไม่สามารถจะทราบด้วยเหตุผลตามหลักวิทยาศาสตร์ และสิ่งนั้นน่าจะให้ดีหรือร้ายแก่ผู้ที่เชื่อถือก็ได้

ประโยชน์ของความเชื่อ

มนุษย์เป็นสิ่งมีชีวิตที่มีความซับซ้อน เต็มไปด้วยความคิด ความรู้สึก และประสบการณ์ หลากหลาย หนึ่งในสิ่งที่หล่อหลอมพฤติกรรมและมุมมองของเราคือ ความเชื่อ ความเชื่อ หมายถึง สิ่งที่เรายึดถือ ศรัทธา หรือมั่นใจว่าเป็นความจริง โดยไม่จำเป็นต้องมีหลักฐานทางวิทยาศาสตร์มาพิสูจน์ ความเชื่อมีหลากหลายรูปแบบ ขึ้นอยู่กับประสบการณ์ วัฒนธรรม และระบบความคิดของแต่ละบุคคล แม้ว่าความเชื่อบางอย่างอาจดูไร้เหตุผล แต่แท้จริงแล้ว ความเชื่อมีบทบาทสำคัญในการดำรงชีวิตของเราอย่างมาก ซึ่งสอดคล้องกับ มณี พะยอมยงค์^{๕๗} ได้กล่าวถึงประโยชน์ของความเชื่อไว้ดังนี้

๑. ความเชื่อทำให้เกิดความมั่นใจ เช่น คนไทยเชื่อในเรื่องของดวงสมพงศ์กัน ในกรณีคู่บ่าวสาวรักใคร่ชอบพอกัน มีความประสงค์จะแต่งงานก็จะพากันไปหาหมอดู ทำนายให้ว่าดวงสมพงศ์กันหรือไม่ ถ้าดวงสมพงศ์กันจะมีผลให้อยู่ร่วมกันเป็นสุขตลอดไป เป็นการกระชับความแน่นแฟ้นเกี่ยวกับชีวิตการครองเรือนได้มั่นคงทางหนึ่ง

๒. ความเชื่อทำให้เกิดพลัง เช่น คนไทยเชื่อว่าการรดน้ำมนต์จะสามารถป้องกันอันตรายต่างๆ ตลอดจนสามารถปัดเป่าภัยพิบัติต่างๆ ได้ เมื่อคนเชื่อเช่นนี้ย่อมจะไปหาพระให้ทำน้ำมนต์รดให้ ในเวลาที่จะเดินทางหรือกลับจากเดินทาง จะแคล้วคลาดศัตรูได้ด้วย กรณีที่ทหารจะไปราชการ สงครามมักจะเห็นพระรับนิมนต์ไปประพรมน้ำมนต์อยู่เสมอ สิ่งดังกล่าวช่วยเสริมให้พลังใจอีกเข็มกล้าที่จะต่อสู้กับอริราชศัตรูได้

^{๕๗} มณี พะยอมยงค์, “ความเชื่อของคนไทย,” ในวัฒนธรรมพื้นบ้าน : คติความเชื่อ, (พิมพ์ครั้งที่ ๔), (กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๖), หน้า ๖๖-๑๒๒.

๓. ความเชื่อทำให้เกิดการสร้างสรรค งานบางอย่างจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องอาศัยการคล
ใจช่วยคิด ช่วยชี้ทางให้งานสำเร็จได้ บางพวกก็เชื่อว่าผีตาแฮก (ผีนา) ถ้าทำการเลี้ยงดีจะช่วยให้ข้าว
กล้าในนาเจริญงอกงามดี ให้ผลผลิตเป็นทวีคูณ ดังนั้น ชาวอีสานจึงให้ทำการเลี้ยงตาแฮกกันทุกปี

๔. ความเชื่อทำให้เกิดความสามัคคี เช่น กรณีผีดำ ซึ่งนับถือกันอยู่ในภาคเหนือและ
ภาคอีสาน นั้นถือว่าเป็นผีบรรพบุรุษ ถ้าหากคนในบ้านทะเลาะเบาะแว้งกัน ผีดำจะมาทำให้สมาชิกใน
ครอบครัวนั้นมีอาการปวดหัวตัวร้อนเป็นไข้ ต้องเข่นสรวงจึงจะหาย เหตุการณ์เช่นนี้กลุ่มที่เชื่อก็
พยายามที่จะไม่ทะเลาะเบาะแว้งกัน อันเป็นส่วนที่ทำให้ครอบครัวมีความสามัคคีกลมเกลียวกัน

๕. ความเชื่อทำให้เกิดรูปธรรม เช่น กรณีเชื่อว่ายักษ์มีจริงโดยอาศัยอยู่ในป่าและจะ
ออกมาจับคนไปกิน พวกที่เชื่อก็จะวาดภาพหรือรูปยักษ์ให้หน้าเกลียดน่ากลัว ถือตะบองยื่นแยกเขี้ยว
เช่นที่เห็นตามวัดสำคัญในกรุงเทพมหานคร

๖. ความเชื่อเป็นพื้นฐานให้เกิดปัญญา เช่น กรณีที่เชื่อว่าการทำพิธีไหว้ครูนอกจากจะ
เป็นการบูชาพระคุณบูรพาจารย์แล้ว ยังเชื่อว่าจะทำให้ผู้เรียนหนังสือมีสติปัญญาเฉียบแหลม รู้ได้ไว
และมีปัญญาความรู้มาก อุปกรณ์ที่นำมาไหว้ครูจึงมีดอกเข็ม หน้าแพรกและดอกมะเขือ เป็น
สัญลักษณ์เพื่อบูชาครูในพิธีไหว้ครูด้วย

๗. ความเชื่อทำให้นับถือศาสนาได้อย่างมั่น ศาสนาบางศาสนาสอนให้ทุกคนมีความเชื่อ
ในศาสนานั้นๆ ดังนั้น หลักการของศาสนาจึงต้องมีพิธีกรรมไว้สำหรับให้ศาสนิกชนได้ประกอบ เช่น
การกราบไหว้ การสวดอ้อนวอน ฯลฯ เพื่อให้เกิดความมั่นใจไม่คลอนแคลนในศาสนาที่ตนนับถือ

๘. ความเชื่อทำให้เกิดฤทธิ์ทางใจ เช่น กรณีการเจ็บป่วยบางคนไม่สบายโดยหาสาเหตุ
ไม่ได้ เพราะจิตใต้สำนึกยังอยู่กับสิ่งใดสิ่งหนึ่งอยู่ตลอดเวลา หากได้บนบานศาลกล่าว

อย่างไรก็ตาม สิ่งสำคัญคือต้องทราบว่าการเชื่อบางอย่างอาจเป็นอันตรายได้
ตัวอย่างเช่น ความเชื่อที่ส่งเสริมความเกลียดชังหรือความรุนแรง สิ่งสำคัญคือต้องตั้งคำถามกับความ
เชื่อของเราเองและเปิดใจรับฟังมุมมองที่แตกต่าง ความเชื่อมีบทบาทสำคัญในชีวิตของมนุษย์ ที่
สามารถให้ประโยชน์มากมาย เช่น ส่งเสริมสุขภาพจิต เสริมสร้างความสัมพันธ์ สร้างแรงบันดาลใจ
ส่งเสริมความคิดสร้างสรรค์ และช่วยให้เข้าใจโลก ได้อย่างชัดเจน สิ่งสำคัญคือต้องตระหนักถึง
อันตรายที่อาจเกิดขึ้นจากความเชื่อบางประเภท และเปิดใจรับฟังมุมมองที่แตกต่างอย่างมีสติและ
รอบคอบ ซึ่งความเชื่อบางอย่างช่วยให้ผู้คนรู้สึกสงบ ผ่อนคลาย และปลอดภัย ตัวอย่างเช่น ความเชื่อ
ในศาสนา หลักธรรม อย่างไรก็ตาม ความเชื่อก็มีทั้งด้านดีและด้านลบ ด้านดี คือ ช่วยให้ผู้คนมีชีวิตที่
มีความหมาย ทิศทาง และความสุข ด้านลบ คือ อาจนำไปสู่การแบ่งแยก ความขัดแย้ง และความ
รุนแรง ดังนั้น สิ่งสำคัญคือ เราต้องมีวิจารณญาณ คติวิเคราะห์ และตั้งคำถามกับความเชื่อของเราเอง
เราควรเปิดใจเรียนรู้ ศึกษา และรับฟังความคิดเห็นที่หลากหลาย พร้อมทั้งเคารพในความเชื่อของผู้อื่น

ท้ายที่สุดแล้ว ความเชื่อเป็นสิ่งที่ทรงพลัง แต่เราต้องใช้มันอย่างชาญฉลาด เพื่อประโยชน์ต่อตนเอง ผู้อื่น และสังคม

๓.๑.๕ กระบวนการเกี่ยวกับความเชื่อ

มนุษย์มี ความเชื่อ มาโดยตลอด เป็นเครื่องมือสำคัญที่ช่วยให้เราเข้าใจโลก รู้สึกปลอดภัย และสร้างความหมายในชีวิต แต่ความเชื่อของเรามีวิวัฒนาการมาหลายยุคสมัย ผ่านกระบวนการคิดที่ซับซ้อน ดังนี้

๑. ความเชื่อในธรรมชาติ ความเชื่อระดับต่ำสุดของมนุษย์ คือความเชื่อในธรรมชาติ เพราะธรรมชาติเกิดอยู่ข้างเคียงกับมนุษย์ มนุษย์เกิดมาลืมหืมตาในโลก สิ่งแรกที่มนุษย์ได้เห็นได้สัมผัสก่อนสิ่งอื่นคือธรรมชาติรอบตัวมนุษย์และธรรมชาติต่างๆ เหล่านั้น ได้แก่ ความมืด ความสว่าง ความหนาว ความร้อน ดวงอาทิตย์ ดวงจันทร์ ดวงดาว แม่น้ำลำธาร ต้นไม้ พังร่องฟ้าผ่า แผ่นดินไหว ภูเขาไฟระเบิด มนุษย์เชื่อว่าธรรมชาติเหล่านั้นมีตัวตน มีอำนาจพิเศษและสามารถก่อให้เกิดคุณและโทษแก่มนุษย์ได้ มนุษย์เกรงกลัวและกราบไหว้ ดังนั้นการนับถือธรรมชาติจึงนับเป็นขั้นแรกแห่งความเชื่อของมนุษย์

๒. ความเชื่อในคติถือผีสาง เทวดา วิวัฒนาการแห่งความคิดของมนุษย์เกิดขึ้นพร้อมกับความเจริญรอบข้างอย่างอื่น มนุษย์มีความสงสัยว่าความมืด ความสว่าง ความร้อน ความหนาว ดวงอาทิตย์ ดวงจันทร์ พากฟ้า แม่น้ำ แมงูเขาและต้นไม้ใหญ่ที่สามารถบันดาลให้เกิดความผันแปรไปได้ต่างๆ ในตัวธรรมชาติเหล่านั้น และมีผลบันดาลให้เกิดความสุขและความทุกข์แก่มนุษย์ ด้วยเหตุผลนี้มนุษย์จึงสร้างรูปเทวดาบ้าง รูปมนุษย์บ้าง หรือรูปครึ่งมนุษย์ครึ่งสัตว์บ้าง เช่นพระกมุณีเจ้าที่ แม่นางเงือก และเทพารักษ์ต่างๆ เป็นต้น เพื่อบูชาธรรมชาติเหล่านี้ซึ่งมีอำนาจอะไรอย่างหนึ่งสถิตอยู่ อำนาจที่สามารถบันดาลให้เป็นได้นั้นเรียกว่า เจตภูตหรือวิญญาณ เจตภูตที่มีอำนาจทำความทุกข์ให้เกิดขึ้นอาจเป็นมารร้ายหรือผีสางอย่างใดอย่างหนึ่ง ส่วนที่นำความสุขมาให้ อาจแบ่งได้อีกเป็น ๓ ลำดับแห่งวิวัฒนาการทางความคิดของมนุษย์ดังนี้

๒.๑ เริ่มจากธรรมชาติแต่ละอย่างก่อน แล้วกว้างออกไปถึงธรรมชาติทุกอย่างในโลก โดยเชื่อว่าสรรพสิ่งในโลกมีวิญญาณสิงสถิตอยู่

๒.๒ เชื่อว่าวิญญาณเหล่านั้นมีอำนาจไปแต่ละอย่าง อาจบันดาลความดี ความชั่ว ความสุข และความทุกข์ให้แก่มนุษย์ได้แต่ละอย่างตามอำนาจและความกรุณาที่มีอยู่ วิญญาณเหล่านั้นต้องมีรูปร่าง แต่ไม่สามารถเห็นได้

๒.๓ เริ่มสร้างขึ้นด้วยความนึกคิดของตนเอง ภาพที่ตนนับถือเรียกว่าพระเจ้าหรือเทพเจ้าหรือผีสางเทวดาก็ตามเกิดขึ้นมาแต่ครั้งนั้น ความเชื่อเช่นนี้เป็นมูลเหตุอีกประการหนึ่งของศาสนานักปราชญ์ในสังคมมนุษย์โบราณเรียกว่าความเชื่อนั้นนี้ถือวิญญาณหรือเจตภูต

๓. ความเชื่อในวิญญาณบรรพบุรุษ ความเชื่อเรื่องวิญญาณบรรพบุรุษ ได้แก่ มารดา บิดา ปู่ย่าและตายายที่ตายไปแล้ว วิญญาณของบุคคลเหล่านั้นไม่ได้ไปไหน ยังคงอยู่เพื่อปกป้องรักษาดูแลบุตรหลานของพวกตน ทำให้เกิดการบูชาวิญญาณบรรพบุรุษ โดยสังเกตตัวอย่างได้จากการบังสุกุลให้กับผู้ที่ล่วงลับไปแล้วของคนไทย และการกราบไหว้บูชาบรรพบุรุษของคนจีน

๔. ความเชื่อในเทพเจ้าหลายองค์ ความคิดของมนุษย์ได้พัฒนาติดต่อมาจากความคิดเรื่องสร้างภาพเทพเจ้าตามมโนคติของตน โดยคิดเห็นว่าธรรมชาติอย่างใดควรมีรูปแบบเป็นอย่างไร และธรรมชาติอย่างไหนมีอำนาจสูงต่ำกว่ากันอย่างไร บางพวกเชื่อว่าพระอาทิตย์เป็นเทพเจ้าสูงสุด บางพวกเชื่อฟากฟ้าเป็นเทพเจ้าผู้ยิ่งใหญ่ บางพวกเชื่อว่าพระจันทร์เป็นเทพเจ้าสูงสุดกว่าเทพองค์ใด เทพเจ้าแต่ละองค์มีอำนาจลดหลั่นกัน และมีหน้าที่แตกต่างกัน

ความจำเป็นที่มนุษย์ต้องผูกพันอยู่กับความเชื่อ

ความจำเป็นที่มนุษย์ต้องผูกพันอยู่กับความเชื่อ ที่สำคัญที่อยู่ ๕ ประการคือ

๑. มนุษย์ไม่อาจขาดความเชื่อหรือความคิดได้ เพราะหากขาดความเชื่อเสียแล้ว มนุษย์จะไม่เข้าใจตนเอง และเข้าใจโลกหรือสภาพสิ่งแวดล้อมได้ ถ้าไม่เข้าใจสิ่งเหล่านั้นแล้ว มนุษย์ก็ไม่อาจดำรงชีวิตอยู่ได้ ตัวอย่าง หากไม่รู้ว่าตนเป็นชายหรือหญิง เด็กหรือผู้ใหญ่ก็จะไม่อาจติดต่อกับผู้อื่นได้ หากไม่มีความรู้เกี่ยวกับสภาพแวดล้อมก็ไม่อาจใช้ประโยชน์จากสิ่งแวดล้อม หรืออาจถูกภัยอันตรายจากสภาพแวดล้อมได้ การเข้าใจหรือมีความเชื่อในสิ่งเหล่านี้ จึงทำให้มนุษย์สามารถดำรงชีวิตอยู่ได้

๒. ชีวิตมนุษย์ มีทั้งสิ่งที่เห็นได้ พิสูจน์ได้ เข้าใจได้ หากมนุษย์ไม่มีความคิดหรือความเชื่อเกี่ยวกับสิ่งเหล่านี้เป็นฐานไว้บ้างแล้ว มนุษย์ก็จะไม่สามารถประพฤติปฏิบัติเกี่ยวกับสิ่งเหล่านั้นได้ เช่น อนาคตเป็นสิ่งที่ยังมองไม่ถึง ผีหรือเทวดาเป็นสิ่งที่มองไม่เห็น ความรัก ความซิง ความดีความชั่วก็วัดไม่ได้ มนุษย์จะต้องอาศัยความเชื่อหรือสร้างความคิดเกี่ยวกับสิ่งเหล่านี้ไว้เป็นทุน เพื่อจะได้ประพฤติปฏิบัติต่อสิ่งเหล่านั้นเพื่อเสริมต่อจากสิ่งเหล่านั้นได้ถูกต้อง

๓. ความเชื่อทำให้มนุษย์เกิดความมั่นใจ เช่น เมื่อมนุษย์เชื่อว่าเครื่องบินสามารถบินในอากาศได้ มนุษย์สามารถควบคุมเรื่องบินให้ถลาลขึ้นสู่อากาศได้ มนุษย์เชื่อว่าตนมีกำลังกายดีก็จะมี ความมั่นใจในการต่อสู้ เพราะเชื่อว่าสัมผัสมาอาชีพเป็นการทำได้แม้ยากลำบากก็มีกำลังใจฝ่าฟันทำเป็นต้น

๔. ความเชื่อทำให้เกิดความสบายใจ เช่น เชื่อในเจตนาของพระเจ้าที่จะทดลองความอดทนทุกข์ยาก จึงทำให้เจ็บปวดไม่หายหรือทำความพยายามแล้วไม่สำเร็จ คนไข้เชื่อความสามารถของหมอ จึงยอมให้ผ่าตัด (ด้วยความสบายใจ) เป็นต้น^{๕๔}

^{๕๔} เสฐียร โพธิ์รังสี, ศาสนาเปรียบเทียบ. (กรุงเทพมหานคร: แพร่พิทยา, ๒๕๑๓), หน้า ๓๐-๓๑.

๓.๑.๖ การประยุกต์ใช้

ความเชื่อเรื่องท้าวทั้ง ๔ (ท้าวจตุโลกบาล) ฤๅษีทั้ง ๖ นั้น ฝังรากลึกอยู่ในวัฒนธรรมและประเพณีท้องถิ่นของหลายภูมิภาค โดยเฉพาะในประเทศไทย การประยุกต์ใช้ความเชื่อในงานวิจัยนี้จึงมีความหลากหลาย ขึ้นอยู่กับบริบททางวัฒนธรรมและความศรัทธาของผู้คนในแต่ละพื้นที่ ชาวล้านนามีความเชื่อ และความเคารพนับถือท้าวจตุโลกบาลเป็นอย่างมาก สังเกตได้จากการประกอบพิธีกรรมต่างๆ จะต้องมีการอธิษฐานขอท้าวทั้ง 4 ฤๅษีทั้ง 6 เพื่อขอความคุ้มครอง เช่น การสร้างบ้านใหม่ ก่อนเข้าอยู่บ้านใหม่ จะมีพิธีขึ้นบ้านใหม่ ซึ่งต้องมีพิธีอธิษฐานขอท้าวจตุโลกบาลมาก่อน การเปิดกิจการค้าขาย ร้านใหม่ ก่อนเปิดร้าน จะมีพิธีอธิษฐาน ความเชื่อเรื่องท้าวทั้ง ๔ ฤๅษีทั้ง ๖ เพื่อขอความคุ้มครองกิจการพิธีกรรมทางศาสนาหรือ งานสำคัญๆทางศาสนา เช่น งานตั้งธรรมหลวง (เทศน์มหาชาติ) งานทำบุญสงกรานต์ (เจดีย์) หรืองานทำบุญเกี่ยวกับเสนาสนะต่างๆภายในวัด ล้วนต้องมีพิธีอธิษฐานขอท้าวจตุโลกบาล หรือที่ชาวล้านนาเรียกว่า พิธีขึ้นท้าวทั้ง ๔ ฤๅษีทั้ง ๖ ก่อนเริ่มพิธีกรรมอื่นๆ ความเชื่อนี้ สะท้อนให้เห็นถึงความศรัทธาของชาวล้านนาที่มีต่อเทพเจ้า และยังเป็นการแสดงออกถึงความเคารพต่อธรรมชาติ พิธีกรรมเหล่านี้ จึงเป็นเสมือนการสร้างความมั่นใจ และสร้างความเป็นสิริมงคลให้กับชีวิต ดังนั้น พิธีอธิษฐานขอความเชื่อเรื่องท้าวทั้ง ๔ ฤๅษีทั้ง ๖ จึงเป็นประเพณีอันเก่าแก่ที่สืบทอดมายาวนาน และยังคงมีบทบาทสำคัญในควบคู่อยู่กับสังคมล้านนามาอย่างต่อเนื่อง

ท้าวจตุโลกบาล เทพผู้พิทักษ์สี่ทิศ ไม่ได้มีบทบาทแคในคัมภีร์โบราณเท่านั้น แต่ยังฝังรากลึกในความเชื่อและประเพณีของชาวล้านนา หลักฐานสำคัญประการหนึ่งคือ งานศิลปกรรมภาพวาดฝาผนัง ภายในอุโบสถวัดต่างๆ มักปรากฏภาพท้าวจตุโลกบาลในอิริยาบถต่างๆ เชื่อมโยงกับพุทธประวัติ ตัวอย่างเช่น ภาพท้าวเวสสุวรรณประจำทิศเหนือ คอยปกป้องพระพุทธเจ้าขณะตรัสรู้ หรือภาพท้าวธรรมฐะประจำทิศตะวันออก คอยปกป้องพระพุทธเจ้าจากเหล่ามารร้าย งานสถาปัตยกรรม เช่น รูปปั้นและแท่นบูชาท้าวจตุโลกบาล ปรากฏให้เห็นอย่างเด่นชัดในวัดวาอารามทั่วดินแดนมณฑลล้านนา สะท้อนให้เห็นถึงความศรัทธาและความเคารพต่อเทพผู้พิทักษ์เหล่านี้ พิธีกรรม ต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับท้าวจตุโลกบาล เช่น พิธีขึ้นท้าวจตุโลกบาล ซึ่งจัดขึ้นก่อนเริ่มงานบุญประเพณีต่างๆ ล้วนเป็นเครื่องพิสูจน์ถึงบทบาทสำคัญของท้าวจตุโลกบาลในความเชื่อและประเพณีของชาวล้านนา อีกทั้ง คติความเชื่ออันล้ำค่า หล่อหลอมวิถีชีวิตชาวล้านนา

คติความเชื่ออันเก่าแก่เหล่านี้ เปรียบเสมือนมรดกทางวัฒนธรรมล้ำค่าที่สืบทอดมายาวนาน ผ่านกาลเวลา ส่งผลต่อวิถีชีวิต ความคิด ความเชื่อ ค่านิยม และวัฒนธรรมอันเป็นเอกลักษณ์ของชาวล้านนา สะท้อนให้เห็นถึงความสัมพันธ์อันแน่นแฟ้นระหว่างมนุษย์กับเทพเจ้า ผ่านพิธีกรรมประเพณี และงานศิลปกรรมต่างๆ แม้กาลเวลาจะเปลี่ยนผัน แต่คติความเชื่อเหล่านี้ยังคงมีบทบาท

สำคัญในสังคมล้านนาจนถึงปัจจุบัน เป็นเสมือนรากฐานทางจิตวิญญาณที่หล่อหลอมให้ผู้คนดำรงชีวิตอย่างมีศีลธรรม รู้จักกตัญญูต่อบรรพบุรุษ และรักษาสิ่งแวดล้อม

จึงอาจกล่าวได้ว่า การประยุกต์ใช้ความเชื่อเรื่อง ท้าวทั้ง ๔ ฤๅษีทั้ง ๖ สะท้อนให้เห็นถึงความศรัทธาของชาวล้านนาที่มีต่อเทพเจ้า การอัญเชิญท้าวทั้ง ๔ ฤๅษีทั้ง ๖ ในพิธีกรรมต่างๆ เป็นการแสดงออกถึงความปรารถนาดี ขอพรให้แคล้วคลาดปลอดภัย และงานประเพณีต่างๆ ลุล่วงไปด้วยดี นอกจากนี้ ความเชื่อเรื่องท้าวจตุโลกบาล ยังเชื่อมโยงกับคติความเชื่อเรื่องจักรวาลวิทยา ทิศทั้ง ๔ สู่ถึงธาตุทั้ง ๔ ดิน น้ำ ลม ไฟ ท้าวจตุโลกบาล จึงเปรียบเสมือนผู้รักษาสมดุลของจักรวาล ปัจจุบันความเชื่อเรื่องท้าวจตุโลกบาล ยังคงมีบทบาทสำคัญในสังคมล้านนา แม้รูปแบบของพิธีกรรมอาจเปลี่ยนแปลงไปตามกาลเวลา แต่แก่นแท้ของความเชื่อ ยังคงอยู่ สะท้อนให้เห็นถึงศรัทธา ประเพณี และวัฒนธรรมอันดีงามของชาวล้านนามาอย่างยาวนาน

๒.๔ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

สำหรับการทบทวนงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับ ท้าวทั้ง ๔ ฤๅษีทั้ง ๖ : การศึกษาแนวคิด การได้มาและการใช้อำนาจ และกระบวนการเรียนรู้วิถีปฏิบัติ พบว่ามีงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ดังนี้

๑) พิมพ์นภัส จินดาวงศ์^{๔๔} ได้ศึกษาเรื่อง “การดำรงอยู่และบทบาทความเชื่อ และพิธีกรรมที่เกี่ยวกับผิอารักษ์เมืองเชียงใหม่ ในปัจจุบัน” โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อวิเคราะห์ลักษณะ การดำรงอยู่ของความเชื่อและพิธีกรรมเกี่ยวกับผิอารักษ์ในเขตอำเภอเมืองเชียงใหม่ และ วิเคราะห์บทบาทของความเชื่อและพิธีกรรมเกี่ยวกับผิอารักษ์เมือง ที่เกี่ยวข้องกับความเชื่อเรื่องผิอารักษ์เมือง ในเขตเมืองเชียงใหม่ จากการศึกษาวิจัย พบว่า พิธีทำบุญเมือง บูชาเสาอินทขิล และสืบชะตาเมือง ล้วนเป็นประเพณีอันเก่าแก่ที่สืบทอดมายาวนานของหลายท้องถิ่นในประเทศไทย โดยเฉพาะในภาคเหนือ พิธีกรรมเหล่านี้สะท้อนให้เห็นถึงความเชื่อ ความศรัทธา และความเคารพต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ผสมผสานกับคติความเชื่อทางพุทธศาสนาอย่างกลมกลืนส่วนพิธีบูชาผีปู่แสะย่าแสะ สะท้อนให้เห็นถึงรากเหง้าลึกซึ้งของวัฒนธรรมล้านนา ผ่านพิธีกรรมอันศักดิ์สิทธิ์ที่ผสมผสานความเชื่อดั้งเดิมเข้ากับเอกลักษณ์ท้องถิ่นได้อย่างเห็นได้ชัด อีกทั้งมีการเพิ่มเติมรายละเอียดในพิธีกรรมบางส่วนเพื่อเป็นการนำเสนอ อัตลักษณ์และความเป็นหนึ่งเดียวของคนในจังหวัด ที่เริ่มต้นพิธีด้วยการบวงสรวงดวงวิญญาณของบรรพบุรุษ ผีปู่แสะย่าแสะ และเหล่าผีบรรพกาล ชาวบ้านร่วมกันแต่งกายด้วยชุดพื้นเมือง และนำเครื่องเซ่นไหว้ เช่น อาหาร ผลไม้ ดอกไม้ มาวางบนแท่นบูชา ร่วมสวดมนต์ขอพร เพื่อเป็นการแสดงความเคารพและสำนึกในบุญคุณ หลังจากนั้นก็จะมีการระบำรำฟ้อน ร้องเพลงด้วย

^{๔๔} พิมพ์นภัส จินดาวงศ์, “การดำรงอยู่และบทบาทของความเชื่อและพิธีกรรมที่เกี่ยวกับผิอารักษ์เมืองเชียงใหม่ในปัจจุบัน”, วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ, (จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๔).

ความสนุกสนาน เป็นการแสดงความขอบคุณต่อผีปู่แสะย่าแสะ และขอพรให้พืชพันธุ์ธัญญาหารอุดมสมบูรณ์ และที่เป็นจุดเด่นมากไปกว่านั้นคือ ชาวบ้านจะนำควายตัวผู้สีดำมา เชือดเพื่อเป็นเครื่องบวงสรวงหรือเซ่นไว้ หลังจากนั้นชาวบ้านก็จะเก็บเลือดบางส่วนมากินกัน เพราะเชื่อกันว่า การดื่มเลือดจากเครื่องพิธีกรรม จะเป็นการเชื่อมความสัมพันธ์อย่างแนบแน่นระหว่างคนกับผีที่จะบันดาลให้ชาวบ้านนั้นโชคดี มีความสุขในชีวิต และเจริญรุ่งเรือง พิธีบูชา พิธีบูชาผีปู่แสะย่าแสะ ไม่ได้เป็นเพียงแค่พิธีกรรมทางศาสนา แต่เป็นการรวมพลังของคนในชุมชน เป็นการแสดงออกถึงอัตลักษณ์และความเป็นหนึ่งเดียว สะท้อนให้เห็นถึงความเชื่อ ความศรัทธา และความเคารพต่อบรรพบุรุษ

พอสรุปได้ว่า ความเชื่อและพิธีกรรมเกี่ยวกับผีอารักษ์เมือง มีบทบาทสำคัญในการตอบสนองความต้องการทางด้านจิตใจ ความต้องการทางสังคม และด้านการสืบสานประเพณี ซึ่งสอดคล้องกับนโยบายส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของจังหวัดเชียงใหม่ ที่สามารถช่วยดึงดูดนักท่องเที่ยว ส่งเสริมเศรษฐกิจ และรักษามรดกทางวัฒนธรรมได้เป็นอย่างดี

๒) ทักษิณา ไกรราช^{๖๐} ได้ศึกษาเรื่อง “มิติวัฒนธรรมในการดูแลสุขภาพแบบพื้นบ้านของกลุ่มชาติพันธุ์ อีสาน” จากการศึกษาวิจัย พบว่า การบูชาผีอารักษ์ในชุมชนชนบทอีสาน นับเป็นพิธีกรรมที่เปี่ยมไปด้วยความหมายและบทบาทสำคัญ สะท้อนถึงระบบความเชื่อดั้งเดิม อำนาจควบคุมดูแล และการจัดการทรัพยากรธรรมชาติของชุมชน ผ่านรูปแบบของเรื่องเล่า ตำนานพื้นบ้าน สถาบันความเชื่อ และพิธีกรรมทางศาสนา ผีอารักษ์ เปรียบเสมือนตัวแทนของ อำนาจดั้งเดิม ที่ดูแลรักษาทรัพยากรธรรมชาติ สถานที่ศักดิ์สิทธิ์ และกำหนดกฎเกณฑ์ควบคุมพฤติกรรมของสมาชิกในชุมชน ผ่าน บรรทัดฐาน และ ศีลธรรม ที่สั่งสมและสืบทอดมายาวนาน โดยฝังรากลึกในจิตสำนึกของผู้คน อีกทั้งสร้างกรอบความคิดและกำกับพฤติกรรมให้สอดคล้องกับวิถีชีวิตดั้งเดิม พิธีกรรมบูชาผีอารักษ์ จึงเปรียบเสมือนกลไกในการ รักษาสมดุล ระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติ ช่วยให้ชุมชนอยู่ร่วมกับทรัพยากรธรรมชาติอย่างยั่งยืน ผ่าน ความเคารพ และ ความรับผิดชอบ ต่อสิ่งแวดล้อม ความเชื่อเรื่องผีอารักษ์ ยังมีบทบาทในการควบคุมพฤติกรรมของสมาชิกในชุมชน ผ่านความเชื่อว่าหากผู้ใดฝ่าฝืนกฎระเบียบหรือละเมิดจารีตประเพณี ผีอารักษ์จะลงโทษด้วยการบันดาลให้เกิดความเจ็บป่วย หรือถึงขั้นเสียชีวิต ดังนั้น การบูชาผีอารักษ์ จึงเป็นเสมือนกลไกทางสังคมที่ช่วยควบคุมดูแลและจัดการทรัพยากรธรรมชาติ สร้างความสามัคคีในชุมชน และหล่อหลอมค่านิยมให้สมาชิกในชุมชนกลุ่มชาติพันธุ์อีสาน มีความเคารพซึ่งกันและกัน และมีวิถีชีวิตอยู่ร่วมกับธรรมชาติอย่างได้ยั่งยืน

^{๖๐} ทักษิณา ไกรราช, “มิติวัฒนธรรมในการดูแลสุขภาพแบบพื้นบ้านของกลุ่มชาติพันธุ์ อีสาน”, (มหาสารคาม: มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, ๒๕๔๙).

๓) สมประสงค์ พันธุ์ประยูร^{๖๑} ได้ศึกษาเกี่ยวกับ “การถ่ายทอด ความคิด ความเชื่อ ของชาวปกากะญอผ่านพิธีกรรม กรณีศึกษาบ้านทิโพจิ หมู่ที่ ๔ ตำบลแม่จัน อำเภออุ้มผาง จังหวัดตาก” เพื่อศึกษารูปแบบ วิถีชีวิต ความคิด ความเชื่อ และกระบวนการถ่ายทอดทางวัฒนธรรมจากคนรุ่นหนึ่งถ่ายทอดส่งต่อให้กับคนอีกรุ่นหนึ่งของชาวปกากะญอ โดยสะท้อนผ่านพิธีกรรม จากผลการศึกษาวิจัยพบว่า พิธีกรรมของชาวปกากะญอ นั้นมีความหมายมากกว่าแค่การเป็นสื่อกลางเพื่อสร้างขวัญและกำลังใจให้ประสบความสำเร็จตามที่ตั้งใจไว้ แต่แฝงไว้ด้วยภูมิปัญญาอันล้ำค่าที่บรรพบุรุษสั่งสมและถ่ายทอดสู่ลูกหลาน ผ่านพิธีกรรมอันศักดิ์สิทธิ์ เปรียบเสมือนกุศโลบายที่เชื่อมโยงความสัมพันธ์อันแน่นแฟ้นใน 3 มิติ กล่าวคือ ความสัมพันธ์ระหว่างคนกับคน ที่สะท้อนให้เห็นถึงความสามัคคีร่วมมือร่วมใจของสมาชิกในชุมชน ผ่านกิจกรรมต่างๆ ร่วมกัน เช่น การร้องเพลง การพ้อนรำ การเตรียมเครื่องเซ่นไหว้ ถ้วนแสดงถึงการมีส่วนร่วม แบ่งปัน และช่วยเหลือซึ่งกันและกัน สร้างความกลมเกลียว ส่งเสริมความสัมพันธ์อันดีงามภายในชุมชน ความสัมพันธ์ระหว่างคนกับธรรมชาติ ที่ผู้คนมิได้แยกขาดจากธรรมชาติ พวกเขานับถือและเคารพต่อสิ่งแวดล้อม พิธีกรรมต่างๆ จึงเป็นการแสดงความกตัญญูต่อธรรมชาติ ผ่านการขอขมา ขอขอบคุณ และขอพรจากสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ดูแลรักษาป่าไม้ แหล่งน้ำ และสรรพชีวิตต่างๆ สะท้อนให้เห็นถึงความกลมกลืนและการพึ่งพาอาศัยระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติ และ ความสัมพันธ์ระหว่างคนกับสิ่งที่อยู่เหนือธรรมชาติ โดยเฉพาะ ชาวปกากะญอนั้น มีความเชื่อเรื่องผีบรรพบุรุษและสิ่งศักดิ์สิทธิ์ พิธีกรรมจึงเป็นช่องทางในการสื่อสาร เชื่อมโยง และแสดงความเคารพต่อสิ่งเหนือธรรมชาติ ผ่านการบูชาเซ่นไหว้ ขอความคุ้มครอง และขอพรให้ประสบความสำเร็จในชีวิต สะท้อนให้เห็นถึงความศรัทธาและความเชื่ออันลึกซึ้ง ตามค่านิยม หรือความเชื่อของชาวปกากะญอ การใช้ชีวิตกลมกลืนไปกับธรรมชาติ นับเป็นหัวใจสำคัญของชุมชน พวกเขาเชื่อว่า ธรรมชาติเปรียบเสมือน "สิ่งศักดิ์สิทธิ์" ที่หล่อเลี้ยงชีวิต มอบอาหาร ยารักษาโรค และทรัพยากรต่างๆ การจะใช้ประโยชน์จากธรรมชาติ จึงต้องกระทำด้วยความเคารพ อ่อนโยน และสำนึกในพระคุณ

ส่วนด้านความคิด ความเชื่อผ่านพิธีกรรมของชาวปกากะญอ พบว่า ระบบความคิด ความเชื่อ โดยทั่วไปมีความเชื่อว่า คนถือว่าเป็นส่วนหนึ่งของธรรมชาติ คนจึงเป็นเพียงผู้ขอใช้ และขออาศัยธรรมชาติ ในการทำมาหากิน หรือในการดำรงชีวิต ดังนั้น ชาวปกากะญอจึงมีความ อ่อนน้อม และเคารพ ต่อธรรมชาติ จึงได้กำหนดกฎเกณฑ์หรือองค์ความรู้ให้สมาชิกในชุมชน ปฏิบัติผ่านพิธีกรรมต่าง ๆ ในชุมชน

กฎเกณฑ์เหล่านี้จึงเป็นกลไกทางสังคมที่ควบคุมพฤติกรรมให้ชาวปกากะญอ ไม่ให้ประพฤติปฏิบัติ ออกนอกรอบของประเพณีที่บรรพบุรุษได้กำหนดไว้ โดยมีพิธีกรรมเป็นกระบวนการ

^{๖๑} สมประสงค์ พันธุ์ประยูร, “การถ่ายทอด ความคิด ความเชื่อ ของชาวปกากะญอผ่าน พิธีกรรม กรณีศึกษาบ้านทิโพจิ หมู่ที่ ๔ ตำบลแม่จัน อำเภออุ้มผาง จังหวัดตาก”, การค้นคว้าอิสระ ประกาศนียบัตรบัณฑิต, (มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, สำนักบัณฑิต อาสาสมัคร, ๒๕๕๗).

กำหนดบทบาท หน้าที่ของสมาชิกในชุมชน จนเกิดโครงสร้างทางสังคมที่เกี่ยวข้องกันเป็นระบบรวมหมู่ หรือระบบ เครือญาติเดียวกัน ส่งผลให้ชุมชนแห่งนี้มีความรักใคร่ สัมครสมานสามัคคี ดุจดั่งพี่น้องร่วมท้องเดียวกัน ความคิด ความเชื่อเหล่านี้จึงสะท้อนถึงการดำรงอยู่ของพิธีกรรม

๔) **ศุภลักษณ์ ใจวัง**^{๖๒} ได้ศึกษาเกี่ยวกับ “การศึกษาโครงสร้างบทบาทหน้าที่และคุณค่าในพิธีกรรม ของชาวไทยจีน สันป่าตอง เชียงใหม่” จากการศึกษาวิจัย พบว่า

ชาวไทยจีนที่อาศัยอยู่ในอำเภอสันป่าตอง จังหวัดเชียงใหม่ มีวิถีชีวิตที่ผูกพันกับประเพณีอันงดงาม โดยตลอดทั้งปีมีพิธีกรรมต่างๆที่ผสมผสานความเชื่อผ่าน ๒๐ พิธีกรรม ที่อาจแบ่งได้ ๓ ประเภท ดังนี้

๑. พิธีกรรมพุทธ ที่สะท้อนให้เห็นถึงความศรัทธาของชาวไทยจีนที่มีต่อพระพุทธศาสนาอย่างต่อเนื่อง เช่น พิธีทำบุญตักบาตรวันพระ พิธีสวดมนต์ทำบุญอุทิศส่วนกุศลให้บรรพบุรุษ พิธีเข้าพรรษา ออกพรรษา ล้วนเป็นการแสดงออกถึงความเคารพ การบูชา ในพระพุทธศาสนา เพื่อสร้างบุญกุศลให้กับตนเองและครอบครัว อย่างแรงกล้า

๒. พิธีกรรมผี ที่ชาวไทยจีนแสดงออกถึงความเชื่อในพลังเหนือธรรมชาติ เช่น พิธีเซ่นไหว้บรรพบุรุษ พิธีขอฝน พิธีไล่ผีร้าย ล้วนเป็นการแสดงความเคารพต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์และวิญญาณบรรพบุรุษ ที่เชื่อว่า ว่า การได้บูชาหรือการเซ่นไหว้จะช่วยเสริมสิริมงคล ปกป้องคุ้มครอง ตนเองและครอบครัวให้มีความสุข แคล้วคลาดปลอดภัยจากภัยอันตรายทั้งปวงได้

๓. พิธีกรรมพราหมณ์ ที่ผสมผสานความเชื่อในศาสนาพราหมณ์ฮินดูเข้ากับประเพณีท้องถิ่น เช่น พิธีสู่ขวัญข้าว พิธีสืบชะตาหมู่บ้าน เป็นต้น ที่สะท้อนให้เห็นถึงอิทธิพลของศาสนาพราหมณ์ฮินดูที่มีต่อชาวไทยจีน แสดงออกถึงความเคารพต่อธรรมชาติ และความปรารถนาดีต่อชุมชน

ชาวไทยจีนมีการปฏิบัติตนที่โดดเด่นและแตกต่างจากกลุ่มชาติพันธุ์อื่นๆ ในหลายแง่มุม เช่น การใช้สัญลักษณ์ที่มีความหมายแฝง เช่น การใช้ดอกไม้ ธูป เทียน ผลไม้ เป็นเครื่องหมายที่สื่อถึงความเชื่อและค่านิยม การแต่งกาย ด้วยชุดพื้นเมืองที่สวยงาม โดยเฉพาะผู้หญิงจะนุ่งซิ่นตำลึงหรือตำโยนต่อตีนเขียว ส่วนผู้ชายจะสวมเสื้อแขนยาว คอกลมหรือคอตั้ง กระดุมผ่าหน้า สวมกางเกงสะดอในการเข้าร่วมพิธีกรรมแต่ละครั้ง ในการเข้าร่วมแต่ละพิธีกรรม ก็จะมีการ ฟ้อนรำหางนกยูง ฟ้อนฆ้องเชิง ฟ้อนรำนก ฟ้อนรำดาบ หรือฟ้อนโตเป็นต้น เพื่อเป็นการสักการะบูชาหรือเฉลิมฉลอง อีกทั้งมีการละเล่นพื้นบ้านในพิธีกรรมต่างๆ เช่น การแข่งขันโยนตะกร้อ การแข่งขันชักเย่อ การละเล่นเหล่านี้สร้างความสนุกสนาน รื่นเริง และเป็นการกระชับความสัมพันธ์ในชุมชนเกิดความสามัคคี แน่นเหนียวยิ่งขึ้น

^{๖๒} ศุภลักษณ์ ใจวัง, “การศึกษาโครงสร้างบทบาทหน้าที่และคุณค่าในพิธีกรรมของชาวไทยจีน สันป่าตอง เชียงใหม่”, *วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต เชียงใหม่*, (มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่, ๒๕๕๘).

สรุปว่า พิธีกรรมของชาวไทเขิน สะท้อนให้เห็นถึงความเชื่อ วิถีชีวิต และภูมิปัญญาอันล้ำค่า เป็นสิ่งที่ควรค่าแก่การอนุรักษ์สืบสานต่อไป พิธีกรรมเหล่านี้ไม่เพียงแต่เป็นประเพณีดั้งเดิมเท่านั้น แต่ยังเป็นการสร้างควมสามัคคีในชุมชน เสริมสร้างศรัทธา และหล่อหลอมอัตลักษณ์ของความเป็นชาวไทเขินให้คงอยู่ต่อไป

๕) ทรงสิริ วิชิรานนท์^{๖๓} ได้ศึกษาเกี่ยวกับ “ประเพณีผีชนน้ำบ้านนาชาว อำเภอเชียงคาน จังหวัดเลย” จากการศึกษาวิจัย พบว่า ประเพณีผีชนน้ำเป็นพิธีกรรมหลักสำคัญที่หล่อหลอมชุมชนให้เข้มแข็ง ผ่านพิธีกรรมอันศักดิ์สิทธิ์ที่ผู้คนมารวมตัวกัน แสดงถึงความศรัทธา ความกตัญญู และความสามัคคี ถือว่าเป็นการแสดงความกตัญญูต่อบรรพบุรุษผู้ล่วงลับ โดยเฉพาะเหล่าผีที่เชื่อกันว่าปกป้องคุ้มครองชุมชน ช่วยลดบันดาล ฝนตกต้องตามฤดูกาล พืชพันธุ์ธัญญาหารงอกงาม ชีวิตมีความสุข ซึ่งจะมีผู้คนจากจตุรทิศ ต่างพร้อมใจกันเตรียมงาน ต่างคนต่างแต่งกายด้วยเสื้อผ้าที่มีสีสันงดงาม ประดับประดาขบวนแห่ ผีชนน้ำแต่ละตัวให้โดดเด่นไปด้วยสีสันสดใส เคลื่อนไหวอย่างสนุกสนาน สร้างบรรยากาศคึกคัก ดึงดูดผู้คนจากทุกสารทิศ มาร่วมในพิธีกรรมผีชนน้ำอันศักดิ์สิทธิ์ ที่สะท้อนให้เห็นถึงความเชื่อและศรัทธาที่มีต่อบรรพบุรุษ ผู้คนต่างหวังพึ่งพาผี ให้ช่วยลดบันดาลให้ฝนตกต้องตามฤดูกาล เกิดความอุดมสมบูรณ์ ชีวิตมีความสุข ประเพณีผีชนน้ำจึงไม่ใช่แค่พิธีกรรม แต่เป็นสัญลักษณ์ของความสามัคคี ความศรัทธา และความกตัญญู เป็นสายใยที่ผูกพันผู้คนในชุมชนให้ เป็นหนึ่งเดียว มีความสามัคคี มีกตัญญูต่อบรรพบุรุษ อีกทั้งได้ร่วมแรงร่วมใจกันสืบสานประเพณีอันดีงามของผู้คนในชุมชน

๖) ปิยลักษณ์ โพธิวรรณ และ ยุภาพร ยุภาศ^{๖๔} ได้ศึกษาเกี่ยวกับ “กระบวนการสร้างพื้นที่ทางสังคม ของผีอีสาน” จากการศึกษาวิจัย พบว่าการเคารพบูชาผีในความเชื่อของชาวอีสาน ไม่ได้เป็นเพียงเรื่องเล่าขาน แต่เปรียบเสมือน "บรรทัดฐานทางสังคม" ที่หล่อหลอมวิถีชีวิตอีสาน ที่ถูกผลิตซ้ำและสืบทอดผ่านรุ่นสู่รุ่น ผ่านกลไกต่างๆ ดังนี้ ๑) การอบรมสั่งสอนที่ บรรพบุรุษ ปู่ย่าตายาย ล้วนใช้เรื่องผีเป็นเครื่องมือในการสั่งสอน เตือนสติ ให้เด็กๆ เติบโตไปด้วยกรอบจารีตประเพณี รู้จักผิดชอบชั่วดี ผ่านเรื่องเล่า นิทานพื้นบ้าน สุภาษิต คำสอนต่างๆ ที่ผูกโยงกับผี เช่น "อย่าร้องไห้ตอนกลางคืน เดียวผีจะมาเอาตัวไป" หรือ "อย่าเล่นชนในป่า เดียวจะเจอผีป่า" เป็นต้น ๒) การปฏิบัติ ที่ชาวอีสานมีวิถีชีวิตที่ผูกพันกับผี แสดงออกผ่านพิธีกรรมต่างๆ เช่น การเซ่นไหว้บรรพบุรุษ การบนบานศาลเจ้า การทำบุญปล่อยผี ล้วนเป็นการแสดงความเคารพ เชื่อฟัง และสร้างความสัมพันธ์กับผี

^{๖๓} ทรงสิริ วิชิรานนท์, “ประเพณีผีชนน้ำ: กรณีศึกษาประเพณีผีชนน้ำบ้านนาชาว อำเภอเชียงคาน จังหวัดเลย”, *วิชาการและวิจัย*, (มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีพระนคร, ๒๕๕๙).

^{๖๔} ปิยลักษณ์ โพธิวรรณ และ ยุภาพร ยุภาศ, “กระบวนการสร้างพื้นที่ทางสังคมของผีอีสาน”, *รายงานการวิจัยฉบับสมบูรณ์*, (สาขาวิชารัฐศาสตร์ คณะรัฐศาสตร์และรัฐประศาสนศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม, ๒๕๕๙).

๓) การทำมาหากิน ที่มีความเชื่อเรื่องผีเกี่ยวข้องกับอาชีพ เช่น ฝึนา ฝึป่า ฝึน้ำ ล้วนมีบทบาทสำคัญในความเชื่อของชาวนา ชาวป่า ชาวประมง ส่งผลต่อวิถีการทำมาหากินให้เกิดความอุดมสมบูรณ์ หรือ การเคารพธรรมชาติ และ ๔) การอนุรักษ์ทรัพยากร ถือว่า เป็นเครื่องมือในการควบคุมพฤติกรรม ส่งเสริมการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ เช่น ป่าไม้ แหล่งน้ำ ผ่านความเชื่อเรื่องผีป่า ฝึนางฟ้า ฝึเจ้าป่า เจ้าเขา ที่สามารถสกัดกั้นหรือห้ามผู้คนทำลายธรรมชาติเพราะเกรงกลัวการถูกลงโทษ เป็นต้น

พอสรุปได้ว่า การบูชาผีตามกระบวนการสร้างพื้นที่ทางสังคมของผีอีสานนั้น นอกจากเป็นส่วนหนึ่งของวิถีชีวิตที่ผ่านพิธีกรรมเพื่อการดำรงชีวิตในการทำมาหากินอย่างปกติสุขที่อุดมสมบูรณ์แล้ว ยังเป็นเครื่องมือสำคัญในการช่วยควบคุมพฤติกรรมของผู้คนในสังคมในการช่วยกันอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติผ่าน ความเชื่อ ข้อห้าม และกรอบจารีตประเพณีที่มีอิทธิพลต่อการดำรงชีวิตขึ้นพื้นฐานของสังคมอีสานได้เป็นอย่างดี

๖) **อาหมัด อัลซารีย์ มูเก็ม**^{๖๔} ศึกษา เกี่ยวกับประเพณีพิธีกรรมความเชื่อที่มีความสัมพันธ์ ต่อวิถีชีวิต ของชนกลุ่มชาติพันธุ์ เขมรบน พื้นที่บ้านจารย์ อำเภอกะสัง จังหวัดสุรินทร์ จากการศึกษาวิจัย พบว่า ประเพณี พิธีกรรม และความเชื่อเปรียบเสมือนเส้นใยที่ถักทอวิถีชีวิตชุมชนให้กลมกลืน ผ่านกาลเวลา สืบทอดจากรุ่นสู่รุ่น สะท้อนให้เห็นถึงภูมิปัญญา บุคลิกเฉพาะ และความสัมพันธ์ที่แนบแน่นระหว่างมนุษย์กับสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ตัวอย่างที่ชัดเจนคือ ประเพณีปู่ตา พิธีกรรม บวงสรวงปราสาทสังข์ศิลป์ชัย ประเพณีแซนโฎนตา พิธีกรรมประอ้อก เปรี๊ยะแค โจลมะมัวต และการโบล ล้วนแสดงถึงการบูชาที่ฝังรากลึกในจิตวิญญาณ ซึ่งส่งผลต่อวิถีชีวิตชุมชนใน ๓ ด้านหลัก กล่าวคือ ด้านการทำมาหากิน เช่น พิธีกรรมขอฝน เสริมสร้างความอุดมสมบูรณ์ ส่งผลต่อการเกษตรกรรม อาชีพหลักของชุมชนให้อยู่ดีกินดีไม่ขาดแคลนต่อการดำรงชีวิต ด้านความสัมพันธ์ทางสังคม ที่ช่วยสร้างความสมัครสมานสามัคคี ความเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกัน ความร่วมมือ ช่วยเหลือเกื้อกูล เสริมสร้างความสัมพันธ์อันดีงามในชุมชน และ ด้านความเป็นอยู่ ที่ปลูกฝังค่านิยม ความเชื่อ ส่งผลต่อวิถีชีวิต ความเป็นอยู่ ตลอดจนถึงพิธีกรรมต่างๆที่ช่วยยึดเหนี่ยวจิตใจ ให้พลังใจ แก่ชุมชนให้มีความเจริญรุ่งเรืองในการดำรงชีวิต ดังนั้น ประเพณี พิธีกรรม และความเชื่อ ในการบูชาปู่ตา บวงสรวงปราสาทสังข์ศิลป์ชัย ประเพณีแซนโฎนตา เป็นต้นดังกล่าวมา เปรียบเสมือนมรดกทางวัฒนธรรมอันล้ำค่า สะท้อนให้เห็นถึงวิถีชีวิต ภูมิปัญญา และความศรัทธา ซึ่งเป็นรากฐานสำคัญในการหล่อหลอมให้ชุมชนมีความเจริญรุ่งเรือง สืบต่อไป

^{๖๔} อาหมัด อัลซารีย์ มูเก็ม, “ประเพณีพิธีกรรมความเชื่อที่มีความสัมพันธ์ ต่อวิถีชีวิต ของชนกลุ่มชาติพันธุ์ เขมรบน พื้นที่บ้านจารย์ อำเภอกะสัง จังหวัดสุรินทร์”, *ประกาศนียบัตรบัณฑิต สาขาวิชาบัณฑิตศึกษา*, (วิทยาลัยพัฒนศาสตร์ ป๋วย อึ๊งภากรณ์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๕๙)

๓) ทรงฤทธิ์ ฉิมโหมด^{๖๖} ได้ศึกษาเรื่อง “พิธีกรรมความเชื่อเรื่องผีของชาวมอญหมู่บ้านวังกะ ตำบลหนองลู อำเภอสังขละบุรี จังหวัดกาญจนบุรี” จากการศึกษาวิจัย พบว่า

ชุมชนชาวมอญโบราณ ในหมู่บ้านวังกะ ยังคงสืบทอดวัฒนธรรมประเพณีอันล้ำค่า หนึ่งในนั้นคือ ความเชื่อเรื่องผี ซึ่งมีบทบาทสำคัญในการหล่อหลอมวิถีชีวิต เพราะชาวมอญมีความเชื่อในพิธีกรรมการบูชา "ผีบรรพบุรุษ" "ผีป่า" "ผีน้ำ" และ "ผีประจำบ้าน" ผีเหล่านี้ถูกมองว่าเป็นผู้คอยดูแลปกป้อง และชี้้นำลูกหลาน ดังนั้น ความเชื่อเรื่องผีจึงกลายเป็นเครื่องมือทรงพลังในการสอนสั่งอบรม โดยเฉพาะเรื่องมารยาท การใช้ชีวิต การอยู่ร่วมกัน และธรรมเนียมปฏิบัติต่าง ๆ

ดังนั้น ความเชื่อเรื่องผีในหมู่บ้านวังกะ สะท้อนให้เห็นถึงภูมิปัญญาอันล้ำค่าของชาวมอญที่ใช้ความเชื่อนี้ เป็นเครื่องมือในการสอนสั่งอบรม รักษามาตรฐานทางสังคม ปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรม แม้จะมีข้อจำกัด แต่ความเชื่อเรื่องผีก็ยังคงมีบทบาทสำคัญในชุมชน ช่วยหล่อหลอมให้สมาชิกในชุมชนมีวิถีชีวิตที่เรียบง่าย สงบสุข และมีความสุข

๔) ชัยยนต์ เพาพาน^{๖๗} ได้ศึกษาเรื่อง “วัฒนธรรมสังคมการนับถือผีฟ้า ของชาวอำเภอบรบือ จังหวัดมหาสารคาม” จากการศึกษาวิจัย พบว่า

พบว่า การบูชาหมอลำผีฟ้า มีบทบาทสำคัญต่อสังคมหมู่บ้านทั้งโดยตรงและอ้อม โดยตรงนั้นถือเป็นการ การบวงสรวงผีบรรพบุรุษอันเป็นการแสดงความเคารพต่อบรรพบุรุษที่ล่วงลับไปแล้ว และเป็นการสืบทอดวัฒนธรรมประเพณีอันดีงามของท้องถิ่น อีกทั้งเป็น การรักษาโรคทางกายและใจได้หลากหลาย เพราะเชื่อกันว่าผีฟ้าสามารถรักษาโรคที่เกิดจากการกระทำของผีได้ พิธีกรรมการลำผีฟ้าจึงเปรียบเสมือนการรักษาทางจิตใจ ช่วยให้ผู้ป่วยรู้สึกผ่อนคลาย และเกิดความหวังในการหายป่วย ส่วนโดยอ้อมนั้น ถือเป็นการสร้างเอกภาพ เพราะ พิธีกรรมการลำผีฟ้าเป็นกิจกรรมที่ผู้คนในหมู่บ้านมารวมตัวกัน ร่วมสร้างความสามัคคี เกิดความรู้สึกเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ช่วยลดความขัดแย้ง และส่งเสริมความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างสมาชิกในชุมชน และเป็นการควบคุมพฤติกรรมของชาวบ้านอีกนัยหนึ่ง เนื่องจากคติความเชื่อเกี่ยวกับผีฟ้าที่ถูกนำมาใช้ควบคุมพฤติกรรมของผู้คนในหมู่บ้านนั้นเพราะเชื่อกันว่าหากใครทำผิด ผีฟ้าจะลงโทษ ส่งผลให้เกิดความเกรงกลัว และพยายามประพฤติตนอยู่ในกรอบจารีตประเพณี

ดังนั้น การบูชาหมอลำผีฟ้า นั้น มีบทบาทสำคัญต่อสังคมหมู่บ้าน ทั้งในแง่ของการรักษาประเพณี สืบทอดวัฒนธรรม สร้างความสามัคคี ควบคุมพฤติกรรม และส่งเสริมเศรษฐกิจ สะท้อนให้

^{๖๖} ทรงฤทธิ์ ฉิมโหมด, “พิธีกรรมความเชื่อเรื่องผี ของชาวมอญหมู่บ้านวังกะ ตำบลหนองลู อำเภอสังขละบุรี จังหวัดกาญจนบุรี”, (มนุษยสังคมปริทัศน์, ๒๕๖๐).

^{๖๗} ชัยยนต์ เพาพาน, “การรำผีฟ้าในเขตอำเภอบรบือ จังหวัดมหาสารคาม”, (มหาสารคาม: มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒมหาสารคาม, ๒๕๓๓).

เห็นถึงภูมิปัญญา ความเชื่อ และวิถีชีวิตของชาวอีสาน ที่ผูกพันกับธรรมชาติและบรรพบุรุษของชาวอำเภอบรบือ มาอย่างยาวนาน

๙) **สุตาพร หงษ์นคร**^{๖๘} ได้ศึกษาเรื่อง “ประเพณีพิธีกรรมการเข้าทรงพ่อพญาสี้เขี้ยวของชาวไทยยวนบ้านสีคิ้ว ตำบลสีคิ้ว อำเภอสีคิ้ว จังหวัดนครราชสีมา” จากการศึกษาวิจัย พบว่า

ไทยยวนสีคิ้วเป็นกลุ่มไทยยวน กลุ่มหนึ่งที่อาศัยอยู่บริเวณภาคตะวันออกเฉียงเหนือ โดยไม่ปรากฏหลักฐานการอพยพหรือเคลื่อนย้าย เรื่องราวของไทยยวนสีคิ้วสืบทอดผ่านคำบอกเล่าของ “พ่อพญาสี้เขี้ยว” ฝับรรพบุรุษที่เคารพนับถือในฐานะเสื่อบ้านเสื่อบเมือง พิธีกรรมการเข้าทรงของพ่อพญาสี้เขี้ยวเปี่ยมไปด้วยพลังศรัทธา ผสมผสานความเชื่อในเรื่องฝับรรพบุรุษเข้ากับหลักคำสอนของพระพุทธศาสนาได้อย่างกลมกลืน

คำบอกเล่าผ่านร่างทรงพ่อพญาสี้เขี้ยวในฐานะเป็นเสื่อบ้านเสื่อบเมือง ฝับรรพบุรุษที่ไทยยวนสีคิ้วเคารพนับถือร่วมกัน พิธีกรรมดังกล่าวมีความสัมพันธ์ ที่มีอิทธิพล หรือบทบาทอย่างมาก ต่อวิถีการดำรงชีวิตของผู้คนไทยยวนสีคิ้ว เช่น การควบคุมคนในสังคมให้ประพฤติดีอยู่ในกรอบของศีลธรรม คุณธรรม และจริยธรรม โดยควบคุมผ่านพ่อพญาสี้เขี้ยว ในฐานะเสื่อบ้านเสื่อบเมืองที่ปกปักรักษาคุ้มครองลูกหลาน เปรียบดั่งพ่อปกครองลูก ในขณะที่เดียวกัน ความเชื่อดังกล่าว ยังเป็นเครื่องยึดโยงคนในสังคมไทยยวนสีคิ้ว ให้เกิดความรู้สึกเป็นหนึ่งเดียวกันเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ที่มีรากทางประวัติศาสตร์เช่นกัน ด้วยความเคารพศรัทธาอันล้าลึก ชาวไทยยวนสีคิ้วจึงร่วมใจจัดงานประเพณีเลี้ยงพ่อพญาสี้เขี้ยวขึ้นเป็นประจำทุกปี ในช่วงวันขึ้น ๖ ค่ำเดือน ๖ ณ ศาลเจ้าพ่อพญาสี้เขี้ยว อำเภอสีคิ้ว จังหวัดนครราชสีมา

พิธีกรรมเปี่ยมไปด้วยความศักดิ์สิทธิ์ สะท้อนให้เห็นถึงความผูกพันอันลึกซึ้งระหว่างวิถีชีวิต ความเชื่อ และวัฒนธรรมของชาวไทยยวนสีคิ้วที่มีต่อองค์พญาสี้เขี้ยว ผู้เป็นทั้งผู้นำ ผู้ปกป้อง และเทพผู้ประทานความอุดมสมบูรณ์ให้แก่ผืนดินสีคิ้วพิธีกรรมอันสำคัญในงานประเพณีเลี้ยงพ่อพญาสี้เขี้ยว ประกอบไปด้วยการเช่นไหว้บูชา การรำถวาย และการแสดงต่างๆ ที่สืบทอดมายาวนาน อาทิ เช่น การฟ้อนรำดาบ สะท้อนให้เห็นถึงความกล้าหาญ ความแข็งแกร่ง และความสามัคคีของชาวไทยยวนสีคิ้ว ผู้พร้อมปกป้องผืนแผ่นดินและสืบสานตำนานอันล้ำค่านี้ไว้ชั่วกาลนาน

งานประเพณีเลี้ยงพ่อพญาสี้เขี้ยว จึงมิได้เป็นเพียงงานเฉลิมฉลอง แต่เปรียบเสมือนสายใยที่เชื่อมโยงอดีต ปัจจุบัน และอนาคต ของชาวไทยยวนสีคิ้วเข้าไว้ด้วยกัน หล่อหลอมให้คนรุ่นใหม่ซึมซับคุณค่าทางวัฒนธรรม ภูมิปัญญา และความศรัทธา ที่บรรพบุรุษได้สั่งสอน พร้อมสืบสานตำนานอันงดงามนี้ให้คงอยู่คู่กับผืนแผ่นดินสีคิ้วต่อไป

^{๖๘} สุตาพร หงษ์นคร, “ประเพณีพิธีกรรมการเข้าทรงพ่อพญาสี้เขี้ยวของชาวไทยยวนบนานสีคิ้ว ตำบลสีคิ้ว อำเภอสีคิ้ว จังหวัดนครราชสีมา”, มหาสารคาม: สาขาไทยคดีศึกษาในเน้นมนุษยศาสตร์, (มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, ๒๕๓๙).

๑๐) กิตยวดี ชาญประโคม^{๒๙} ได้ทำการศึกษาเรื่อง “คติความเชื่อและบทบาทของท้าวเวสสุวรรณที่วัดโพธิ์ใหญ่ อำเภอพนมสารคาม จังหวัดฉะเชิงเทรา” จากการศึกษาวิจัย พบว่า ท้าวเวสสุวรรณในอดีต รูปเคารพท้าวเวสสุวรรณประดิษฐานอยู่เจียบสงบ ณ ป่าช้าหลังวัด ผู้คนไม่ค่อยได้ให้ความสนใจบูชามากนัก แต่ด้วยความเชื่อเรื่องการปกป้องคุ้มครองจากภูติผีปีศาจ เมื่อมีการอัญเชิญท้าวเวสสุวรรณมาประดิษฐานภายในวัด คติความเชื่อเกี่ยวกับท้าวเวสสุวรรณจึงเปลี่ยนแปลงไป “จากรูปเคารพที่ถูกลมองข้าม สู่ศูนยรวมความศรัทธา” ผู้คนเริ่มหันมาสักการะบูชาท้าวเวสสุวรรณ ไม่เพียงเพื่อขอความคุ้มครอง แต่ยังรวมไปถึงการขอพรให้ชีวิตมีความสุข ร่ำรวย และประสบความสำเร็จ ทางวัดจึงได้จัดสร้างวัดมุงมงคลรูปท้าวเวสสุวรรณ ทั้งแบบหล่อลอยองค์ขนาดเล็กและผ้ายันต์ เพื่อมอบเป็นสิริมงคลแก่ผู้ศรัทธา การบูชาท้าวเวสสุวรรณ สะท้อนให้เห็นถึงความสัมพันธ์อันแน่นแฟ้นระหว่างมนุษย์กับสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ผู้คนต่างโหยหาความมั่นคง ปลอดภัย และโชคลาภ ท้าวเวสสุวรรณจึงกลายเป็นสิ่งที่พึ่งทางใจ ดึงดูดผู้คนให้มาสักการะบูชาอย่างต่อเนื่อง ด้วยแรงศรัทธาที่มีต่อท้าวเวสสุวรรณ ผู้คนต่างหันมาวัดโพธิ์ใหญ่ ส่งผลให้วัดมีรายได้เพิ่มขึ้น นำไปสู่การพัฒนาในด้านต่างๆ เช่น การบูรณะปฏิสังขรณ์วัด การจัดสร้างสิ่งอำนวยความสะดวก และการสนับสนุนกิจกรรมทางศาสนา การบูชาท้าวเวสสุวรรณที่วัดโพธิ์ใหญ่นั้น สะท้อนให้เห็นถึงพลังแห่งศรัทธา ที่สามารถเปลี่ยนแปลงคติความเชื่อ สร้างความสัมพันธ์อันดีระหว่างมนุษย์กับสิ่งศักดิ์สิทธิ์ และนำไปสู่การพัฒนาในมิติต่างๆ ของวัดและชุมชน จนถึงปัจจุบัน

จากการทบทวนเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องนั้น ทำให้ทราบถึงเรื่องราวเกี่ยวกับการบูชาหรือการประกอบพิธีกรรมที่พุทธศาสนิกชนไทยนั้นมี ศรัทธา หรือ ความเชื่อ ในการปฏิบัติพิธีกรรมต่างๆด้วยความเคารพนับถือ ฝับริบรูษะ รูปปั้นท้าวจตุโลกบาล หรือ สิ่งศักดิ์สิทธิ์ทั้งหลาย อันทรงอิทธิพล หรืออำนาจ ที่แรงบันดาลใจด้านบวก ในการช่วยเหลือ ขจัดปัดเป่าโรคร้ายไข้เจ็บต่างๆ รักษาความสมดุลของทรัพยากรธรรมชาติ เช่น ต้นน้ำ ป่าไม้ เป็นต้น อีกทั้ง เป็นศูนยรวมแห่งการหล่อหลอมจิตใจให้ผู้คนในสังคมให้เกิดความรักและหวงแหน ในขนบธรรมเนียมประเพณีที่อนุรักษ์และสืบทอดมาแต่บรรพบุรุษจนถึงรุ่นลูกหลานได้ร่วมกันรักษาจารีตประเพณีที่ดั้งเดิมและ ปฏิบัติเป็นแนวทางแห่งการประกอบพิธีกรรม หรือบูชาต่างๆ ในการใช้ชีวิตร่วมกันในชุมชน สังคม ได้อย่างปกติสุข ซึ่งผู้วิจัยคิดว่าประเด็นปัญหาสำคัญที่จะต้องศึกษายังมีอยู่มากและจะได้ศึกษาต่อไป

^{๒๙} กิตยวดี ชาญประโคม, “คติความเชื่อและบทบาทของท้าวเวสสุวรรณที่วัดโพธิ์ใหญ่ อำเภอพนมสารคาม จังหวัดฉะเชิงเทรา”, วารสารมนุษยศาสตร์ ฉบับบัณฑิตศึกษา April ๒๑, ๒๐๒๑).

บทที่ ๓

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยเรื่อง “ท้าวทั้ง ๔ ฤๅษีทั้ง ๖ : การศึกษาแนวคิด การได้มาและการใช้อำนาจและกระบวนการเรียนรู้วิถีปฏิบัติ” งานวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงปฏิบัติการ (Action research) มีวัตถุประสงค์ ดังต่อไปนี้ ๑) เพื่อศึกษาแนวคิดเกี่ยวกับท้าวทั้ง ๔ ฤๅษีทั้ง ๖ ๒) เพื่อศึกษาวิเคราะห์การได้มาและการใช้อำนาจของท้าวทั้ง ๔ ฤๅษีทั้ง ๖ ๓) เพื่อสร้างกระบวนการเรียนรู้และส่งเสริมวิถีปฏิบัติ เกี่ยวกับท้าวทั้ง ๔ ฤๅษีทั้ง ๖ ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ดำเนินการวิจัยดังรายละเอียดดังต่อไปนี้

- ๑) รูปแบบการวิจัย
- ๒) พื้นที่ในการวิจัย
- ๓) เครื่องมือการวิจัย
- ๔) การเก็บรวบรวมข้อมูล
- ๕) การวิเคราะห์ข้อมูล
- ๖) สรุปกระบวนการวิจัย

๓.๑ รูปแบบการวิจัย

การกำหนดระเบียบวิธีการวิจัยหรือกระบวนการวิจัย (methodology) ครั้งนี้ ผู้วิจัยได้กำหนดระเบียบวิธีวิจัยโดยใช้กระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการ (Action research) ใช้วิธีการเก็บข้อมูลเชิงคุณภาพ (Qualitative method) และข้อมูลเชิงปริมาณ (Quantitative method) ร่วมกัน โดยการศึกษาและวิเคราะห์ข้อมูลจากเอกสารหรือการวิจัยเชิงเอกสาร (documentary research) และกระบวนการสัมภาษณ์เชิงลึก โดยมีสาระสำคัญ ขั้นตอนต่อไปนี้

๓.๑.๑ ข้อมูลเชิงคุณภาพ

การวิจัยนี้เป็นการลงพื้นที่ให้ได้มาซึ่งข้อมูลต่างๆ เกี่ยวกับแนวคิดเกี่ยวกับท้าวทั้ง ๔ ฤๅษีทั้ง ๖ และเป็นการนำข้อมูลที่ได้มาเข้าสู่กระบวนการ การศึกษาถึงเนื้อหาจากเอกสารคัมภีร์โบราณล้านนา ในจังหวัดลำปาง ตลอดถึงการได้มาและการใช้อำนาจของท้าวทั้ง ๔ ฤๅษีทั้ง ๖ และสัมภาษณ์ข้อมูลเชิงลึกเกี่ยวกับแนวคิดเกี่ยวกับท้าวทั้ง ๔ ฤๅษีทั้ง ๖ และการได้มาและการใช้อำนาจของท้าวทั้ง ๔ ฤๅษีทั้ง ๖

(๑) ศึกษาจากเอกสาร (Documentary Research) เป็นการศึกษาและรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับแนวคิดเกี่ยวกับท้าวทั้ง ๔ ฤๅษีทั้ง ๖ ที่ปรากฏในคัมภีร์โบราณล้านนา

(๒) สัมภาษณ์ข้อมูลเชิงลึกจากกลุ่มพระสงฆ์ นักวิชาการท้องถิ่น ประชาชนชาวบ้าน เป็นการเก็บรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับความเป็นมาของแนวคิดเกี่ยวกับท้าวทั้ง ๔ ฤๅษีทั้ง ๖ และการได้มา และการใช้อำนาจของท้าวทั้ง ๔ ฤๅษีทั้ง ๖

๓.๑.๒ ข้อมูลเชิงปริมาณ

มุ่งเน้นการสำรวจความคิดเห็นของกลุ่มพระสงฆ์ นักวิชาการท้องถิ่น ประชาชนชาวบ้าน เก็บข้อมูลโดยวิเคราะห์ หาค่าเฉลี่ย การประเมินผล ความน่าเชื่อถือเกี่ยวกับ กระบวนการเรียนรู้และส่งเสริมสู่วิถีปฏิบัติ เกี่ยวกับท้าวทั้ง ๔ ฤๅษีทั้ง ๖

๓.๒ พื้นที่การวิจัย และประชากร

พื้นที่ในการวิจัย คณะผู้วิจัยเลือกแบบเจาะจง (Purposive sampling) โดยเลือกกำหนดพื้นที่ ในการศึกษาเกี่ยวกับท้าวทั้ง ๔ ฤๅษีทั้ง ๖ : การศึกษาแนวคิด การได้มาและการใช้อำนาจ และกระบวนการเรียนรู้วิถีปฏิบัติ ในจังหวัดลำปาง

การศึกษาวิจัยครั้งนี้ คณะผู้วิจัยได้กำหนด กลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลัก ดังนี้

๑. การวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ จำนวน ๓๐ รูป/คน ประกอบด้วย

- ๑) พระสงฆ์ จำนวน ๑๐ รูป
- ๒) นักวิชาการท้องถิ่น และนักวิชาการสถาบันการศึกษา จำนวน ๑๐ คน
- ๓) ประชาชนชาวบ้าน จำนวน ๑๐ คน

๒. การวิจัยในเชิงปริมาณ (Quantitative Research) ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง โดยเป็นการสุ่มกลุ่มตัวอย่างจำนวน ๑๐๐ รูป/คน ประกอบด้วย

- ๑) พระสงฆ์ในพื้นที่จังหวัดลำปาง จำนวน ๕๐ รูป
- ๒) ประชาชนในพื้นที่จังหวัดลำปาง จำนวน ๕๐ คน

๓.๓ เครื่องมือการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยผสมผสานเน้นการวิจัยเชิงปฏิบัติการ (Action Research) คณะผู้วิจัยจึงได้กำหนดเครื่องมือในการวิจัย ประกอบด้วย

๑. แบบประเมิน IOC สำหรับผู้เชี่ยวชาญ มุ่งเน้นให้ผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบความถูกต้องเที่ยงตรงในเครื่องมือการวิจัย เพื่อจะได้งานออกมาตอบโจทย์สังคมอย่างสูงสุด

๒. แบบสัมภาษณ์ (Interview) เกี่ยวกับแนวคิดเกี่ยวกับท้าวทั้ง ๔ ฤๅษีทั้ง ๖ มุ่งเน้นในการสัมภาษณ์พระสงฆ์ นักวิชาการท้องถิ่น และนักวิชาการจากสถาบันการศึกษา ผู้มีความเชี่ยวชาญ

เกี่ยวกับแนวคิดเรื่องท้าวทั้ง ๔ ฤๅษีทั้ง ๖ จำนวน ๓๐ รูป / คน โดยมีประเด็นสำคัญ ในแบบ สัมภาษณ์ ได้แก่

- ๑) ประวัติเบื้องต้นของผู้ให้สัมภาษณ์
 - ๒) ข้อคำถามในการสัมภาษณ์ ที่ตอบโดยตามวัตถุประสงค์การวิจัย
 - ๓) ข้อเสนอแนะเพิ่มเติมสำหรับผู้ให้สัมภาษณ์
๓. แบบประเมิน กระบวนการเรียนรู้และส่งเสริมสู่วิถีปฏิบัติ เกี่ยวกับท้าวทั้ง ๔ ฤๅษีทั้ง ๖ มุ่งเน้นในการสอบถามความคิดเห็นของ พระสงฆ์ และประชาชนในพื้นที่จังหวัดลำปาง จำนวน ๑๐๐ รูป/คนเกี่ยวกับความน่าเชื่อถือของ กระบวนการเรียนรู้และส่งเสริมสู่วิถีปฏิบัติ เกี่ยวกับท้าวทั้ง ๔ ฤๅษีทั้ง ๖
๔. กระบวนการเรียนรู้และส่งเสริมสู่วิถีปฏิบัติ เกี่ยวกับท้าวทั้ง ๔ ฤๅษีทั้ง ๖ เป็นการ รวบรวมข้อมูล องค์ความรู้ที่ปรากฏในคัมภีร์โบราณล้านนา

การสร้างเครื่องมือในการวิจัย

ในงานวิจัยนี้ได้สร้างเครื่องมือการวิจัย แบ่งเป็น ๒ ชนิด ได้แก่ ๑) แบบสัมภาษณ์ เกี่ยวกับแนวคิดเกี่ยวกับท้าวทั้ง ๔ ฤๅษีทั้ง ๖ ๒) แบบประเมิน กระบวนการเรียนรู้และส่งเสริมสู่วิถี ปฏิบัติ เกี่ยวกับท้าวทั้ง ๔ ฤๅษีทั้ง ๖ โดยมีขั้นตอนต่อไปนี้

๓.๓.๑ แบบสัมภาษณ์เกี่ยวกับแนวคิดเรื่องท้าวทั้ง ๔ ฤๅษีทั้ง ๖ แบบสัมภาษณ์มี วัตถุประสงค์ เพื่อทราบถึงแนวคิดเกี่ยวกับท้าวทั้ง ๔ ฤๅษีทั้ง ๖ ในจังหวัดลำปาง มีขั้นตอนการ ดำเนินการ ดังนี้

- (๑) ทบทวนแนวคิดที่เกี่ยวข้อง เพื่อกำหนดกรอบแนวคิดในการสร้างเครื่องมือ
- (๒) ร่างแบบสัมภาษณ์เกี่ยวกับแนวคิดเกี่ยวกับท้าวทั้ง ๔ ฤๅษีทั้ง ๖ ลักษณะแบบ สัมภาษณ์ แบ่งออกเป็น ๓ ส่วน ดังต่อไปนี้

ส่วนที่ ๑ ข้อมูลส่วนบุคคล ข้อคำถามมีลักษณะเป็นแบบเลือกตอบ(Check list)

ส่วนที่ ๒ ข้อมูลเกี่ยวกับแนวคิดเกี่ยวกับท้าวทั้ง ๔ ฤๅษีทั้ง ๖ ข้อคำถามมีลักษณะเป็น ข้อๆ ตามวัตถุประสงค์ของงานวิจัย

ส่วนที่ ๓ ข้อเสนอแนะ/ข้อคิดเห็นเกี่ยวกับท้าวทั้ง ๔ ฤๅษีทั้ง ๖

(๓) นำแบบสัมภาษณ์ที่สร้างขึ้นเสนอผู้ทรงคุณวุฒิเพื่อพิจารณาความเหมาะสม ความ ถูกต้องของการใช้สำนวนภาษาและครอบคลุมเนื้อหาของงานวิจัย เพื่อนำมาปรับปรุงแก้ไขตามที่ ผู้ทรงคุณวุฒิแนะนำ

(๔) ปรับปรุงแก้ไขแบบสัมภาษณ์ตามคำแนะนำของผู้ทรงคุณวุฒิแล้วนำแบบสัมภาษณ์ เสนอต่อผู้เชี่ยวชาญด้านเนื้อหา ด้านวัดผลประเมินผล พิจารณาหาความตรงเชิงเนื้อหา โดยหาค่าดัชนี

ความสอดคล้อง (IOC) ระหว่างข้อคำถามแต่ละข้อกับนิยามศัพท์เฉพาะว่ามีความสอดคล้องกันหรือไม่ โดยพิจารณาค่าความสอดคล้องของค่า IOC ที่มีค่าตั้งแต่ ๐.๖๐ ขึ้นไป ซึ่งผู้เชี่ยวชาญด้านเนื้อหา และด้านการวัดผลประเมินผล จำนวน ๓ ท่าน

(๕) นำแบบสัมภาษณ์มาตรวจสอบและวิเคราะห์หาคุณภาพ ซึ่งได้ค่าดัชนีความสอดคล้อง (IOC) ของแบบประเมินอยู่ระหว่าง ๐.๘๐-๑.๐๐ ปรับปรุงแก้ไขตามข้อเสนอแนะเพิ่มเติมตามคำแนะนำของผู้ทรงคุณวุฒิ

(๖) นำแบบสัมภาษณ์ไปทดลองใช้กับประชากรกลุ่มตัวอย่าง จำนวน ๓๐ รูป/คน โดยใช้วิธีการเลือกสุ่มแบบบังเอิญ (Accidental Sampling) เพื่อนำมาประเมินค่าความเชื่อมั่น

(๗) หาคุณภาพของแบบสัมภาษณ์ โดยการหาค่าอำนาจจำแนกเป็นรายข้อ โดยวิธีหาค่าสหสัมพันธ์อย่างง่ายระหว่างคะแนนรายข้อกับคะแนนรวม (Item-total Correlation) แล้วคัดเลือกข้อคำถามที่มีค่าอำนาจจำแนกตั้งแต่ ๐.๒๐ ถึง ๑.๐๐ ไว้ใช้

(๘) นำแบบสัมภาษณ์ที่คัดเลือกไว้ จำนวน ๓๐ ข้อ มาหาค่าความเชื่อมั่นทั้งฉบับโดยใช้สูตรสัมประสิทธิ์แอลฟา (- Coefficient) ตามวิธีของ ครอนบาค (Cronbach)

(๙) จัดพิมพ์แบบสัมภาษณ์ฉบับจริงเพื่อใช้กับกลุ่มตัวอย่างต่อไป

๓.๓.๒ แบบประเมิน กระบวนการเรียนรู้และส่งเสริมสู่วิถีปฏิบัติ เกี่ยวกับท้าวทั้ง ๔ ฤๅษีทั้ง ๖

๑) แบบประเมินมีวัตถุประสงค์เพื่อประเมินผล ความน่าเชื่อถือของกระบวนการเรียนรู้ และส่งเสริมสู่วิถีปฏิบัติ เกี่ยวกับท้าวทั้ง ๔ ฤๅษีทั้ง ๖ มีขั้นตอนการดำเนินการ ดังนี้

(๑) ทบทวนแนวคิดที่เกี่ยวข้อง เพื่อกำหนดกรอบแนวคิดในการสร้างเครื่องมือ

(๒) ร่างแบบประเมินเกี่ยวกับกระบวนการเรียนรู้และส่งเสริมสู่วิถีปฏิบัติ เกี่ยวกับท้าวทั้ง ๔ ฤๅษีทั้ง ๖ ลักษณะแบบประเมินเป็นมาตราส่วนประมาณค่า (Rating Scale) มี ๕ ระดับ แบ่งออกเป็น ๓ ส่วน ดังต่อไปนี้

ส่วนที่ ๑ ข้อมูลส่วนบุคคล ข้อคำถามมีลักษณะเป็นแบบเลือกตอบ(Check list)

ส่วนที่ ๒ ข้อมูลเกี่ยวกับกระบวนการเรียนรู้และส่งเสริมสู่วิถีปฏิบัติ เกี่ยวกับท้าวทั้ง ๔ ฤๅษีทั้ง ๖ ข้อคำถามมีลักษณะเป็นมาตราส่วนประมาณค่า(Rating Scale)

ส่วนที่ ๓ ข้อมูลเกี่ยวกับกระบวนการเรียนรู้และส่งเสริมสู่วิถีปฏิบัติ เกี่ยวกับท้าวทั้ง ๔ ฤๅษีทั้ง ๖ ข้อคำถามมีลักษณะเป็นมาตราส่วนประมาณค่า(Rating Scale)

ส่วนที่ ๔ ข้อเสนอแนะ/ข้อคิดเห็นเกี่ยวกับกระบวนการเรียนรู้และส่งเสริมสู่วิถีปฏิบัติ เกี่ยวกับท้าวทั้ง ๔ ฤๅษีทั้ง ๖

เกณฑ์การให้คะแนนแบบประเมินกระบวนการเรียนรู้และส่งเสริมสู่วิถีปฏิบัติ เกี่ยวกับท้าวทั้ง ๔ ฤๅษีทั้ง ๖ มาตรฐานให้คะแนน โดยมีการให้คะแนน ดังนี้

คะแนน ๕ คะแนน หมายถึง ระดับความเหมาะสมของกระบวนการเรียนรู้และส่งเสริมสู่
วิถีปฏิบัติ เกี่ยวกับท้าวทั้ง ๔ ฤๅษีทั้ง ๖ อยู่ในระดับมากที่สุด

คะแนน ๔ คะแนน หมายถึง ระดับความเหมาะสมของกระบวนการเรียนรู้และส่งเสริมสู่
วิถีปฏิบัติ เกี่ยวกับท้าวทั้ง ๔ ฤๅษีทั้ง ๖ อยู่ในระดับมาก

คะแนน ๓ คะแนน หมายถึง ระดับความเหมาะสมของกระบวนการเรียนรู้และส่งเสริมสู่
วิถีปฏิบัติ เกี่ยวกับท้าวทั้ง ๔ ฤๅษีทั้ง ๖ อยู่ในระดับปานกลาง

คะแนน ๒ คะแนน หมายถึง ระดับความเหมาะสมของกระบวนการเรียนรู้และส่งเสริมสู่
วิถีปฏิบัติ เกี่ยวกับท้าวทั้ง ๔ ฤๅษีทั้ง ๖ อยู่ในระดับน้อย

คะแนน ๑ คะแนน หมายถึง ระดับความเหมาะสมของกระบวนการเรียนรู้และส่งเสริมสู่
วิถีปฏิบัติ เกี่ยวกับท้าวทั้ง ๔ ฤๅษีทั้ง ๖ อยู่ในระดับน้อยที่สุด

(๓) นำแบบประเมินที่สร้างขึ้นเสนอผู้ทรงคุณวุฒิเพื่อพิจารณาความเหมาะสม ความ
ถูกต้องของการใช้สำนวนภาษาและครอบคลุมเนื้อหาของงานวิจัย เพื่อนำมาปรับปรุงแก้ไขตามที่
ผู้ทรงคุณวุฒิแนะนำ

(๔) ปรับปรุงแก้ไขแบบประเมินตามคำแนะนำของผู้ทรงคุณวุฒิแล้วนำแบบประเมิน
เสนอต่อผู้เชี่ยวชาญด้านเนื้อหา ด้านวัดผลประเมินผล พิจารณาหาความตรงเชิงเนื้อหา โดยหาค่าดัชนี
ความสอดคล้อง (IOC) ระหว่างข้อคำถามแต่ละข้อกับนิยามศัพท์เฉพาะว่ามีความสอดคล้องกันหรือไม่
โดยพิจารณาค่าความสอดคล้องของค่า IOC ที่มีค่าตั้งแต่ ๐.๖๐ ขึ้นไป ซึ่งผู้เชี่ยวชาญด้านเนื้อหา และ
ด้านการวัดผลประเมินผล จำนวน ๓ ท่าน

(๕) นำแบบประเมินมาตรวจสอบและวิเคราะห์หาคุณภาพ ซึ่งได้ค่าดัชนีความ
สอดคล้อง (IOC) ของแบบประเมินอยู่ระหว่าง ๐.๘๐-๑.๐๐ ปรับปรุงแก้ไขตามข้อเสนอแนะเพิ่มเติม
ตามคำแนะนำของผู้ทรงคุณวุฒิ

(๖) นำแบบประเมินไปทดลองใช้กับประชากรกลุ่มตัวอย่าง จำนวน ๓๐ รูป/คน โดยใช้
วิธีการเลือกสุ่มแบบบังเอิญ (Accidental Sampling) เพื่อนำมาประเมินค่าความเชื่อมั่น

(๗) หาคุณภาพของแบบประเมิน โดยการหาค่าอำนาจจำแนกเป็นรายข้อ โดยวิธีหาค่า
สหสัมพันธ์อย่างง่ายระหว่างคะแนนรายข้อกับคะแนนรวม (Item-total Correlation) แล้วคัดเลือก
ข้อคำถามที่มีค่าอำนาจจำแนกตั้งแต่ ๐.๒๐ ถึง ๑.๐๐ ไว้ใช้

(๘) นำแบบประเมินที่คัดเลือกไว้ จำนวน ๓๐ ข้อ มาหาค่าความเชื่อมั่นทั้งฉบับโดยใช้
สูตรสัมประสิทธิ์แอลฟา (- Coefficient) ตามวิธีของ ครอนบาค (Cronbach)

(๙) จัดพิมพ์แบบประเมินฉบับจริงเพื่อใช้กับกลุ่มตัวอย่างต่อไป

๓.๔ การเก็บรวบรวมข้อมูล

การวิจัยครั้งนี้มีวิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลเป็นขั้นตอน มีดังนี้

๑. ศึกษาค้นคว้าเอกสาร หนังสือ ตำรา และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ตามกระบวนการวิจัยเชิงเอกสาร(Documentary Research) เพื่อศึกษาแนวคิดเกี่ยวกับท้าวทั้ง ๔ ฤๅษีทั้ง ๖

๒. ติดต่อประสานงานกับบุคคลที่เกี่ยวข้องกับการวิจัย ได้แก่ กลุ่มพระสงฆ์ นักวิชาการท้องถิ่น ประชาชนชาวบ้าน เพื่อขอความร่วมมือในการลงพื้นที่จัดเก็บข้อมูล

๓. ดำเนินการวิจัยโดยใช้รูปแบบการวิจัยเชิงปฏิบัติการ (Action research) ร่วมระหว่างเชิงคุณภาพ (Qualitative method) และเชิงปริมาณ (Quantitative method) โดยมีขั้นตอน ๕ ขั้นตอน ดังนี้

ขั้นตอนที่ ๑ การรวบรวมทีมวิจัย

ได้มีการรวบรวมทีมวิจัย ๓ ท่าน ได้แก่ พระมหาภิรตี วรภิกขุ ซึ่งเป็นหัวหน้าในโครงการวิจัย พระพิฆณพ สุวรรณรูป และพระมหาบวรวิทย์ รตนชุตี เป็นผู้ร่วมในการทำวิจัย

ขั้นตอนที่ ๒ ลงพื้นที่เก็บข้อมูลเกี่ยวกับแนวคิดเกี่ยวกับท้าวทั้ง ๔ ฤๅษีทั้ง ๖ ในจังหวัดลำปาง ที่ปรากฏในเอกสารโบราณได้แก่

- ๑) คัมภีร์โบราณล้านนา วัดปงสนุกเหนือ ตำบลเวียงเหนือ อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง
- ๒) คัมภีร์โบราณล้านนา วัดประตูต้นฝ้าย ตำบลเวียงเหนือ อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง
- ๓) คัมภีร์โบราณล้านนา วัดไหลหิน ตำบลไหลหิน อำเภอเกาะคา จังหวัดลำปาง
- ๔) คัมภีร์โบราณล้านนา วัดพระธาตุลำปางหลวง อำเภอเกาะคา จังหวัดลำปาง

ขั้นตอนที่ ๒ การศึกษาข้อมูลเอกสาร

การศึกษาภาคเอกสาร (Documentary Study) โดยทำการศึกษา รวบรวมข้อมูลจากเอกสารและหลักฐานที่เกี่ยวข้อง ทั้งคัมภีร์พระไตรปิฎก อรรถกถา คัมภีร์โบราณล้านนา หนังสือ รายงานการวิจัย ดังนี้

(๑) ศึกษาค้นคว้า และรวบรวมข้อมูลจากเอกสาร ที่เกี่ยวข้องทั้งที่จารึกด้วยอักษรขอมล้านนา (ตัวเมือง) ศึกษาแนวคิดเกี่ยวกับท้าวทั้ง ๔ ฤๅษีทั้ง ๖

(๒) ถอดองค์ความรู้แนวคิดเกี่ยวกับท้าวทั้ง ๔ ฤๅษีทั้ง ๖ ในจังหวัดลำปาง

ขั้นตอนที่ ๔ สร้างกระบวนการเรียนรู้และส่งเสริมวิถีปฏิบัติ เกี่ยวกับท้าวทั้ง ๔ ฤๅษีทั้ง ๖

ขั้นตอนที่ ๕ ประเมินคุณภาพ และวิเคราะห์สรุปกระบวนการเรียนรู้และส่งเสริมวิถีปฏิบัติเกี่ยวกับท้าวทั้ง ๔ ฤๅษีทั้ง ๖ เพื่อตีพิมพ์เป็นรูปเล่ม

๓.๕ การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูล ผู้วิจัยได้กำหนดประเด็นในการวิเคราะห์ ดังต่อไปนี้

๓.๕.๑ ข้อมูลเชิงคุณภาพ (Qualitative method)

คณะผู้วิจัยได้ดำเนินการวิเคราะห์ข้อมูลตามเนื้อหา (Content analysis) แล้วสรุปตามวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ กล่าวคือ วิเคราะห์เชิงพรรณนา ตีความ องค์ความรู้ คัมภีร์โบราณล้านนาซึ่งได้จากการรวบรวมข้อมูลเอกสาร ชั้นปฐมภูมิ (Primary Source) และข้อมูลชั้นทุติยภูมิ (Secondary Source) ได้แก่ เอกสาร หนังสือ ตำรา งานวิจัยและคัมภีร์โบราณล้านนาในพื้นที่จังหวัดลำปาง

อีกทั้งได้วิเคราะห์ข้อมูลจากการสัมภาษณ์เชิงลึกจากผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ได้แก่ กลุ่มพระสงฆ์ นักวิชาการท้องถิ่น ประชาชนชาวบ้าน วิธีการวิเคราะห์เนื้อหา (Content analysis) และการสร้างข้อสรุป

๓.๕.๒ ข้อมูลเชิงปริมาณ (Quantitative method)

วิเคราะห์แบบประเมินผลความน่าเชื่อถือของกระบวนการเรียนรู้และส่งเสริมสู่วิถีปฏิบัติเกี่ยวกับท้าวทั้ง ๔ ฤๅษีทั้ง ๖ โดยใช้สถิติบรรยาย ได้แก่ จำนวนร้อยละ (%) หาค่าเฉลี่ย ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน สถิติ t-test จากโปรแกรมคอมพิวเตอร์สำเร็จรูป เพื่อให้ได้มาซึ่งผลของความน่าเชื่อถือของกระบวนการเรียนรู้และส่งเสริมสู่วิถีปฏิบัติ เกี่ยวกับท้าวทั้ง ๔ ฤๅษีทั้ง ๖

๓.๖ สรุปกระบวนการวิจัย

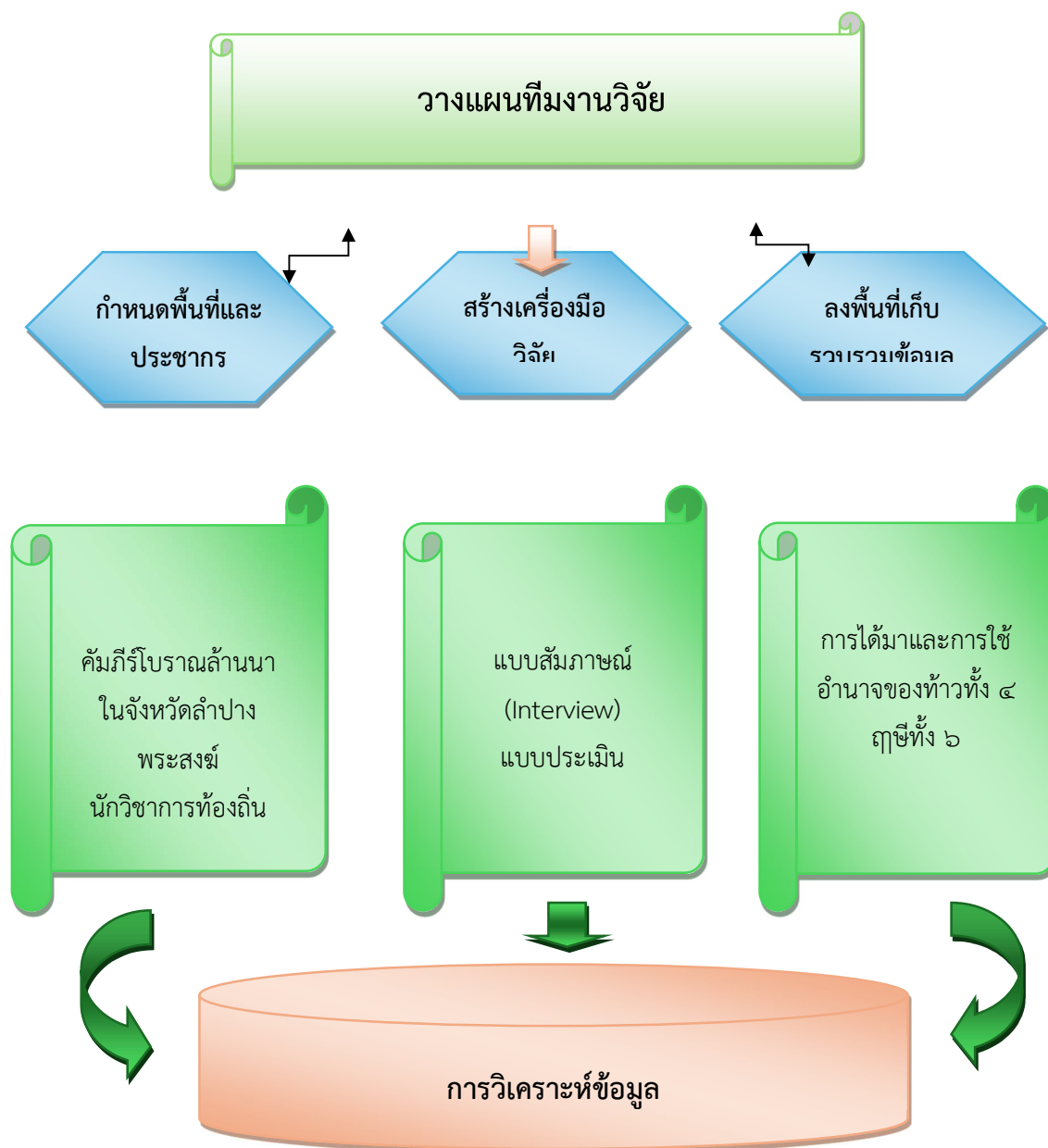
กระบวนการดำเนินการวิจัยครั้งนี้ สรุปได้ดังนี้

๑. ศึกษาวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative method) จากเอกสาร และการสัมภาษณ์เชิงลึก วิเคราะห์การได้มาและการใช้อำนาจของท้าวทั้ง ๔ ฤๅษีทั้ง ๖

๒. สร้างกระบวนการเรียนรู้และส่งเสริมสู่วิถีปฏิบัติ เกี่ยวกับท้าวทั้ง ๔ ฤๅษีทั้ง ๖ และการสัมภาษณ์เชิงลึก

๓. ศึกษาวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative method) วิเคราะห์ หาค่าเฉลี่ย การประเมินผล ความน่าเชื่อถือของ สร้างกระบวนการเรียนรู้และส่งเสริมสู่วิถีปฏิบัติ เกี่ยวกับท้าวทั้ง ๔ ฤๅษีทั้ง ๖

๔. ตีพิมพ์งานวิจัย และส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้และส่งเสริมสู่วิถีปฏิบัติ เกี่ยวกับท้าวทั้ง ๔ ฤๅษีทั้ง ๖

บรรณานุกรม

๑. ภาษาไทย :

ก. ข้อมูลปฐมภูมิ

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. **พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539.

ข. ข้อมูลทุติยภูมิ

(๑) หนังสือ :

กรมศิลปากร. สำนักโบราณคดีและพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ. **นำชมพิพิธภัณฑสถานชาติอุบลราชธานี**.

อุบลราชธานี : อุบลกิจออฟเซทการพิมพ์, ๒๕๔๒.

ชนิษฐา จิตชินะกุล. **คติชนวิทยา**. กรุงเทพมหานคร: โอเดียนสโตร์, ๒๕๔๕.

คณะกรรมการจัดพิมพ์เอกสารทางประวัติศาสตร์วัฒนธรรมและโบราณคดี. **ตำนานพื้นเมืองเชียงใหม่**. พระนคร : สำนักนายกรัฐมนตรี. ๒๕๔๑.

คณะทำงานฝ่ายรวบรวมประวัติและพัฒนาศาสตร์ของศาสนาในเชียงใหม่. **มรดกศาสนาใน เชียงใหม่ ภาค 1 ชาวล้านนา**. เชียงใหม่ : นพบุรีการพิมพ์. ๒๕๔๐.

ทักษิณา ไกรราช. **มิติวัฒนธรรมในการดูแลสุขภาพแบบพื้นบ้านของกลุ่มชาติพันธุ์**

อีสาน. มหาสารคาม: มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, ๒๕๔๙.

ธวัช ปุณโณทก. **ความเชื่อพื้นบ้านอันสัมพันธ์กับวิถีชีวิตในสังคมอีสาน. ในวัฒนธรรมพื้นบ้าน: คติ**

ความเชื่อ. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๒๘.

ประจวบ เอี่ยมผู้ช่วย. **ศิลปะกรรมและวัฒนธรรมท้องถิ่น**. กรุงเทพมหานคร : สถาบันราชภัฏสวนสุนันทา, ๒๕๔๒.

ประเวศ วะสี. **การพัฒนามนุษย์ตามแนวทางมนุษยนิยม**. กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิหมอชาวบ้าน, ๒๕๓๙.

ประเวศ วะสี. **ภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมกับการพัฒนา**. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร : กองทุนส่งเสริมงานวัฒนธรรม สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ กระทรวงวัฒนธรรม, ๒๕๔๗.

ประเสริฐ ฦ นคร. **งานจารึกและประวัติศาสตร์**. นครปฐม : โรงพิมพ์ศูนย์ส่งเสริมและฝึกอบรม
การเกษตรแห่งชาติ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ กำแพงแสน, ๒๕๓๔.

มานิตย์ มานิตเจริญ. **พจนานุกรมสมัยใหม่**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การพิมพ์พระนคร, ๒๕๑๔.

นันท์ นันท์ชัยศักดิ์ . **วรรณกรรมล้านนา**. ลำพูน : ฦัฐพลการพิมพ์, ๒๕๔๖.

พระธรรมปิฎก, (ประยุทธ์ ปยุตโต). **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม**. พิมพ์ครั้งที่ ๗
. กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๕.

_____ **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์**. พิมพ์ครั้งที่ ๘. กรุงเทพมหานคร:
มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๘.

_____ **พุทธธรรมฉบับขยายความ**. พิมพ์ครั้งที่ ๘. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๘.

พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต). **เชื่อกกรรมฐักรรรมแก้กรรม**. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร : สหธรรม
มิก จำกัด, ๒๕๔๕.

พระยาอนุমানราชชน. **วัฒนธรรม**. กรุงเทพมหานคร: กองวัฒนธรรม, ๒๔๙๖.

พิมพ์นัส จินดาวงศ์. การดำรงอยู่และบทบาทของความเชื่อและพิธีกรรมที่เกี่ยวกับผีอารักษ์เมือง
เชียงใหม่ในปัจจุบัน, **วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต**. จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๔.

พระเทพเวที, (ประยุทธ์ ปยุตโต). **พุทธศาสนากับสังคมไทย**. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร :
สำนักพิมพ์มูลนิธิโกมลคีมทอง, ๒๕๓๒.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต). **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม**. พิมพ์ครั้งที่
๑๖. กรุงเทพมหานคร : บริษัท เอส. อาร์. พรินติ้ง แมส โปรดักส์ จำกัด, ๒๕๕๑.

_____ **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์**. พิมพ์ครั้งที่ ๑๑. กรุงเทพมหานคร :
โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๑.

พิภพ วังเงิน. **พฤติกรรมองค์กร**. กรุงเทพมหานคร : อักษรพิทยา, ๒๕๔๗.

ไพบูลย์ ช่างเรียน. **วัฒนธรรมการบริหาร**. กรุงเทพมหานคร : อักษรเจริญทัศน์, ๒๕๓๒.

ผ่องพันธุ์ มณีรัตน์. **การเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม**. กรุงเทพมหานคร : โครงการส่งเสริม
การสร้างตำรา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๒๑.

มณี พะยอมยงค์. **ความเชื่อของคนไทย, ” ในวัฒนธรรมพื้นบ้าน** : คติความเชื่อ. พิมพ์ครั้งที่ 4.
กรุงเทพฯ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๖.

ราชบัณฑิตยสถาน. **พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒**. พิมพ์ครั้งที่ ๑.
กรุงเทพมหานคร : นานมีบุ๊คส์พับลิเคชันส์, ๒๕๔๖.

ราชบัณฑิตยสถาน ๒๕๔๙ **พจนานุกรมศัพท์สังคมวิทยา อังกฤษ – ไทย ฉบับราชบัณฑิตยสถาน**.
พิมพ์ครั้งที่ ๓ (ฉบับปรับปรุง). กรุงเทพมหานคร : ราชบัณฑิตยสถาน, ๒๕๔๙.

ราชบัณฑิตยสถาน. พจนานุกรมศัพท์สังคมวิทยา อังกฤษ-ไทย ฉบับราชบัณฑิตยสถาน. พ.ศ.

๒๕๔๒. กรุงเทพฯ : ราชบัณฑิตยสถาน, ๒๕๔๒.

วิทย์ พิณคันเงิน. ความเป็นมาของมนุษยชาติ. กรุงเทพมหานคร : โอเดียนสโตร์, ๒๕๑๕.

เสถียร โกเศศ. ประเพณีเนื่องในการเกิดและประเพณีในการตาย. พระนคร : สมาคมสังคมศาสตร์
แห่งประเทศไทย, ๒๕๐๕.

เสถียร พันธรังสี. ศาสนาเปรียบเทียบ. กรุงเทพมหานคร : แพร์พิทยา, ๒๕๑๓.

สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส. ๒๕๑๙. นวโกวิท. กรุงเทพมหานคร: มหา
มกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๑๙.

สุพัตรา สุภาพ. สังคมวิทยา. กรุงเทพฯ : ไทยพานิช, ๒๕๔๐.

สัญญา สัญญาวิวัฒน์. ทฤษฎีสังคมวิทยา: เนื้อหาและแนวการใช้ประโยชน์เบื้องต้น. พิมพ์ครั้งที่ 9
กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๕.

แสงอรุณ กนกพงศ์ชัย. วัฒนธรรมในสังคมไทย. กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๘.

อานนท์ อาภาภิรมณ์. สังคมและวัฒนธรรมไทย: มนุษย์กับสังคม. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์บำรุงนุ
กุลกิจ, ๒๕๑๕.

อานนท์ อาภาภิรมณ์. สังคม วัฒนธรรมและประเพณีไทย. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพฯ: โอเดียนสโตร์,
๒๕๒๕.

อุดม รุ่งเรืองศรี รวบรวม. พจนานุกรมล้านนา – ไทย ฉบับแม่ฟ้าหลวง. เชียงใหม่ : มิ่งเมือง, ๒๕๔๗.

อุดม รุ่งเรืองศรี. สภาพของวรรณกรรมไทยปัจจุบัน (ฉบับปรับปรุงใหม่). พิมพ์ครั้งที่ ๒
กรุงเทพมหานคร : ศิลปะบรรณาการ, ๒๕๒๓.

อุดม รุ่งเรืองศรี. วรรณกรรมล้านนา. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร : มิตรนาราการพิมพ์, ๒๕๒๘.

อุดม เขยกีรวงศ์ และคณะ. การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์แสงดาว, 2548.

อมรา พงศาพิชญ์. วัฒนธรรมศาสนาและชาติพันธุ์ : วิเคราะห์สังคมไทยแนวมานุษยวิทยา. พิมพ์ครั้งที่
๕. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2541.

(๒) งานวิจัย :

กิตติวดี ชาญประโคน. คติความเชื่อและบทบาทของท้าวเวสสุวรรณที่วัดโพธิ์ใหญ่ อำเภอพนมสาร

คาม จังหวัดฉะเชิงเทรา. วารสารมนุษยศาสตร์ ฉบับบัณฑิตศึกษา, April ๒๑, ๒๐๒๑.

กิตติศักดิ์ อินทรสาร. “ปัจจัยสังคม วัฒนธรรม และจิตวิทยาที่ส่งผลต่อความคาดหวังในการ

บริการ ของธุรกิจจัดหาผู้เช่าประชาชนในเขตกรุงเทพมหานคร”. การค้นคว้าอิสระ

เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตร บริหารธุรกิจมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัย

กรุงเทพ. ๒๕๕๗.

ชัยยนต์ เพาพาน. การรำผีฟ้าในเขตอำเภอบรบือ จังหวัดมหาสารคาม. มหาสารคาม: มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒมหาสารคาม, ๒๕๓๓.

เขาฤทธิ์ เรื่องปราชญ์. ความเชื่อและประเพณีการทำบุญของชาวมุสลิมในจังหวัด พระนครศรีอยุธยา.

วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต. มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ ปัตตานี, 2549.

ทรงฤทธิ์ ฉิมโหมด. พิธีกรรมความเชื่อเรื่องผี ของชาวมอญหมู่บ้านวังกะ ตำบลหนองลู อำเภอสังขละบุรี จังหวัดกาญจนบุรี. มนุษยสังคมปริทัศน์, ๒๕๖๐.

ทรงสิริ วิจิรานนท์, ประเพณีผีขนน้ำ: กรณีศึกษาประเพณีผีขนน้ำบ้านนาข้าว อำเภอเชียงคานจังหวัดเลย”, *วิชาการและวิจัย*. มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีพระนคร, ๒๕๕๙.

ดลมนรจ บากา. การศึกษาวิเคราะห์เปรียบเทียบความเชื่อทางศาสนาและผลกระทบที่มีต่อ ระบบสังคม เศรษฐกิจ และแนวทางการดำเนินชีวิตของชาวพุทธและชาวมุสลิมใน ชนบท : ศึกษาเฉพาะกรณี อำเภอสุโขทัยปาดิ จังหวัดนราธิวาส. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๓๗.

ปิยลักษณ์ โพธิวรรณ และ ยุภาพร ยูภาศ. กระบวนการสร้างพื้นที่ทางสังคมของผีอีสาน. *รายงานการวิจัยฉบับสมบูรณ์*. สาขาวิชารัฐศาสตร์ คณะรัฐศาสตร์และรัฐประศาสนศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม, ๒๕๕๙.

พระพิชญพล สุวณฺฐโรโป, “คัมภีร์โบราณนครลำปาง : หลักปฏิบัติและกระบวนการขัดเกลาเชิงวัฒนธรรม”, *รายงานวิจัย*. วิทยาลัยสงฆ์นครลำปาง มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๖๒.

พิสิษฐ์ โคตรสุโพธิ์ และคณะ. “กิจกรรมการถ่ายทอดภูมิปัญญาล้านนาโดยปราชญ์ท้องถิ่น”. *รายงานวิจัย*, เชียงใหม่ : สถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ นพบุรีการพิมพ์เชียงใหม่, ๒๕๕๖.

_____. พิธีกรรมในชีวิตประจำวันจากเอกสารโบราณล้านนา. *รายงานวิจัย*. เชียงใหม่ : สถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ นพบุรีการพิมพ์เชียงใหม่, ๒๕๔๗.

พรรณเพ็ญ เครือไทย และอมรัตน์ เพ็ญวรรณ. รายชื่อหนังสือโบราณล้านนา : เอกสารไมโครฟิล์มของสถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ปี ๒๕๒๑-๒๕๓๓. *รายงานวิจัย*. เชียงใหม่ : สถาบันวิจัยสังคม, ๒๕๕๒.

สมประสงค์ พันธุ์ประยูร. การถ่ายทอด ความคิด ความเชื่อ ของชาวปกากะญอผ่านพิธีกรรมกรณีศึกษาบ้านทิโพจิ หมู่ที่ 4 ตำบลแม่จัน อำเภออุ้มผาง จังหวัดตาก. การค้นคว้าอิสระ ประกาศนียบัตรบัณฑิต มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, กรุงเทพฯ, ๒๕๕๗.

สุดาพร หงษ์นคร. ประเพณีพิธีกรรมการเข้าทรงพ่อพญาสี่เขี้ยวของชาวไทยยวนบนานสี่คว ตำบลสี่คว

อำเภอ จังหวัดนครราชสีมา. มหาสารคาม:สาขาไทยคดีศึกษาในเน้นมนุษยศาสตร์.
มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, ๒๕๓๙.

ศุภลักษณ์ ใจวัง. การศึกษาโครงสร้างบทบาทหน้าที่และคุณค่าในพิธีกรรมของชาวไทเขิน สันป่าตอง
เชียงใหม่. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต เชียงใหม่. มหาวิทยาลัยราชภัฏ
เชียงใหม่, ๒๕๕๘.

อาหมัด อัลซารีย์ มูเก็ม. ประเพณีพิธีกรรมความเชื่อที่มีความสัมพันธ์ ต่อวิถีชีวิต ของชนกลุ่มชาติพันธุ์
เขมรบน พื้นที่บ้านจารย์ อำเภอกระสัง จังหวัดสุรินทร์. ประกาศนียบัตรบัณฑิต
สาขาวิชาบัณฑิตศึกษา. วิทยาลัยพัฒนศาสตร์ ป๋วย อึ๊งภากรณ์
มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๕๙.

(๔) สารสังเขปออนไลน์ :

กระบวนการทางวัฒนธรรม , [ออนไลน์]. แหล่งที่มา : <https://www.baanjomut.com>
[๑๔ พฤษภาคม ๒๕๖๗].

โกวิท วงศ์สุรวัฒน์, ทฤษฎีประกอบสร้างนิยม (constructivism) กับไอ้แลนด์และ
เซอร์เบีย, [ออนไลน์]. แหล่งที่มา : <https://www.matichon.co.th/news-monitor/> [๑๔
พฤษภาคม ๒๕๖๗].

ชนบธรรมเนียมประเพณี, [ออนไลน์] แหล่งที่มา: <http://www.digitalschool.club> [๑๔
พฤษภาคม ๒๕๖๗].

ความหมาย ลักษณะและความสำคัญของวัฒนธรรม, [ออนไลน์]. แหล่งที่มา :
<https://sites.google.com/site/politicsthais/> [๑๔ พฤษภาคม ๒๕๖๗].

ประเพณี, [ออนไลน์]. แหล่งที่มา : <http://th.wikipedia.org/wiki/> [๑๔ พฤษภาคม
๒๕๖๗]

ประเภทของวัฒนธรรม . [ออนไลน์]. แหล่งที่มา : <https://sites.google.com/> [๑๔
พฤษภาคม ๒๕๖๗].

องค์ประกอบของวัฒนธรรม . [ออนไลน์]. แหล่งที่มา :
<https://thaicultureandthaitradition.> [๑๔ พฤษภาคม ๒๕๖๗].

ประเภทประเพณี, [ออนไลน์]. แหล่งที่มา :
[https://thaicultureandthaitradition.wordpress.com.](https://thaicultureandthaitradition.wordpress.com/) [๑๔ พฤษภาคม ๒๕๖๗].

นิยามประเภทประเพณี, ในฐานข้อมูลประเพณีท้องถิ่นในประเทศไทย, [ออนไลน์].
แหล่งที่มา : <https://rituals.sac.or.th/definition.php>, [๑๔ พฤษภาคม ๒๕๖๗]